

157. löggjafarþing 2025-2026.

Þingskjal x — x. mál.

Stjórnarfrumvarp.

Frumvarp til laga

um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn.

Frá félags- og húsnæðismálaráðherra.

I. KAFLI

Gildissvið, markmið og skilgreiningar.

1. gr.

Gildissvið o.fl.

Lög þessi gilda um framkvæmd öryggisráðstafana sem einstaklingar eru dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta skv. VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940. Jafnframt gilda þau eftir því sem við á um aðrar dómsúrlausnir sem fela í sér öryggisgæslu og/eða aðra vægari öryggisráðstöfun.

Tilgangur laganna er að öryggisgæsla og aðrar vægari öryggisráðstafanir skili tilætluðum árangri og að áhættu sé haldið í lágmarki. Svo þessum tilgangi verði náð er með lögum þessum sett á fót ný stofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, sem skal fara með framkvæmd þeirra öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með dómsúrlausn á grundvelli viðhlítandi laga. Miðstöðin sinnir verkefnum í samræmi við ákvæði laga þessara og reglugerða sem settar eru samkvæmt þeim. Miðstöðinni er heimilt með samningi að fela öðrum verkefni svo sem að framfylgja rafrænu eftirliti. Þá er ráðherra heimilt að fela miðstöðinni önnur verkefni á grundvelli tillögu frá fagráði hennar.

Pegar ákveðið er að barn skuli sæta öryggisráðstöfun samkvæmt dómsúrlausn fer um vistun þess og úrræði samkvæmt ákvæðum barnaverndarlaga, en þó gilda meginreglur III., IV. og X. kafla laga þessara um málsmeðferðina.

2. gr.

Markmið.

Við framkvæmd laga þessara skal stefnt að eftirtöldum markmiðum:

- Að framkvæmd öryggisráðstafana sé í hvívetna í samræmi við mannréttindi og að réttaröryggi þeirra sem sæta slíkum ráðstöfunum sé tryggt.
- Að öryggisráðstafanir varni því að hætta verði af einstaklingi, og tryggi þannig bæði öryggi þess sem sætir slíkum ráðstöfunum og öryggi og hagsmuni annarra.
- Að þeir sem sæta öryggisráðstöfunum fái viðeigandi velferðarþjónustu.
- Að sú þjónusta sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum stuðli að aukinni hæfni og virkri þátttöku þeirra sem sæta slíkum ráðstöfunum.

5. Að gætt sé að sjálfsákvörðunarrétti og lífsgæðum innan marka ráðstafana sem skjólstæðingum er gert að sæta.
6. Að skapa traustan grundvöll undir samvinnu þeirra aðila sem koma að framkvæmd öryggisráðstafana og veitingu velferðarþjónustu.

3. gr.

Börn.

Börn undir 18 ára sæta öryggisgæslu í úrræðum á vegum Barna- og fjölskyldustofu.

Barn skal njóta sömu meðferðar og önnur börn sem í barnaverndarúrræðinu dvelja.

Við framkvæmd öryggisráðstafana skulu hagsmunir barna ávallt hafðir að leiðarljósi þegar teknar eru ákvarðanir sem varða þau. Barn á rétt til þátttöku í málum sem það varða á grundvelli laga þessara. Veita skal barni upplýsingar um mál sitt á barnvænan hátt og að því marki sem aldur þess og þroski gefur tilefni til. Tryggja skal barni sem getur myndað sér eigin skoðanir rétt til að láta þær í ljós við meðferð máls. Þegar teknar eru ákvarðanir á grundvelli laga þessara skal taka réttmætt tillit til skoðana barns í samræmi við aldur þess og þroska.

4. gr.

Skilgreiningar.

Í lögum þessum er merking hugtaka sem hér segir:

1. *Öryggisráðstafanir*: Samheiti yfir þær öryggisráðstafanir sem einstaklingar eru dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta skv. VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940 eða öðrum viðhlítandi lagaákvæðum.
2. *Öryggisgæsla*: Vistun einstaklings skv. VII. kafla almennra hegningarlaga, sem er annaðhvort ósakhæfur eða svo er ástætt um að refsing getur ekki borið árangur eða vistun einstaklings sem gert hefur verið að sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt 67. gr. almennra hegningarlaga. Til öryggisgæslu getur einnig talist vistun einstaklings skv. 100. gr. laga nr. 88/2008, um meðferð sakamála.
3. *Vægari öryggisráðstafanir*: Þær öryggisráðstafanir aðrar en öryggisgæsla sem einstaklingi er gert að sæta samkvæmt dómsúrlausn á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940 eða öðrum viðhlítandi lagaákvæðum.
4. *Skjólstæðingur*: Einstaklingur er sætir öryggisráðstöfun sem framkvæmd er samkvæmt lögum þessum.
5. *Þjónustuaðili*: Lögaðili sem veitir skjólstæðingi velferðarþjónustu samhliða öryggisráðstöfunum.
6. *Öryggisgæslustaður*: Sá staður þar sem einstaklingur sem gert er að sæta öryggisgæslu er vistaður.
7. *Tilsjónarmaður*: Einstaklingur sem er skipaður á grundvelli almennra hegningarlaga til að hafa eftirlit með því að öryggisráðstafanir sem skjólstæðingur sætir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn ber til.
8. *Barnaverndaryfirvöld*: Þeir aðilar sem bera ábyrgð á barnavernd skv. barnaverndarlögum.
9. *Þjónustuteymi*: Þverfaglegt teymi starfsfólks öryggisgæslustaðar sem tryggir öryggi og veitir skjólstæðingi þjónustu.
10. *Matsteymi*: Innan Miðstöðvar um öryggisráðstafanir skal starfrækt þverfaglegt teymi sem veitir álit á þeim öryggisráðstöfunum sem skjólstæðingur skal sæta. Álit teymisins skal liggja til grundvallar ákvörðun um framkvæmd öryggisráðstafana, þ.m.t. um

öryggisgæslustað eða aðrar öryggisráðstafanir, innan marka dómsorðs. Í teyminu skulu m.a. sitja sérfræðingar fyrir hönd félagsþjónustu, heilbrigðisþjónustu og fullnustukerfis.

11. *Rafrænt eftirlit*: Öryggisráðstöfun sem byggist á vöktun með rafrænum eftirlitsbúnaði, sem gerir eftirlitsaðila kleift að fylgjast með ferðum skjólstaðings eða dvöl, t.d. með myndavél, skynjara, hljóðnema eða ökklabandi.
12. *Réttindagæslumenn fatlaðs fólks*: Eru fötluðu fólki innan handar við réttindagæslu hvers konar, s.s. vegna þjónustu sem það á rétt á eða varðandi önnur persónuleg réttindi eða einkamál þess. Réttindagæslumenn fatlaðs fólks starfa skv. lögum um Mannréttindastofnun Íslands, nr. 88/2024, en um hlutverk þeirra fer skv. lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011.
13. *Viðeigandi aðlögun*: Nauðsynlegar og viðeigandi breytingar og lagfæringar, sem eru ekki umfram það sem eðlilegt má teljast eða of íþyngjandi, þar sem þeirra er þörf í sérstöku tilviki, til þess að tryggt sé að fatlað fólk fái notið eða geti nýtt sér, til jafns við aðra, öll mannréttindi og grundvallar frelsi.

II. KAFLI Stjórnsýsla.

5. gr.

Yfirstjórn öryggisráðstafana.

Ráðherra fer með yfirstjórn öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með dómsúrlausn á grundvelli viðhlítandi laga, þ.e. VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940 með síðari breytingum, 100. gr. laga um meðferð sakamála, nr. 88/2008 með síðari breytingum og 15. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011 með síðari breytingum. Miðstöð um öryggisráðstafanir er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra.

6. gr.

Verkefni Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og meginreglur.

Miðstöð um öryggisráðstafanir (í lögum þessum nefnd miðstöðin) sér um framkvæmd öryggisráðstafana. Þá annast miðstöðin önnur verkefni í samræmi við ákvæði laga þessara og stjórnvaldsfyrirmæla sem sett eru samkvæmt þeim.

Miðstöðin tekur við dómum og úrskurðum um öryggisráðstafanir til framkvæmdar og skráningar frá ríkissaksóknara.

Miðstöðin hefur innra eftirlit og umsjón með öryggisgæslustöðum sem starfa á hennar vegum, sem og með einstaklingum sem gert er að sæta öðrum öryggisráðstöfunum. Miðstöðin fer jafnframt með innra eftirlit með öryggisgæslustöðum sem reknir eru á grundvelli samnings við sveitarfélög og einkaaðila. Eftirlit með öryggisgæslustöðum sem teljast vera heilbrigðisstofnanir er í höndum heilbrigðisyfirvalda. Barnaverndaryfirvöld hafa eftirlit með stöðum þar sem börn sæta öryggisráðstöfunum. Ráðherra skal setja reglugerð þar sem nánar er kveðið á um innra eftirlit, m.a. um innihald, kröfur og verklag.

Miðstöðin veitir ráðgjöf og stuðning til allra þeirra aðila sem veita skjólstaðingum þjónustu samhliða öryggisráðstöfunum.

Miðstöðin heldur skrá um alla sem dæmdir eða úrskurðaðir eru til að sæta öryggisráðstöfunum, óháð skyldu annarra aðila. Ráðherra getur í reglugerð kveðið nánar á um hvað skuli koma fram í skrá miðstöðvarinnar.

Ráðherra getur, að fenginni tillögu fagráðs skv. 7. gr, falið miðstöðinni að gera samninga um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með úrskurði skv. 3. mgr. 15. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Um slíka samninga fer eftir ákvæðum 13. gr.

Við framkvæmd verkefna sem miðstöðinni eru falin með lögum þessum eða ákvörðun ráðherra, skal eftirfarandi meginreglna gætt:

1. Að öryggisráðstafanir vari aldrei lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur.
2. Að viðeigandi aðlögun sé viðhöfð þar sem við á og málsmeðferð í stjórnsýslu ákveðin að teknu tilliti til aðstæðna þess skjólstæðings sem í hlut á.

7. gr.

Forstjóri og fagráð.

Ráðherra skipar miðstöðinni forstjóra til fimm ára í senn. Forstjóri skal hafa háskólapróf, þekkingu og reynslu sem nýtist á starfssviði miðstöðvarinnar og við stjórnun hennar og rekstur. Engan má skipa oftari en tvisvar sinnum í embættið.

Við skipun í embætti forstjóra skal ráðherra skipa þriggja manna nefnd til að meta hæfni umsækjenda um embættið. Ráðherra getur sett nefndinni reglur um mat á umsóknum. Nefndin skal láta ráðherra í té skriflega rökstudda umsögn um hæfni umsækjenda.

Forstjóri fer með stjórn miðstöðvarinnar, gætir þess að hún starfi í samræmi við lög og reglugerðir á hverjum tíma og ber ábyrgð á daglegum rekstri hennar.

Ráðherra setur forstjóra erindisbréf þar sem tilgreind skulu helstu markmið í rekstri miðstöðvarinnar og verkefni hennar bæði til lengri og skemmri tíma litið. Í erindisbréfi skal enn fremur kveðið á um samskipti forstjóra og fagráðs miðstöðvarinnar.

Ráðherra skipar miðstöðinni fagráð samkvæmt tilnefningum forsætisráðuneytis, dómsmálaráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, mennta- og barnamálaráðuneytis, innviðaráðuneytis, fjármála- og efnahagsráðuneytis og Sambands íslenskra sveitarfélaga. Skipa skal tvo fulltrúa hagsmunasamtaka í fagráð, að fengnum tilnefningum. Ráðherra skipar tvo fulltrúa án tilnefningar og skal annar þeirra vera formaður fagráðs.

Fagráð skal vera ráðherra og forstjóra miðstöðvarinnar til ráðgjafar um fagleg málefni og stefnumörkun. Þá gerir fagráð einnig tillögu til ráðherra um að fela miðstöðinni að gera samninga um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með úrskurði skv. 3. mgr. 15. gr. laga nr. 88/2011, um réttindagæslu fyrir fatlað fólk.

8. gr.

Starfsfólk.

Forstjóri Miðstöðvar um öryggisráðstafanir ræður starfsfólk hennar og yfirmann öryggisgæslustaðar. Yfirmaður ræður annað starfsfólk öryggisgæslustaðar. Starfsfólk Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og starfsfólk öryggisgæslustaða skal hafa nauðsynlega menntun og hæfni í samræmi við starfsemi öryggisgæslustaðar og það starf sem því er ætlað að sinna. Liggja skal fyrir gilt starfsleyfi eftir því sem við á.

Áður en aðili er skipaður, settur eða ráðinn til starfa hjá Miðstöð um öryggisráðstafanir eða í úrræðum á vegum hennar skal hann, að fengnu samþykki hans, undirgangast athugun, sem felst í öflun upplýsinga úr skrá og upplýsingakerfum sem getið er í 2. mgr., sem lið í mati á því hvort óhætt sé að veita viðkomandi aðgang að öryggisgæslustöðum og aðgengi að upplýsingum um framkvæmd öryggisráðstafana og um skjólstæðinga. Samþykki umsækjanda skal ritað á eyðublað sem miðstöðin ákveður. Endurtaka skal athuginina með

reglulegu millibili og ekki sjaldnar en á fimm ára fresti. Aldrei má þó ganga lengra við könnun á bakgrunni og sakaferli en þörf er á hverju sinni.

Samþykki aðila skv. 1. mgr. veitir miðstöðinni heimild, eftir atvikum með aðstoð ríkislögreglustjóra, til að afla upplýsinga um viðkomandi úr:

- a. skrár lögreglu, þ.m.t. málaskrá lögreglu,
- b. sakaskrá til yfirvalda,
- c. upplýsingakerfi Alþjóðalögreglunnar eða annarra erlendra yfirvalda og
- d. upplýsingakerfi þjóðskrár.

Leggja skal heildstætt mat á það hvort óhætt sé að veita viðkomandi aðgang að öryggisgæslustöðum og úrræðum miðstöðvarinnar og upplýsingum skv. 3. mgr. Heimilt er að nýta upplýsingar úr málaskrá lögreglu með beinum hætti til að synja um skipun, setningu eða ráðningu enda sé það mat miðstöðvarinnar að upplýsingarnar gefi tilefni til að draga í efa hæfni eða trúverðugleika aðila til að starfa hjá miðstöðinni eða á öryggisgæslustöðum.

Nú er það mat miðstöðvarinnar að upplýsingar úr skrár eða upplýsingakerfum skv. 2. mgr. leiði til þess að ekki sé óhætt að veita aðila aðgang að úrræðum miðstöðvarinnar eða upplýsingum skv. 31. mgr. og skal þá, áður en ákvörðun er tekin, gefa aðila færi á að gæta andmæla. Ákvörðun miðstöðvarinnar skal rökstudd.

Miðstöðin skal í samvinnu við ríkislögreglustjóra annast bakgrunnsskoðun skv. 1. mgr.

Nú uppfyllir starfandi starfsmaður ekki bakgrunnsskoðun og skal hann þá leystur frá störfum. Sama gildir um aðra starfsmenn.

Ráðherra setur nánari reglur um bakgrunnsskoðanir starfsmanna.

Ríkissjóður skal bæta starfsfólki sem sinnir framkvæmd öryggisráðstafana á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir líkamstjón og munatjón sem það verður fyrir vegna starfs síns.

9. gr.

Heimild starfsmanna á öryggisgæslustað til inngripa.

Starfsfólki á öryggisgæslustað á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir er heimilt að grípa inn í atburðarrás og beita valdi við framkvæmd skyldustarfa sinna ef það telst nauðsynlegt til:

1. að hindra að skjólstæðingur skaði sjálfan sig eða aðra,
2. að koma í veg fyrir stök,
3. að framkvæma fyrirskipaðar aðgerðir sem þörf er á að framkvæma þegar í stað til að tryggja velferð skjólstæðinga en skjólstæðingur hafnar eða lætur ógert að fylgja fyrirmælum um.

Starfsmenn skulu hafa hlotið viðeigandi þjálfun í valdbeitingu áður en heimilt er að beita henni. Valdbeitingu skal aðeins beitt í ýrustu neyð og eingöngu þegar ljóst er að aðrar leiðir duga ekki.

Kalla skal til lækni eftir inngrip sem felur í sér valdbeitingu ef grunur leikur á að hún hafi valdið skaða, ef um sjúkdóma er að ræða eða ef skjólstæðingur óskar sjálfur lækniáðstoðar. Ávallt skal bjóða skjólstæðingi stuðning í kjölfar inngripa.

Inngrip sem felur í sér valdbeitingu er neyðarúrræði sem telst til nauðungar í þjónustu. Því fer um ferlið skv. 26. gr. Þegar valdbeitingu er beitt skal gerð skýrsla um tilefni hennar og framkvæmd. Skal hún, ásamt atvikalýsingu, send miðstöðinni, sérfræðiteymi um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar og tilsjónarmanni.

Ráðherra skal setja sérstaka reglugerð um inn grip samkvæmt þessari grein.

10. gr.

Þekking og færni.

Miðstöð um öryggisráðstafanir skal sjá til þess að starfsfólk hafi nauðsynlega fagmenntun, færni og þekkingu til að starfa við framkvæmd öryggisráðstafana. Miðstöðin skal bjóða upp á regluleg námskeið fyrir starfsfólk, þar sem meðal annars er fjallað um mannréttindi, samskipti og færni í notkun aðferða til að draga úr þörf fyrir beitingu nauðungar.

Hver þjónustuaðili skal tryggja að starfsfólk sitji slík námskeið og að símenntunaráætlunum sé fylgt.

Ráðherra skal setja í reglugerð nánari reglur um kröfur til náms, þjálfunar, símenntunar og raunfærnimats starfsfólks öryggisráðstafana. Ráðherra getur einnig kveðið í reglugerð nánar á um kröfur um menntun, reynslu og hæfni starfsfólks skv. 8. gr.

11. gr.

Sérstakar starfsskyldur.

Starfsfólk Miðstöðvar um öryggisráðstafanir, auk alls starfsfólks sem sinnir öryggisráðstöfunum á vegum miðstöðvarinnar, skal í öllum samskiptum við skjólstæðinga sýna þeim virðingu og hafa mannlega reisn skjólstæðinga að leiðarljósi í störfum sínum. Starfsfólk skal virða vilja og val skjólstæðinga eftir því sem unnt er. Starfsfólk skal standa vörð um hagsmuni skjólstæðinga og gæta þess að réttindi þeirra séu virt.

Verði starfsmaður þess áskynja að brotið sé á réttindum skjólstæðinga skal hann tilkynna það viðeigandi aðila, t.d. yfirmanni, réttindagæslu fatlaðs fólks, og eftir atvikum viðeigandi eftirlitsaðila, svo sem Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála og embætti Landlæknis.

Miðstöð um öryggisráðstafanir setur nánari reglur um meðferð tilkynninga starfsfólks sem sinnir öryggisráðstöfunum.

12. gr.

Þagnarskylda.

Á þeim sem starfa samkvæmt lögum þessum hvílir þagnarskylda skv. X. kafla stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Þagnarskyldan tekur til upplýsinga um einkahagi skjólstæðinga og þeirra sem þeim tengjast og sem eðlilegt er að leynt fari, upplýsinga sem varða öryggi öryggisgæslustaða og annarra upplýsinga sem leynt skulu fara samkvæmt lögum, starfsreglum eða eðli máls. Þagnarskyldan helst þótt látið sé af störfum eða skjólstæðingur andist. Brot á þagnarskyldu varðar refsingu skv. XIV. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940.

13. gr.

Samningar um öryggisráðstafanir.

Miðstöðinni er heimilt að semja við sveitarfélag eða einkaaðila um framkvæmd öryggisráðstafana fyrir tiltekinn skjólstæðing sem sætir slíkri ráðstöfun á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga eða 100. gr. laga um meðferð sakamála.

Ákvæði stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, sem og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar, skulu gilda um þá stjórnsýslu sem sveitarfélagið eða einkaaðili fer með á grundvelli samnings við miðstöðina á grundvelli þessarar greinar.

Óheimilt er að semja við aðra einkaaðila en þá sem hafa gilt rekstrarleyfi frá Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála í samræmi við lög um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála.

Miðstöðinni er heimilt að nýta ferli rammasamninga við gerð samninga skv. þessari grein. Um ágreining á milli miðstöðvarinnar og sveitarfélaga fer skv. sveitarstjórnarlögum.

Á grundvelli tillögu fagráðs sem samþykkt hefur verið af ráðherra getur miðstöðin falið sveitarfélagi eða einkaaðila að framkvæma einstaklingsbundnar öryggisráðstafanir sem ákveðnar hafa verið með úrskurði, skv. 3. mgr. 15. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Í þeim tilvikum fer framkvæmd öryggisráðstafana af hálfu þjónustuaðila fram samkvæmt ákvæðum laga þessara sem gilda um vægari öryggisráðstafanir. Miðstöðinni er heimilt að verða við beiðni þjónustuaðila um að skjólstæðingur fái tímabundið inni í úrræðum miðstöðvarinnar enda sé tryggt að réttarstaða skjólstæðings verði ekki lakari en annars hefði verið. Leitað skal eftir afstöðu eftirlitsaðila með réttindum skjólstæðings skv. 62. gr. áður en orðið er við slíkri beiðni.

III. KAFLI Tilsjónarmenn.

14. gr.

Skipun tilsjónarmanns.

Sé einstaklingi gert að sæta öryggisráðstöfun skipar dómari honum tilsjónarmann sem gætir þess að öryggisráðstafanir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn ber til. Dómari skal veita einstaklingi kost á að koma á framfæri ósk um hver verði skipaður tilsjónarmaður nema ljóst sé að slíkt beri ekki árangur. Sé öryggisráðstöfun fyrst ákveðin af æðri dómi skipar héraðsdómari tilsjónarmann svo fljótt sem úrslit dómsins verða honum kunn.

Engan má skipa sem tilsjónarmann nema hann hafi lýst sig reiðubúinn til að taka starfið að sér og jafnframt:

- a. hafi ekki sýnt af sér háttsemi sem getur rýrt það traust sem starfið krefst,
- b. sé lögmaður,
- c. yrði ekki vanhæfur til meðferðar máls skv. 3. gr. stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, sem skjólstæðingur ætti aðild að.

Þegar tilsjónarmaður hefur verið skipaður skal héraðsdómur tilkynna Miðstöð um öryggisráðstafanir um skipunina.

Ef tilsjónarmaður andast, óskar eftir lausn frá starfi eða héraðsdómari víkur honum úr starfi skv. 16. gr., skal héraðsdómari tafarlaust skipa nýjan tilsjónarmann í hans stað. Biðjist tilsjónarmaður lausnar skal hann gegna starfinu áfram þar til nýr tilsjónarmaður hefur verið skipaður.

Kostnaður af störfum tilsjónarmanns skal greiddur úr ríkissjóði. Ráðherra setur reglugerð um ákvörðun þóknunar og kostnaðar.

15. gr.

Hlutverk tilsjónarmanns.

Hlutverk tilsjónarmanns er að gæta þess að öryggisráðstafanir sem skjólstæðingur sætir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn ber til.

Til að sinna skyldu sinni ber tilsjónarmanni að fylgjast reglubundið með högum skjólstæðings og aðbúnaði. Í því skyni skal hann heimsækja skjólstæðing eigi sjaldnar en á hverjum ársfjórðungi, ræða við þjónustuteymi viðkomandi um þær öryggisráðstafanir sem viðkomandi sætir og skoða aðstæður og aðbúnað á þeim stað sem viðkomandi dvelur.

Tilsjónarmaður skal fá þær upplýsingar sem honum eru nauðsynlegar til að sinna starfi sínu, þar á meðal um hagi skjólstæðings og aðbúnað, sem og hafa aðgang að öryggisgæslustað skjólstæðings.

16. gr.

Lok skipunar.

Skipun tilsjónarmanns gildir þar til öryggisráðstöfun lýkur eða þar til tilsjónarmaður biðst lausnar frá störfum sínum, sbr. 5. mgr. 14. gr.

Skjólstæðingi, persónulegum talsmanni, eftir atvikum réttindagæslumanni skjólstæðings eða Miðstöð um öryggisráðstafanir er heimilt að bera upp skriflegar aðfinnslur um störf tilsjónarmanns við viðeigandi héraðsdómstól sem hefur skipað hann. Komi slíkar aðfinnslur fram eða berist héraðsdómara með öðrum hætti vitneskja um að framferði tilsjónarmanns í starfi kunni að vera aðfinnsluvert skal hann kveðja tilsjónarmann á fund til að tjá sig um málefnið. Héraðsdómara er heimilt að kveðja fleiri á fund sinn af slíku tilefni.

Telji héraðsdómari aðfinnslur á rökum reistar getur hann gefið tilsjónarmanni kost á að bæta úr innan tiltekins frests. Verði tilsjónarmaður ekki við því eða ef framferði hans í starfi hefur annars verið slíkt að ekki verði talið réttmætt að gefa honum kost á að ráða bót á starfsháttum sínum skal héraðsdómari víkja honum úr starfi þegar í stað með úrskurði. Héraðsdómari skal með sama hætti víkja tilsjónarmanni úr starfi ef hann fullnægir ekki lengur hæfisskilyrðum sem eru sett skv. 14. gr.

Fallist héraðsdómur ekki á að víkja tilsjónarmanni úr starfi skv. 3. mgr. getur sá sem hafði uppi aðfinnslur um störf hans krafist úrskurðar héraðsdómara um hvort tilsjónarmanni verði vikið frá. Sömu aðilar og mælt er fyrir um í 2. mgr. geta krafist þess að héraðsdómari víki tilsjónarmanni úr starfi sökum þess að hann fullnægi ekki skilyrðum 13. gr.

Úrskurðir samkvæmt þessari grein sæta kæru til Landsréttar.

IV. KAFLI

Öryggisráðstafanir.

17. gr.

Tilkynningar o.fl.

Ríkissaksóknari sendir Miðstöð um öryggisráðstafanir dómsúrlausnir um öryggisráðstafanir til framkvæmdar og skráningar.

Miðstöðin skal framkvæma öryggisráðstöfun eins fljótt og auðið er eftir að dómsúrlausn berst.

Ef barn er dæmt til að sæta öryggisráðstöfunum sendir miðstöðin Barna- og fjölskyldustofu framkomna dómsúrlausn þegar í stað. Barna- og fjölskyldustofa skal framkvæma öryggisráðstöfun eins fljótt og auðið er eftir að dómsúrlausn berst.

Ef manni er gert að sæta vistun á heilbrigðisstofnun sendir miðstöðin dómsúrlausn þangað þegar í stað og skal heilbrigðisstofnunin framkvæma öryggisráðstöfunina eins fljótt og auðið er.

Verjandi eða tilsjónarmaður skal gera skjólstæðingi grein fyrir niðurstöðu og þýðingu dómsúrlausnar sem felur í sér að skjólstæðingur skuli sæta öryggisráðstöfun.

18. gr.

Öryggisráðstafanir

Í dóms- eða úrskurðarorði skal kveðið á um þær öryggisráðstafanir sem einstaklingur er dæmdur eða úrskurðaður til að sæta. Til öryggisráðstafana teljast skv. VII. kafla almennra hegningarlaga nr. 19/1940 annars vegar öryggisgæsla og hins vegar vægari öryggisráðstafanir.

1. Öryggisgæsla: Vistun á viðeigandi heilbrigðisstofnun þar sem veitt er réttar- og öryggisgeðþjónusta eða öryggisgæsla í úrræðum á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir eða úrræðum á vegum samningsaðila skv. 13. gr.

Vistun í öryggisgæslu á vegum miðstöðvarinnar getur farið tímabundið fram á heilbrigðisstofnun, að undangengnu sérfræðiáliti yfirlæknis. Miðstöðin getur sett sérstök skilyrði fyrir vistun skjólstæðings þar.

Um vistun skjólstæðings á heilbrigðisstofnun skv. þessari grein gilda sömu reglur og almennt gilda um vistun manna þar að því leyti sem ekki er kveðið á um annað í lögum þessum eða reglugerð.

Hafi einstaklingur sem dæmdur var til að sæta öryggisgæslu á heilbrigðisstofnun lokið meðferð þar samkvæmt mati yfirlæknis og ekki hefur farið fram rýmkun samkvæmt dómsúrlausn, skal hann fluttur í aðra öryggisgæslu í úrræðum miðstöðvarinnar eða úrræðum á vegum samningsaðila skv. 13. gr.

2. Vægari öryggisráðstafanir en öryggisgæsla: Meðal vægari ráðstafana eru eftirlit, þar á meðal rafrænt eftirlit, fyrirskipuð meðferð, ákvörðun dvalarstaðar, vinnu og umgengni við ákveðna einstaklinga og bann við notkun áfengis og vímuefna. Kveðið skal nánar á um efni slíkra ráðstafana í dómsorði.

Við ákvörðun öryggisráðstafana skal ekki ganga lengra en nauðsyn krefur til að varna hættu og tryggja öryggi.

19. gr.

Upphaf öryggisgæslu

Öryggisgæslu samkvæmt dómsúrlausn skal framkvæma eins fljótt og auðið er eftir að dómur berst Miðstöð um öryggisráðstafanir.

Miðstöðin tilkynnir skjólstæðingi með sannanlegum hætti, eins fljótt og auðið er, um upphaf öryggisgæslu, svo sem hvar og hvenær skjólstæðingi beri að mæta og hvar hann verði vistaður. Jafnframt skal tilkynna tilsjónarmanni um fyrirhugaða ráðstöfun. Þegar skjólstæðingur dvelur á annarri stofnun en öryggisgæslustað ber miðstöðinni að gera nauðsynlegar ráðstafanir gagnvart þeirri stofnun.

Sé skjólstæðingur á þeim öryggisgæslustað sem hann skal vistaður á hefst öryggisgæsla þegar í stað.

Sé skjólstæðingur að ljúka afplánun í fangelsi eða sætir gæsluvarðhaldi skal hann fluttur á þann öryggisgæslustað sem hann skal vistaður á í beinu framhaldi.

Mæti skjólstæðingur ekki í öryggisgæslu á tilskildum tíma felur miðstöðin lögreglu að flytja hann á öryggisgæslustað.

Við upphaf öryggisgæslu skal einstaklingur sýna fram á hver hann er með framvísun skilríkja eða með öðrum sannanlegum hætti. Þá skal taka andlitsmynd og skrá nafn hans og kennitölu ásamt upphafsdegi vistunar og vistunartíma. Jafnframt skal skrá þann dag sem í síðasta lagi skal endurmeta þá ráðstöfun sem skjólstæðingi hefur verið gert að sæta. Á meðan öryggisgæslu stendur ber að uppfæra upplýsingarnar eftir því sem tilefni er til.

Mat heilbrigðisstarfsmanns á líkamlegu og andlegu heilbrigði skjólstæðings skal fara fram við upphaf öryggisgæslu og þegar þörf krefur meðan á gæslunni stendur. Skrá skal upplýsingar um heilsufar, sjúkrasögu og persónulega hagi skjólstæðings auk þess hverja hann óskar eftir að haft sé samband við ef þurfa þykir vegna hagsmuna hans. Jafnframt skal skrá upplýsingar um tilsjónarmann. Á meðan öryggisgæslu stendur ber að uppfæra upplýsingarnar eftir því sem tilefni er til.

Við upphaf öryggisgæslu skal afhenda og kynna, á tungumáli og formi sem skjólstæðingur skilur, þær reglur sem gilda um vistunina og þær ráðstafanir sem hún felur í sér um réttindi og skyldur skjólstæðings, vinnu og nám sem stendur skjólstæðingi til boða, reglur og ferla öryggisgæslustaðarins, kvörtunarleiðir og málsmeðferð, hvernig farið verði með persónuupplýsingar hans í samræmi við 17. gr. laga um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018, svo og upplýsingar um heimild til að beina kvörtun til umboðsmanns Alþingis. Sé skjólstæðingur færður á milli öryggisgæslustaða skal hann fá þessar upplýsingar á ný.

Miðstöð um öryggisráðstafanir setur nánari reglur um meðferð kvartana og athugasemda skjólstæðinga.

20. gr.

Þverfaglegt teymi innan miðstöðvarinnar.

Innan Miðstöðvar um öryggisráðstafanir skal starfrækt þverfaglegt teymi sem leggur mat á þjónustuþörf skjólstæðings, m.t.t. þeirra öryggisráðstafana sem honum er gert að sæta.

Álit teymisins skal lagt til grundvallar þegar tekin er ákvörðun um framkvæmd þeirrar öryggisráðstöfunar sem kveðið er á um í dómsúrlausn, þ.e. um öryggisgæslustað og aðrar vægari öryggisráðstafanir.

Miðstöðin ber ábyrgð á að tryggja eins og kostur er að í teyminu sitji hverju sinni sérfræðingar með sérþekkingu á þjónustuþörfum hlutaðeigandi skjólstæðings.

Yfirlæknir réttar- og öryggisgeðþjónustu Landspítala skal eiga fast sæti í teyminu.

Þegar skjólstæðingur er barn skal fulltrúi Barna- og fjölskyldustofu sitja í teyminu.

Ráðherra skal í reglugerð kveða nánar á um skipan teymisins, málsmeðferð, efni og framsetningu álitserðar. Reglugerðin skal sett að höfðu samráði við þá ráðherra sem fara með heilbrigðismál, dómsmál og málefni barna og ungmenna.

21. gr.

Ákvörðun um öryggisgæslustað og vægari öryggisráðstafanir

Miðstöð um öryggisráðstafanir, og eftir atvikum barnaverndaryfirvöld, ákveða öryggisgæslustað skjólstæðings, sem og nánari útfærslu vægari öryggisráðstafana, að fengnu rökstuddu álit þverfaglegs teymis skv. 20. gr., að því marki sem ekki hefur verið tekin afstaða til þess í dómsúrlausn. Í álitinu skal meta nauðsynlegar öryggiskröfur og þá þjónustu sem skjólstæðingur hefur þörf fyrir. Matið skal byggjast á viðtali við skjólstæðing nema því verði ekki við komið. Jafnframt skal matið byggjast á högum og aðstæðum skjólstæðings þegar matið fer fram. Tekin skal afstaða til þess í álitinu hvað felst í öryggisráðstöfunum viðkomandi einstaklings.

Við mat teymis skv. 20. gr. skal m.a. litið til:

- þeirrar hættu sem stafar af skjólstæðingi gagnvart sjálfum sér og öðrum,
- eðli og alvarleika brots sem liggur til grundvallar öryggisráðstöfunum,
- stuðningsþarfar skjólstæðings, þ.m.t. hvers konar heilbrigðis- og félagsþjónustu viðkomandi þarf,
- aldurs, kyns og búsetu skjólstæðings. Leitast skal við að gera skjólstæðingum kleift að viðhalda félagslegum tengslum, s.s. með vistun í nálægð við fjölskyldu, eins og unnt er.

Framkvæmd vistunar og þjónusta við börn sem sæta öryggisráðstöfunum er á ábyrgð barnaverndaryfirvalda. Allar ákvarðanir skulu taka mið af því sem barni er fyrir bestu.

Til að tryggja réttmæta og skilvirka framkvæmd öryggisráðstafana skal vera virkt samstarf á milli miðstöðvarinnar og viðeigandi samstarfsaðila, n.t.t. félagsþjónustu, heilbrigðisþjónustu, fullnustukerfis og löggæslufirvalda. Miðstöðinni er heimilt að miðla upplýsingum, þ.m.t. viðkvæmum persónuupplýsingum, til viðeigandi stjórnvalds- og þjónustuaðila til að stuðla að því að þeir geti sinnt lögbundnum verkefnum sínum.

22.gr.

Öryggisgæslustaður

Einstaklingur sem gert er að sæta öryggisgæslu til að varna því að hætta verði af honum skal vistaður á öryggisgæslustað.

Heimilt er að gera nauðsynlegar ráðstafanir til að tryggja öryggi og velferð á öryggisgæslustað þar sem einstaklingur dvelur samkvæmt dómsúrlausn um slíka vistun.

Slíkar ráðstafanir geta m.a. falið í sér að:

1. hurðum og gluggum sé læst;
2. vistunarstaður sé afgirtur;
3. sameiginleg rými sé vöktuð með viðeigandi vöktunar- og viðvörunarkerfum;
4. dyr að einkarýmum skjólstæðinga séu útbúnar viðeigandi vöktunar- og viðvörunarkerfum
5. heimilt sé að læsa dyrum að einkarýmum skjólstæðinga á tilteknum tímum.

Vista má skjólstæðing í sérstöku öruggu herbergi á öryggisgæslustað ef nauðsyn krefur til að koma í veg fyrir að hann skaði sjálfan sig eða aðra. Yfirmaður öryggisgæslustaðar tekur ákvörðun um vistun í öruggu herbergi.

Ákvörðun um vistun skjólstæðings í öruggu herbergi er neyðarúrræði sem telst til nauðungar í þjónustu. Því fer um slíka ákvörðun skv. 26. gr. Tafariðlaust skal látið af nauðung þegar hættu hefur verið afstýrt eða ástand er liðið hjá

Ákvörðunina skal rökstyðja skriflega og bóka og skal hún, ásamt atvikalýsingu, send Miðstöð um öryggisráðstafanir, sérfræðiteymi um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar og tilsjónarmanni. Ákvörðunin skal birt fyrir skjólstæðingi þegar aðstæður leyfa.

Þegar skjólstæðingur á öryggisgæslustað er vistaður í öruggu herbergi skal kalla til lækni til að skoða hann. Ef unnt er skal læknir eða annar heilbrigðisstarfsmaður skoða skjólstæðing sem vistaður er í öruggu herbergi daglega. Læknir metur hvort þörf sé á innlögnum á heilbrigðisstofnun eða hvort annarra úrræða sé þörf vegna ástands skjólstæðings.

Miðstöðin skal setja reglur um frekari tilhögun vistunar í öruggu herbergi, s.s. um aðbúnað, eftirlit með þeim sem þar eru vistaðir og skráningu.

23. gr.

Upphaf vægari öryggisráðstafana.

Vægari öryggisráðstafanir samkvæmt dómsúrlausn skal framkvæma eins fljótt og auðið er eftir að úrskurður eða dómur um þær berst Miðstöð um öryggisráðstafanir. Skal það gert í samstarfi við lögheimilissveitarfélag skjólstæðings eftir því sem þörf er á. Að því marki sem nánari tilhögun ráðstöfunar hefur ekki verið ákveðin í dómi eða úrskurði ákveður miðstöðin hana, á grundvelli rökstudds álits teymis, sbr. 21. gr.

Við upphaf vægari öryggisráðstafana skal miðstöðin tilkynna skjólstæðingi með sannanlegum hætti, eins fljótt og auðið er, um ráðstafanirnar og nánari tilhögun þeirra. Jafnframt skal tilkynna tilsjónarmanni um fyrirhugaða ráðstöfun. Miðstöðin skal skrá helstu upplýsingar um framkvæmd ráðstöfunar.

Við upphaf vægari öryggisráðstafana skal miðstöðin tilkynna skjólstæðingi með sannanlegum hætti, eins fljótt og auðið er, um ráðstafanirnar og nánari tilhögun þeirra. Jafnframt skal tilkynna tilsjónarmanni um fyrirhugaða ráðstöfun. Miðstöðin skal skrá helstu upplýsingar um framkvæmd ráðstöfunar.

Miðstöð um öryggisráðstafanir er heimilt að boða aðila til fundar við sig þar sem farið er yfir framkvæmd fyrirhugaðrar ráðstöfunar og eftir atvikum óskað eftir afstöðu skjólstæðings til hennar. Heimilt er að halda fund á stað sem hentar skjólstæðingi, svo sem þar sem hann dvelst. Skjólstæðingi er heimilt að hafa aðstoðarmann eða lögmann með sér á fundinum. Verði skjólstæðingur ekki við boðun á fund felur miðstöðin lögreglu að flytja hann á fundinn. Við upphaf öryggisráðstafana skal einstaklingur sýna fram á hver hann er með framvísun skilríkja eða með öðrum sannanlegum hætti. Kynna skal fyrir skjólstæðingi þær reglur sem gilda um framkvæmd ráðstöfunar á tungumáli sem hann skilur.

Miðstöðin á rétt á upplýsingum frá þeim aðilum sem koma að framkvæmd öryggisráðstöfunar og stofnunin hefur þörf fyrir til að geta sinnt hlutverki sínu, svo sem um hvort skjólstæðingur hlíti ráðstöfun.

24. gr.

Um framkvæmd vægari öryggisráðstafana.

Þegar mælt er fyrir um vægari öryggisráðstafanir samkvæmt dómsúrlausn fer Miðstöð um öryggisráðstafanir með eftirlit með því að þeim sé fylgt. Ef skjólstæðingi er gert að sæta rafrænu eftirliti samkvæmt dómsúrlausn tryggir miðstöðin að hann hafi á sér búnað svo að unnt sé að fylgjast með ferðum hans. Hafi jafnframt verið ákveðið að skjólstæðingur sé eða sé ekki á ákveðnum stað á ákveðnum tímum skal miðstöðin gera honum grein fyrir því sem og mögulegum afleiðingum þess ef hann fylgir því ekki.

Lúti öryggisráðstöfun að dvalarstað, vinnu eða umgengni við ákveðna einstaklinga fylgist miðstöðin með því hvort skjólstæðingur hlíti henni. Miðstöðinni er heimilt að afla upplýsinga frá vinnuveitanda og öðrum aðilum í því augnamiði. Vinnuveitanda og öðrum aðilum er skylt að veita miðstöðinni umbeðnar upplýsingar.

Ef skjólstæðingi er gert að sæta meðferð er miðstöðinni heimilt að óska eftir upplýsingum frá meðferðaraðila um hana, svo sem hvort skjólstæðingur mæti og hvernig gangi almennt. Meðferðaraðila er skylt að veita miðstöðinni umbeðnar upplýsingar.

Ef skjólstæðingi er bannað að neyta áfengis eða vímuefna getur miðstöðin krafist þess að hann undirgangist rannsókn á lífssýni, s.s. öndunarsýni eða blóð- og þvagrannsókn. Neiti skjólstæðingur að undirgangast slíka rannsókn gerir miðstöðin honum grein fyrir mögulegum afleiðingum þess. Miðstöðinni er heimilt að óska eftir aðstoð lögreglu til að annast töku á lífsýni. Læknir eða hjúkrunarfræðingur annast töku blóðsýnis.

Til að framfylgja öryggisráðstöfun er miðstöðinni heimilt að boða skjólstæðing reglulega á sinn fund og óska eftir upplýsingum frá honum um hvort og þá hvernig hann hefur hlítt öryggisráðstöfun. Neiti skjólstæðingur að veita upplýsingar gerir miðstöðin honum grein fyrir mögulegum afleiðingum þess. Verði skjólstæðingur ekki við boðun á fund felur miðstöðin lögreglu að flytja hann á fundinn.

Að öðru leyti en að framan greinir er miðstöðinn heimilt að afla upplýsinga frá félagsþjónustu sveitarfélaga, barnaverndaryfirvöldum, heilbrigðisstofnunum, vinnuveitanda skjólstæðings og öðrum aðilum, sem nauðsynlegar eru til að framfylgja þeirri öryggisráðstöfun sem skjólstæðingi hefur verið gert að sæta með dómsúrlausn, þar á meðal heilsufarsupplýsinga og upplýsinga um hagi og aðstæður þeirra sem sæta öryggisráðstöfun. Framangreindum aðilum er skylt að veita miðstöðinni umbeðnar upplýsingar.

Miðstöðin setur reglur um nánari framkvæmd rafræns eftirlits með ökklabandi í hverju tilviki.

25. gr.

Einstaklingsbundin þjónustuáætlun.

Við upphaf öryggisgæslu eða annarra öryggisráðstafana skal gerð einstaklingsbundin þjónustuáætlun fyrir skjólstæðing. Skal skjólstæðingur sjálfur koma að gerð áætlunarinnar ásamt þjónustuteymi. Við gerð þjónustuáætlunar skal kalla eftir aðkomu félagsþjónustu, barnaverndar eða annars þjónustuveitanda sem skjólstæðingur hefur fengið þjónustu hjá. Í áætluninni skal skilgreina umfang og eðli þeirrar þjónustu sem skjólstæðingur þarf á að halda meðan á ráðstöfunum stendur. Jafnframt skal tilgreina þau markmið sem stefnt er að. Áætlunina skal endurskoða á sex mánaða fresti og þess á milli ef ástæða er til.

Skjólstæðingur skal fá afrit af þjónustuáætluninni og hafa að jafnaði aðgang að henni eftir það.

Miða ber við að þjónustuáætlun sé uppfærð þegar vistun í öryggisgæslu lýkur og að afstaða sé þá tekin til þeirra búsetuúrræða sem skjólstæðingi standa til boða.

V. KAFLI

Þjónusta veitt samhliða öryggisráðstöfunum.

26. gr.

Heilbrigðis- og félagsþjónusta.

Skjólstæðingur skal hafa aðgang að þeirri heilbrigðis- og félagsþjónustu sem hann þarf á að halda. Skjólstæðingar á öryggisgæslustað skulu njóta sambærilegrar heilbrigðisþjónustu og almennt gildir, sbr. lög um heilbrigðisþjónustu. Að höfðu samráði við miðstöðina sér það ráðuneyti sem fer með heilbrigðismál um og ber ábyrgð á heilbrigðisþjónustu við skjólstæðinga. Um félagsþjónustu fer skv. lögum þar að lútandi.

Þjónustan skal vera einstaklingsbundin og löguð að stöðu og þörfum skjólstæðings hverju sinni. Leggja skal mat á þörf skjólstæðings fyrir þjónustu við upphaf vistunar og síðan reglubundið eftir það. Metin þjónusta skal vera hluti af einstaklingsbundinni þjónustuáætlun skjólstæðings.

27. gr.

Bann við beitingu nauðungar.

Öll beiting nauðungar í þjónustu við skjólstæðing er bönnuð nema veitt hafi verið undanþága frá banni eða um sé að ræða neyðartilvik og nauðsynlegt sé að grípa inn í atburðarás til þess að koma í veg fyrir yfirvofandi líkamstjón, stórfellt eignatjón eða röskun á almannahagsmunum. Bannið gildir þegar þjónusta er veitt samhliða öryggisráðstöfunum og nær til allra þeirra sem eru í samskiptum við skjólstæðing vegna veitingar þjónustu, hvort sem þjónusta er veitt á stofnunum, heimilum eða með öðrum hætti í daglegu lífi skjólstæðings.

Um veitingu undanþágu frá banni við nauðung í þjónustu fer samkvæmt V. kafla laga nr. 88/2011. Þá skulu aðrar ráðstafanir gerðar skv. V. kafla til þess að draga úr nauðung, þar á meðal með aðkomu sérfræðiteymis. Vísun til fatlaðs einstaklings eða fatlaðs fólks í ákvæðum V. kafla laga nr. 88/2011 skal einnig ná til skjólstæðinga samkvæmt þessum lögum óháð því hvort metnar þjónustuþarfir viðkomandi eru tilkomnar vegna fötlunar eða af öðrum ástæðum.

28. gr.

Upplýsingar um þjónustu.

Veita skal skjólstæðingi í öryggisgæslu upplýsingar um fyrirhugaða þjónustu. Sérstaklega skal upplýsa skjólstæðing um meðferð sem ráðgerð er ásamt upplýsingum um framgang hennar, áhættu og gagnsemi. Auk þess skal veita skjólstæðingi upplýsingar um hugsanleg úrræði önnur en fyrirhugaða meðferð og/eða þjónustu og afleiðingar þess ef ekkert verður aðhafst.

Skrá skal upplýsingar sem skjólstæðingi eru gefnar samkvæmt þessari grein. Upplýsingar samkvæmt þessari grein skulu veittar jafnóðum og tilefni gefst og á þann hátt og við þau skilyrði að skjólstæðingur geti skilið þær.

Skjólstæðingur skal eiga þess kost að velja tiltekna gagnreynda meðferð þegar fleiri en ein meðferð kemur til greina að mati þess starfsmanns sem stjórnar meðferðinni. Val skjólstæðings á meðferð skal skrá í sjúkraskrá og einstaklingsbundna þjónustuáætlun hans. Jafnframt skal skrá ef mælt er fyrir um meðferð í þeirri dómsúrlausn sem verið er að framkvæma hverju sinni.

29. gr.

Sjúkraskrá.

Um meðferð og aðgang að sjúkraskrá fer eftir lögum um sjúkraskrár, nr. 55/2009.

VI. KAFLI

Réttindi og skyldur.

30. gr.

Sjálfsákvörðunarréttur skjólstæðings.

Virða skal sjálfsákvörðunarrétt skjólstæðings eins og framast er unnt. Miðstöðinni og þjónustuaðilum ber að stuðla að því að skjólstæðingur lifi eins sjálfstæðu lífi og unnt er miðað við þær öryggisráðstafanir sem hann sætir. Þá skal skjólstæðingur njóta eins góðra lífsgæða og kostur er miðað við aðstæður. Leita skal eftir afstöðu skjólstæðings til ákvarðana sem varða hann nema ljóst sé að slíkt beri ekki árangur eða að afstaða hans hafi ekki þýðingu við ákvarðanatöku.

31. gr.

Vistarverur og persónulegir munir.

Skjólstæðingur skal hafa eigið herbergi eða íbúð á öryggisgæslustað þar sem hann dvelur. Skjólstæðingur skal hafa aðgang að herbergi sínu eða íbúð og almennt geta lokað að sér.

Skjólstæðingi er óheimilt að fara inn í vistarverur annarra skjólstæðinga nema með sérstöku leyfi yfirmanns öryggisgæslustaðar. Þó er skjólstæðingi ávallt óheimilt að fara inn í vistarverur skjólstæðinga af öðru kyni. Tryggja skal fullan aðskilnað kynja á öryggisgæslustað, bæði í daglegu starfi sem og að næturlagi.

Skjólstæðingi er heimilt að hafa persónulega muni í herbergi sínu eða íbúð svo framarlega sem munirnir eru ekki hættulegir eða ólögmatir og eru í samræmi við dómsúrlausn um öryggisgæslu skjólstæðings og húsreglur öryggisgæslustaðar. Skjólstæðingi er óheimilt að hafa í vörslum sínum áfengi, ávana- og fíkniefni, lyf og vopn. Skjólstæðingi er þó heimilt í undantekningartilfellum að hafa lyf í vistarverum sínum ef það telst nauðsynlegt vegna heilsu hans samkvæmt læknisráði og með samþykki yfirmanns öryggisgæslustaðar.

Óheimilt er að takmarka aðgang skjólstæðings að persónulegum munum eða öðrum aðgengilegum munum í viðurlagaskyni eða til að þvinga skjólstæðing til ákveðinna athafna eða athafnaleysis.

Ráðherra kveður í reglugerð nánar á um vistarverur skjólstaðinga og kröfur til þeirra.

32. gr.

Heimsóknir á öryggisgæslustað.

Skjólstaðingur sem sætir öryggisgæslu getur fengið heimsóknir frá fjölskyldu og vinum eigi sjaldnar en vikulega. Þó er í sérstökum tilfellum heimilt að takmarka þennan rétt tímabundið ef heimsóknir teljast skaðlegar meðferð hans eða tímabundnar aðstæður leyfa ekki heimsóknir.

Öryggisgæslustaðir setja nánari reglur um heimsóknir, þar á meðal um aðstæður, tímasetningar og skilyrði, í samræmi við almenn viðmið sem Miðstöð um öryggisráðstafanir gefur út.

Yfirmanni öryggisgæslustaðar ber að skipuleggja aðstæður þannig að börn geti komið í heimsóknir í barnvænu umhverfi og að þeim sé sýnd nærgætni. Þurfi heimsókn að fara fram utan öryggisgæslustaðar vegna hagsmuna barns skal það gert á grundvelli álits barnaverndar-yfirvalda og ef öryggissjónarmið mæla ekki gegn því.

Heimsóknir barna skulu fara fram í fylgd forsjáraðila eða annars aðstandanda enda liggi fyrir skriflegt samþykki forsjáraðila fyrir því.

Rjúfa skal heimsókn þar sem börn eru ef talið er að hún samrýmist ekki hagsmunum þeirra.

33. gr.

Takmarkanir á heimsóknum.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar getur ákveðið að heimsóknir frá tilteknum einstaklingum fari fram undir eftirliti starfsmanns í þar til gerðum vistarverum öryggisgæslustaðar eða bannað líkamlega snertingu gests og skjólstaðings. Yfirmaður öryggisgæslustaðar getur jafnframt bannað tilteknum einstaklingum að heimsækja skjólstaðing ef nauðsynlegt þykir til að viðhalda ró, góðri reglu og öryggi á öryggisgæslustað og til að koma í veg fyrir refsiverðan verknað eða ef ástæða er til að ætla að tilgangur heimsóknarinnar sé annarlegur að öðru leyti. Slíka ákvörðun skal rökstyðja skriflega.

Öryggisgæslustaðir geta kannað bakgrunn og sakaferil heimsóknargests, eftir atvikum með aðstoð Miðstöð um öryggisráðstafanir, áður en heimsókn er samþykkt. Við könnunina er heimilt að afla upplýsinga um heimsóknargest úr málaskrá lögreglunnar fimm ár aftur í tímann og úr sakaskrá til yfirvalda. Leggja skal heildstætt mat á hvort óhætt sé að heimila heimsókn en aldrei má þó ganga lengra við könnun á bakgrunni og sakaferli en þörf er á hverju sinni.

Heimilt er að leita á þeim sem heimsækja skjólstaðing. Leit getur annars vegar verið leit í fatnaði og hins vegar líkamsleit, enda samþykki heimsóknargestur það. Samþykki hann það ekki skal heimsóknin fara fram með öðrum hætti, sbr. 1. mgr., eða synja honum um heimsókn.

Heimilt er að rjúfa heimsókn ef það þykir nauðsynlegt til að viðhalda ró, góðri reglu og öryggi á öryggisgæslustað eða til að koma í veg fyrir refsiverðan verknað.

Heimilt er að skoða muni og annað sem skjólstaðingi eru færðir. Munir eða efni sem gestur hefur meðferðis og skjólstaðingi er óheimilt að hafa á öryggisgæslustað skulu vera í vörslu öryggisgæslustaðar meðan á heimsókn stendur.

Upplýsa skal þann sem heimsækir skjólstaðing um þær reglur sem gilda um heimsóknir og um vinnslu persónuupplýsinga um hann skv. 1. mgr.

Heimsókn lögmanns, tilsjónarmanns, réttindagæslumanns, persónulegs talsmanns og fulltrúa hagsmunasamtaka til skjólstaðings skal ávallt vera án eftirlits nema viðkomandi eða skjólstaðingur óski annars.

34. gr.

Leyfi frá öryggisgæslustað.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar getur, að höfðu samráði við miðstöðina, veitt skjólstæðingi leyfi frá öryggisgæslustað ef slíkt telst ekki vera skaðlegur þáttur í öryggisgæslu sem viðkomandi sætir og er forsvaranlegt út frá öryggissjónarmiðum. Við mat á því skal m.a. líta til áhættumats, brotaferils og eðlis brota. Markmið leyfis er að stuðla að bættri líðan og aukinni þátttöku skjólstæðings og undirbúningi fyrir lok vistunar í öryggisgæslu.

Lengd leyfis skal tiltekin og leyfið má skilyrða, svo sem því að skjólstæðingur verði í fylgd starfsfólks sé það talið æskilegt og leyfisveiting sé bundin tilteknum stað eða stöðum. Jafnframt séu sett skilyrði um að skjólstæðingur megi ekki neyta áfengis eða vímuefna í leyfi og að hann taki þau lyf sem honum hafa verið ávísuð.

Brjótí skjólstæðingur í bága við þau skilyrði sem sett voru fyrir leyfi, sýni af sér ógnandi hegðun eða ef háttsemi hans gefur á annað borð tilefni til að ætla að hann sé hættulegur sjálfum sér eða öðrum er heimilt að binda enda á leyfið þá þegar. Sé bundinn endi á leyfi ber að skrá ástæður þess og tilkynna Miðstöð um öryggisráðstafanir um atvikið. Skjólstæðingur og tilsjónarmaður skulu fá afrit af atvikaskráningunni og eiga kost á að gera athugasemdir við hana áður en hún er send miðstöðinni. Stjórnsýslukæra frestar því ekki að bundinn sé endi á leyfi.

Ráðherra setur reglugerð þar sem nánar er kveðið á um skilyrði þess að fá leyfi til að fara af öryggisgæslustað, t.d. reynslu af fyrri leyfum, skilyrði sem heimilt er að setja skjólstæðingi meðan á leyfi frá öryggisgæslustað stendur og um lengd þess.

35. gr.

Aðkoma aðstandenda.

Standi vilji skjólstæðings til þess er heimilt að veita tilteknum aðstandanda upplýsingar um þær öryggisráðstafanir sem skjólstæðingur sætir samkvæmt dómsúrlausn. Ganga skal úr skugga um hver vilji skjólstæðings sé, eftir atvikum með aðstoð réttindagæslumanns fatlaðs fólks, gagnvart því hverjum veita megi upplýsingar og um hvað. Skjólstæðingur getur hvenær sem er afturkallað heimildina. Hafi skjólstæðingur veitt heimild til að veita tilteknum aðstandanda upplýsingar um þær öryggisráðstafanir sem viðkomandi sæti samkvæmt dómsúrlausn, skal það bókað í einstaklingsbundna þjónustuáætlun hans.

36. gr.

Samskipti á máli sem skjólstæðingur skilur.

Samskipti við skjólstæðing skulu vera á tungumáli sem hann skilur eða með túlkun. Jafnframt skulu samskipti vera á auðskildu máli eftir því sem þörf krefur.

37. gr.

Samskipti og aðgangur að samskiptamiðlum.

Skjólstæðingur á öryggisgæslustað á rétt á samskiptum við fólk utan öryggisgæslustaðar, þ.m.t. símtölum, bréfaskriftum, aðgangi að tölvupósti, interneti og samfélagsmiðlum, eftir því sem aðstæður leyfa og samkvæmt reglum viðkomandi öryggisgæslustaðar. Skjólstæðingi er enn fremur heimilt að senda og taka við bréfum. Þegar öryggisgæslustaður útvegar skjólstæðingi bréfsefni eða umslög má það ekki bera með sér stimpil eða önnur einkenni sem af má ráða að sendandi sé vistaður á öryggisgæslustað.

Heimilt er að takmarka eða banna samskipti og aðgang að samskiptamiðlum, lengd þeirra eða netaðgangstíma, ef nauðsynlegt reynist til að tryggja öryggi, viðhalda reglu, koma í veg

fyrir refsiverðan verknað eða til að verja hagsmuni annarra, þar á meðal brotaþola og þeirra sem vitnað hafa gegn aðila. Í því skyni er yfirmanni öryggisgæslustaðar m.a. heimilt að ákveða að hlustað skuli á símtöl skjólstæðings eða þau tekin upp, að bréf til og frá skjólstæðingi séu opnuð og lesin í viðurvist hans, að tölvupóstur og samskipti á samfélagsmiðlum séu yfirfarin og skráð, að internetnotkun sé vöktuð, að samskipti skjólstæðings við tiltekna einstaklinga séu takmörkuð eða stöðvuð eða sending bréfa, tölvupósta eða annarra rafrænna skilaboða til og frá skjólstæðingi stöðvuð. Heimilt er að setja það skilyrði að samskipti fari fram á tungumáli sem starfsmaður skilur en ella þýði túlkur samtalið eða skjalaþýðanda falið að þýða bréf eða rafræn skilaboð. Slíkar takmarkanir skulu ávallt vera málefnalegar og í samræmi við meðalhófsreglu.

Ákvörðun um að takmarka eða skilyrða rétt skjólstæðings til samskipta skal tilkynnt skjólstæðingi fyrir fram og ástæður hennar tilgreindar og bókaðar. Eyða skal gögnum þegar þeirra er ekki lengur þörf. Gögn skulu ekki geymd lengur en í 90 daga nema sérstakar ástæður leiði til þess að nauðsynlegt sé að varðveita þau lengur.

Ekki er heimilt að hlusta á símtöl, skoða bréfaskipti, tölvupóst eða önnur rafræn samskipti skjólstæðings við lögmann, tilsjónarmann, trúnaðarmann, réttindagæslumann, persónulegan talsmann, prest eða annan sambærilegan fulltrúa trúfélags eða lífsskoðunarfélags sem skjólstæðingur tilheyrir, opinberar stofnanir eða umboðsmann Alþingis.

Miðstöð um öryggisráðstafanir er heimilt að setja nánari reglur um fyrirkomulag og notkun raftækja, síma og nettengdra tölva og heimild til að takmarka eða skilyrða slíka notkun og samskipti skjólstæðinga og aðgang þeirra að upplýsingum.

38. gr.

Aðgangur að fjölmiðlum.

Skjólstæðingur á öryggisgæslustað skal að jafnaði eiga kost á að fylgjast með gangi þjóðmála með því að hlusta á útvarp, horfa á sjónvarp og lesa dagblöð og aðra fréttamiðla á netinu.

Miðstöð um öryggisráðstafanir ákveður hvort heimila skuli fjölmiðlaviðtal við skjólstæðing. Slíkt skal ekki heimila ef það er andstætt almannahagsmunum eða hagsmunum brotaþola. Miðstöðin setur reglur um nánari framkvæmd fjölmiðlaviðtala við skjólstæðinga.

39. gr.

Virkniúrræði.

Skjólstæðingi skulu, eins og aðstæður bjóða, standa til boða fjölbreytt virkniúrræði sem henta honum á meðan á vistun á öryggisgæslustað stendur. Miðstöðin getur ákveðið að skjólstæðingur sækir virkniúrræði utan öryggisgæslustaðar, að uppfylltum öryggiskröfum. Til virkniúrræða teljast m.a. nám, vinna, hæfing og endurhæfing. Um ábyrgð á úrræðum fer samkvæmt hlutaðeigandi lögum.

40. gr.

Útivera og tómstundir.

Skjólstæðingur á öryggisgæslustað á rétt á útiveru og að iðka tómstundastörf, líkamsrækt og íþróttir í frítíma eftir því sem aðstæður leyfa. Slík ástundun skal vara í a.m.k. eina og hálfa klukkustund á dag nema það sé ósamrýmanlegt góðri reglu og öryggi á öryggisgæslustað.

Öryggisgæslustaður skal móta sér viðmið um útiveru og tómstundir.

Skjólstæðingur á rétt á aðgangi að bókum.

41. gr.

Réttindi erlendra skjólstæðinga.

Erlendur skjólstæðingur á rétt á að hafa samband við sendiráð lands síns eða ræðismann þess.

Sé skjólstæðingur ríkisfangslaus eða með dvalarleyfi sem flóttamaður skal öryggisgæslustaður aðstoða hann við að hafa samband við fulltrúa innlendra eða alþjóðlegra stofnana sem gæta hagsmuna slíkra einstaklinga. Ekki skal hlusta á símtöl eða taka upp bréf til og frá þessum aðilum. Samskipti skjólstæðings við þessa aðila skulu vera honum að kostnaðarlausu.

Erlendur skjólstæðingur á rétt á túlki þegar honum er gerð grein fyrir réttindum sínum og skyldum í öryggisráðstöfun sé þess þörf. Hann á jafnframt rétt á að hafa samband við lögmann, réttindagæslumann eða tilsjónarmann sinn með aðstoð túlks þegar þurfa þykir.

42. gr.

Iðkun trúar eða siðar.

Skjólstæðingur skal eiga kost á að hafa samband við prest eða annan sambærilegan fulltrúa skráðs trúfélags eða lífsskoðunarfélags. Gera skal skjólstæðingi kleift að iðka trú sína eða sið og taka tillit til matarvenja og bænátíma eins og unnt er.

43. gr.

Skylda til að fylgja reglum öryggisgæslustaðar.

Skjólstæðingi er skylt að fylgja reglum öryggisgæslustaðar, sem og reglum sem miða að því að tryggja öryggi og velferð skjólstæðinga og almennings.

44. gr.

Öryggi skjólstæðinga.

Grípa skal til viðeigandi ráðstafana til varnar ofbeldi og misnotkun á öryggisgæslustöðum og þar sem einstaklingar sæta vægari öryggisráðstöfunum, sem og til að tryggja öryggi skjólstæðinga og annarra.

45. gr.

Haldlagning og upptaka.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar getur tekið ákvörðun um að leggja hald á og eftir atvikum gera upptæka muni eða efni sem óheimilt er að koma með, varðveita eða búa til á öryggisgæslustað. Sama gildir um muni sem reynt hefur verið að smygla til skjólstæðings. Ekki er þó heimilt að gera upptæka eign grandlauss þriðja manns.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar getur einnig tekið ákvörðun um upptöku muna eða peninga sem finnast innan öryggisgæslustaðar ef ekki er vitað hver er eigandi þeirra.

VII. KAFLI

Leit, líkamsleit og líkamsrannsókn.

46. gr.

Leit í vistarverum.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar tekur ákvörðun um leit í vistarverum skjólstæðings ef grunur leikur á að þar sé að finna muni eða efni sem:

- a. refsivert er að hafa í vörslum sínum,
- b. hafa orðið til við refsiverðan verknað,

- c. smyglað hefur verið inn á öryggisgæslustað,
- d. skjólstæðingi er óheimilt að hafa í vörslum sínum eða í vistarverum samkvæmt reglum öryggisgæslustaðar.

Skjólstæðingur skal að jafnaði vera viðstaddur leit í vistarverum. Heimilt er þó að víkja frá þessu skilyrði samkvæmt rökstuddri ákvörðun yfirmanns öryggisgæslustaðar. Gera skal skýrslu um leitina og þá muni eða efni sem kunna að hafa fundist og skjólstæðingi er óheimilt að hafa í vistarverum. Skýrslan skal send Miðstöð um öryggisráðstafanir og tilsjónarmanni.

Skjólstæðingi skal skýrt frá ástæðum fyrir leit í vistarverum áður en hún fer fram nema sérstakar ástæður mæli gegn því. Ákvörðun um leit í vistarverum skjólstæðings skal tekin með rökstuddri bókun.

47. gr.

Leit á skjólstæðingi.

Leita má á skjólstæðingi og í fötum hans við komu á öryggisgæslustað, eftir heimsóknir til hans, leyfi frá öryggisgæslustað og við almennt eftirlit til þess að koma í veg fyrir að hann hafi í vörslum sínum muni eða efni sem getið er í 1. mgr. 46. gr.

Leit á skjólstæðingi innanklæða skal gerð af starfsmanni öryggisgæslustaðar af sama kyni. Þó getur yfirmaður öryggisgæslustaðar ákveðið annað ef brýnir hagsmunir skjólstæðings krefjast þess.

48. gr.

Líkamsrannsókn.

Yfirmaður öryggisgæslustaðar tekur ákvörðun um líkamsrannsókn á skjólstæðingi ef grunur leikur á að hann hafi falið í líkama sínum muni eða efni sem getið er í 1. mgr. 46. gr. Einnig má taka öndunar-, blóð- eða þvagsýni eða annars konar lífsýni úr skjólstæðingi ef grunur leikur á að hann hafi neytt áfengis eða ávana- og fíkniefna, við komu á öryggisgæslustað og við almennt eftirlit.

Ákvörðun um líkamsrannsókn á skjólstæðingi skal taka með rökstuddri bókun. Miðstöð um öryggisráðstafanir og tilsjónarmanni skal tilkynnt um líkamsrannsókn.

Læknir eða hjúkrunarfræðingur annast líkamsrannsókn og töku blóðsýnis.

Þegar líkamsrannsókn fer fram skal gerð skýrsla um tilefni hennar og framkvæmd. Skal hún send miðstöðinni og tilsjónarmanni.

49. gr.

Réttaráhrif stjórnsýslukæru.

Stjórnsýslukæra frestar ekki aðgerðum samkvæmt þessum kafla.

VIII. kafli

Endurskoðun og lok öryggisráðstafana.

50. gr.

Endurskoðun öryggisgæslustaðar innan marka dómsúrlausnar.

Miðstöð um öryggisráðstafanir og barnaverndaryfirvöld skulu gæta þess að skjólstæðingur sé vistaður á þeim stað þar sem þörfum hans er best mætt. Miðstöðinni er heimilt að endurskoða öryggisgæslustað skjólstæðings hvenær sem er en þó eigi sjaldnar en á þriggja ára fresti.

Miðstöðin ákveður hvort breyta þurfi öryggisgæslustað skjólstaðings þegar skjólstaðingur sjálfur, tilsjónarmaður hans eða öryggisgæslustaður þar sem skjólstaðingur er vistaður óskar eftir því.

51. gr.

Endurskoðun á framkvæmd vægari öryggisráðstafana innan marka dómsúrlausnar.

Miðstöð um öryggisráðstafanir skal gæta þess að framkvæmd vægari öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með dómsúrlausn séu ekki umfangsmeiri en þörf er á. Miðstöðinni er heimilt að endurskoða framkvæmd vægari öryggisráðstafana skjólstaðings hvenær sem er en þó eigi sjaldnar en þriggja ára fresti.

Miðstöðin ákveður hvort breyta þurfi framkvæmd vægari öryggisráðstafana þegar skjólstaðingur eða tilsjónarmaður hans óskar eftir því. Breytingar skulu gerðar í samráði við skjólstaðing.

Telji miðstöðin að einstaklingur sem sætir vægari öryggisráðstöfunum hafi rofið skilyrði þau sem honum var gert að hlíta með dómi skal miðstöðin gera lögreglu og ákærvaldi viðvart.

52. gr.

Endurskoðun öryggisráðstafana fyrir dómi.

Miðstöð um öryggisráðstafanir, tilsjónarmaður skjólstaðings, öryggisgæslustaðir og barnaverndaryfirvöld skulu gæta þess að öryggisráðstafanir vari ekki lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur.

Samkvæmt 62. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940 skal öryggisráðstöfun ekki vara lengur en í fimm ár. Ríkissaksóknara er heimilt að leita úrskurðar dómara um að öryggisráðstöfun sé framlengd í allt að fimm ár í senn.

Að kröfu ríkissaksóknara, þess sem sætir öryggisráðstöfun eða tilsjónarmanns hans úrskurðar dómari hvort endurskoða skuli öryggisráðstöfun eða fella hana niður. Fallist dómari ekki á beiðni þess sem sætir öryggisráðstöfun eða tilsjónarmanns hans geta þeir ekki krafist úrskurðar á ný fyrr en að liðnu einu ári frá uppkvaðningu úrskurðar.

Miðstöðin skal aðstoða ríkissaksóknara og veita allar upplýsingar og gögn sem þörf er á til að reka málið.

53. gr.

Lok öryggisráðstafana.

Þegar fyrirséð eru lok öryggisráðstafana ber miðstöðinni að tryggja að viðeigandi þjónustuaðilar séu upplýstir tímanlega svo unnt sé að gera viðeigandi ráðstafanir. Þjónustuteymi skjólstaðings aðstoðar hann eftir atvikum við að sækja um þá þjónustu sem hann hefur þörf fyrir og óskar eftir.

Áður en öryggisráðstöfunum lýkur er miðstöðinni heimilt að hlutast til um að gerð sé áætlun um þjónustu og stuðning og eftir atvikum áframhaldandi meðferð skjólstaðings eftir að vistun lýkur í samvinnu við viðeigandi þjónustuveitendur. Skjólstaðingur skal koma að gerð áætlunarinnar.

54. gr.

Eftirfylgni.

Miðstöð um öryggisráðstafanir styður faglega þá sem veita skjólstæðingi þjónustu í allt að sex mánuði eftir lok öryggisráðstafana.

IX. KAFLI Ýmis ákvæði.

55. gr.

Réttur til bóta.

Skjólstæðingur á rétt til bóta úr ríkissjóði hafi lögmæt skilyrði brostið fyrir því að hann sæti öryggisráðstöfun, hún staðið lengur en efni stóðu til eða að henni staðið á óþarflega hættulegan, særandi eða móðgandi hátt.

Bæta skal fjártjón og miska ef því er að skipta.

Að öðru leyti gilda almennar reglur skaðabótaréttar.

56. gr.

Kostnaður vegna öryggisráðstafana.

Kostnaður vegna öryggisráðstafana greiðist úr ríkissjóði.

Framlag úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga sem veitt er á grundvelli samræmds mats á þjónustubörf, sé um slíkt að ræða, verður greitt til Miðstöðvar um öryggisráðstafanir en ekki lögheimilissveitarfélags á meðan á öryggisgæslu stendur.

57. gr.

Vinnsla persónuupplýsinga.

Miðstöð um öryggisráðstafanir er heimil söfnun og vinnsla persónuupplýsinga vegna verkefna sem mælt er fyrir um í lögum þessum. Heimildin tekur til söfnunar og vinnslu viðkvæmra persónuupplýsinga, svo sem upplýsinga um heilsufar, og upplýsinga sem talist geta viðkvæms eðlis, svo sem upplýsinga um fjölskylduhagi, félagslegan vanda og upplýsinga um refsiverða háttsemi og ætlaða refsiverða háttsemi, að því marki sem það er nauðsynlegt til að stofnunin geti sinnt hlutverki sínu lögum samkvæmt. Með sömu skilyrðum er þeim sem fara með verkefni samkvæmt lögum þessum heimil söfnun og vinnsla persónuupplýsinga í þágu markmiða laganna. Þá er miðlun persónuupplýsinga milli stofnunarinnar og þeirra sem fara með verkefni samkvæmt lögum þessum heimil ef hún er nauðsynleg í þágu lögbundinna verkefna stofnunarinnar eða annarra aðila sem fara með verkefni samkvæmt lögum þessum.

Miðstöðinni er jafnframt heimilt að miðla upplýsingum, þ.m.t. viðkvæmum persónuupplýsingum, svo sem upplýsingum um heilsufar, og upplýsingum sem talist geta viðkvæms eðlis, svo sem upplýsingum um fjölskylduhagi, félagslegan vanda og um refsiverða háttsemi og ætlaða refsiverða háttsemi, til þeirra aðila sem fara með verkefni samkvæmt lögum þessum að því marki sem það er nauðsynlegt til að stuðla að því að þeir geti sinnt lögbundnum verkefnum sínum. Í sama tilgangi er þessum aðilum heimilt að miðla persónuupplýsingum til miðstöðvarinnar að því marki sem það er nauðsynlegt.

Miðstöðin getur krafist þá sem lúta eftirliti stofnunarinnar um hverjar þær upplýsingar sem stofnunin telur nauðsynlegar við framkvæmd öryggisráðstafana. Heimildin tekur til söfnunar og vinnslu viðkvæmra persónuupplýsinga, svo sem upplýsinga um heilsufar, og upplýsinga sem talist geta viðkvæms eðlis, svo sem upplýsinga um fjölskylduhagi, félagslegan vanda, refsiverða háttsemi eða ætlaða refsiverða háttsemi, að því marki sem það er nauðsynlegt til að stofnunin geti sinnt hlutverki sínu samkvæmt lögum.

Ráðherra getur í reglugerð kveðið nánar á um skilyrði um vinnslu persónuupplýsinga, svo sem hvaða persónuupplýsingar er heimilt að vinna með, í hvaða tilgangi, frá hverjum megi safna upplýsingum og til hverra megi miðla þeim, verklag við vinnsluna og ráðstafanir til að tryggja að vinnslan fari fram með lögmætum og sanngjörnum hætti.

Um vinnslu persónuupplýsinga fer að öðru leyti eftir lögum um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018 og lögum um vinnslu persónuupplýsinga í löggæslutilgangi, nr. 75/2019.

58. gr.

Miðlun upplýsinga til brotaþola.

Miðstöð um öryggisráðstafanir er heimilt, ef brotaþoli óskar eftir því og brýnir hagsmunir hans krefjast þess, að upplýsa hann um tilhögun öryggisráðstafana skjólstæðings sem brotið hefur gegn honum.

Sé heimild nýtt samkvæmt þessari grein skulu gögn um hana færð í málaskrá miðstöðvarinnar.

59. gr.

Samstarf miðstöðvarinnar og samstarfsaðila

Til að tryggja réttmæta og skilvirka framkvæmd öryggisráðstafana skulu Miðstöð um öryggisráðstafanir og viðeigandi samstarfsaðilar, n.t.t. félagsþjónusta, heilbrigðisþjónusta og löggæslufirvöld, eiga virkt samstarf.

Til að miðstöðinni sé unnt að sinna lögbundnum verkefnum sínum skulu miðstöðin og viðeigandi samstarfsaðilar, þegar það á við, miðla nauðsynlegum upplýsingum, þ.m.t. viðkvæmum persónuupplýsingum, þess skjólstæðings sem á í hlut hverju sinni. Miðstöðinni ber að upplýsa hlutaðeigandi skjólstæðinga um fyrirhugaða vinnslu persónuupplýsinga í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018.

Nánari ákvæði um samstarf eru í vinnslu.

60. gr.

Stjórnvaldsfyrirmæli.

Ráðherra skal í reglugerð mæla fyrir um nánari framkvæmd laga þessara, þar á meðal um:

- a. eftirlit með öryggisgæslustöðum, sbr. 3. mgr. 6. gr.,
- b. skrá um þá sem dæmdir eða úrskurðaðir hafa verið til að sæta öryggisráðstöfunum, sbr. 4. mgr. 6. gr.,
- c. ákvörðun þóknunar og kostnaðar tilsjónarmanna, sbr. 6. mgr. 15. gr.,
- d. öryggiskröfur í öryggisgæslu, sbr. 4. mgr. 20. gr.,
- e. vistarverur í öryggisgæslu og kröfur til þeirra, sbr. 4. mgr. 32. gr.,
- f. skilyrði fyrir leyfi frá öryggisgæslustað, sbr. 4. mgr. 35. gr.,

Ráðherra hefur heimild til að mæla í reglugerð nánar fyrir um framkvæmd laga þessara, þar á meðal um:

- a. kveða nánar um hvað skuli koma fram í skrá miðstöðvarinnar, sbr. 6. mgr. 6. gr.,
- b. kröfur til starfsfólks öryggisgæslustaða, sbr. 3. mgr. 10. gr.,
- c. vinnslu persónuupplýsinga, sbr. 4. mgr. 58. gr.

Greinin er í vinnslu hvað varðar aðrar reglur og viðmið.

X. kafli
Stjórnsýslueftirlit.

61. gr.

Kæruheimild og yfirstjórnarheimildir ráðherra.

Eftirtaldar ákvarðanir Miðstöðvar um öryggisráðstafanir sæta kæru til úrskurðarnefndar velferðarmála:

- a) Ákvörðun um að binda endi á leyfi frá öryggisgæslustað sem tekin er á grundvelli 3. mgr. 34. gr.
- b) Ákvarðanir um leit, líkamsleit og líkamsrannsókn, sem teknar eru á grundvelli ákvæða í VII. kafla.

Ákvarðanir sem teknar eru á grundvelli þessara laga, aðrar en þær sem taldar eru upp í 1. mgr., sæta ekki kæru til æðra stjórnvalds.

Um stjórnunar- og eftirlitsheimildir ráðherra gagnvart Miðstöð um öryggisráðstafanir fer skv. IV. kafla laga nr. 115/2011, um Stjórnarráð Íslands.

62. gr.

Ytra eftirlit með réttindum skjólstæðinga.

Tilsjónarmenn fylgjast með einstaklingsbundnum ákvörðunum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og gæta þess að þær séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn ber til.

Umboðsmaður Alþingis sinnir eftirliti með öryggisgæslustöðum sem falla undir samning Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu (OPCAT).

Réttindagæslumenn fylgjast með högum fatlaðs fólks og eru skjólstæðingum í þeim hópi innan handar við réttindagæslu hvers konar.

Persónulegir talsmenn veita stuðning við að gæta réttar þess skjólstæðings sem valið hefur að veita umboð til hlutaðeigandi talsmanns. Aðstoð er veitt þegar ákvarðanir eru teknar um þá þjónustu sem skjólstæðingur nýtur eða á tilkall til. Sé persónulegur talsmaður til staðar er þjónustuveitanda skylt að kalla hann til þegar til stendur að gera verulegar breytingar á þjónustu við skjólstæðing. Þá er persónulegur talsmaður skjólstæðingi innan handar varðandi persónuleg málefni og styður hann við undirbúning upplýstrar ákvörðunar, svo sem um meðferð heilbrigðisstarfsmanna og val á búsetu, atvinnu, tómstundum, o.fl.

63. gr.

Ytra eftirlit með gæðum þjónustu.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála hefur ytra eftirlit með félagslegri velferðarþjónustu sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum samkvæmt V. kafla laga þessara.

Embætti landlæknis hefur ytra eftirlit með heilbrigðisþjónustu sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum samkvæmt V. kafla laga þessara, þar með talið á heilbrigðisstofnunum sem teljast vera öryggisgæslustaðir.

XI. kafli
Gildistaka o.fl.

64. gr.
Gildistaka.

Lög þessi taka gildi 1. september 2026. Þó öðlast ákvæði til bráðabirgða I þegar gildi.

65. gr.
Breyting á öðrum lögum.

Við gildistöku laga þessara verður eftirfarandi breyting á öðrum lögum:

1. *Lög um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021:* Í stað orðanna „og laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna“ í 2. mgr. 1. gr. kemur: laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna og laga um öryggisráðstafanir samkvæmt dómsúrlausn.
2. *Lög um vinnslu persónuupplýsinga í löggæslutilgangi, nr. 75/2019:* Við 11. tölul. 1. mgr. 2. gr. um lögþætt yfirvald bætist: Miðstöð um öryggisráðstafanir.

Breytingar á fleiri lögum eru í vinnslu.

66. gr.
Lagaskil.

Gildandi samningar um öryggisráðstafanir færast yfir til miðstöðvarinnar við gildistöku laga þessara og fer um framkvæmd þeirra eftir það tímamark skv. 13. gr. laganna.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála getur beitt eftirlitsheimildum skv. III. kafla laga nr. 88/2021, um stofnunina, vegna þjónustu sem skjólstæðingar hafa notið fram til 1. september 2026, enda þótt eftirlitsmál hefjist eftir gildistöku þessara laga.

Ákvæði til bráðabirgða.

I.

Við gildistöku ákvæðis þessa skal ráðherra hefja undirbúning að stofnun Miðstöðvar um öryggisráðstafanir. Þrátt fyrir ákvæði 64. gr. er ráðherra heimilt að skipa forstjóra miðstöðvarinnar fyrir gildistöku þessara laga. Forstjóri skal hafa heimild til að ganga frá ráðningu starfsfólks og gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess að gildandi samningar um öryggisráðstafanir færist yfir til miðstöðvarinnar við gildistöku laganna. Jafnframt skal unnið að því að tryggja miðstöðinni húsnaði vegna starfsemi sinnar.

II.

Fyrirkomulag og framkvæmd laga þessara, auk þeirra álitaefna sem upp koma við framkvæmd þeirra á tímabilinu, skal endurskoða innan þriggja ára frá gildistöku þeirra í ljósi fenginnar reynslu. Ráðherra skal skila Alþingi skýrslu um endurskoðunina og eftir atvikum leggja fram lagafrumvarp.

Greinargerð.

1. Inngangur.

1.1. Almenn.

Hér á landi eru ekki til nein heildstæð lög um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn. Slíkar ráðstafanir eru ákvarðaðar með dómsúrlausn í málum sem varða eftirfarandi hópa einstaklinga:

1. Einstaklinga sem skulu sæta öryggisráðstöfunum, skv. 67. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940.

2. Einstaklinga sem hafa verið dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta öryggisráðstöfunum á grundvelli 62. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940, annað hvort vegna ósakhæfis eða þess að refsing þyki árangurslaus.

Skort hefur lagaumgjörð sem veitir stjórnvöldum skýra heimild til að framfylgja dómsúrlausnum um slíkar ráðstafana. Þannig hefur ekki verið kveðið nánar á í lögum um framkvæmd þessara ráðstafana. Því er með lagafrumvarpi þessu sett heildarlöggjöf um framkvæmd, þjónustu og úrræði fyrir einstaklinga sem hljóta dómsúrlausnir um öryggisráðstafana. Með nýrri löggjöf er kveðið á um að sett skuli á fót stofnun sem skal fara með framkvæmd öryggisráðstafana, auk annarra verkefna í samræmi við ákvæði frumvarpsins.

Markmið frumvarpsins er að bæta lagaumhverfi og framkvæmd öryggisráðstafana, með því að setja skýrar lagaheimildir og úrræði fyrir einstaklinga sem sæta slíkum ráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn. Frumvarpinu er ætlað að ráða bót á þeim annmörkum sem fram hafa komið í framkvæmd, auka réttaröryggi og skýra ábyrgð og verkferla í meðferð mála. Lögð er áhersla á að tryggja að einstaklingar fái viðeigandi þjónustu og meðferð í samræmi við þarfir sínar og að skerðing á réttindum verði ekki meiri en nauðsyn krefur. Frumvarpinu er þannig ætlað að tryggja vernd réttinda einstaklinga sem sæta öryggisráðstöfunum, á sama tíma og öryggi samfélagsins og almannahagsmunir eru tryggðir.

1.2. Forsaga og undirbúningur.

Árið 2015 skipaði þáverandi félags- og húsnæðismálaráðherra starfshóp um sérstaka öryggisvistun fyrir tilgreinda hópa einstaklinga. Markmið hópsins var að tryggja að þjónusta og skipulag samstarfs ríkis og sveitarfélaga í þágu einstaklinga sem þyrftu á öryggisvistun að halda yrði í samræmi við lög, alþjóðlegar mannréttindaskuldbindingar og alþjóðlega viðurkennd gæðaviðmið.

Frá því að niðurstöðum starfshópsins var skilað árið 2016 hefur félagsmálaráðuneytið átt í samráði við sveitarfélög og aðra þjónustuaðila um framkvæmd öryggisráðstafana og hefur reynslan sýnt enn frekar nauðsyn þess að ráðist verði í setningu laga um öryggisráðstafana líkt og nú er ráðgert.

Í því skyni að bæta úr stöðunni átti félagsmálaráðuneytið frumkvæði að því, í lok árs 2019, að stofnað yrði til óformlegs samráðs við heilbrigðisráðuneyti, dómsmálaráðuneyti og Samband íslenskra sveitarfélaga til að fjalla um þjónustu við einstaklinga sem þurfa að sæta öryggisráðstöfunum.

Til að styðja við þessa vinnu var sett á fót lagateymi með fulltrúum heilbrigðis-, félagsmála- og dómsmálaráðuneyta til að fjalla um endurskoðun á lagaumhverfi og nauðsynlegar lagaheimildir fyrir beitingu öryggisráðstafana, þ.m.t. vistun einstaklinga í öryggisgæslu. Hópurinn vann drög að lagafrumvarpi og var frumvarp um framkvæmd öryggisráðstafana og öryggisvistunar kynnt í samráðsgátt stjórnvalda í júní árið 2022 (mál nr. S-100/2022). Frumvarpið fól m.a. í sér breytingar á VII. kafla hegningarlaga, en breytingarnar voru unnar í samstarfi við dómsmálaráðuneytið, með hliðsjón af frumvarpi til breytinga á VII. kafla hegningarlaga frá 2013. Frumvarpið var þó ekki lagt fram á Alþingi á þeim tíma.

Frá árslokum 2024 hefur starfshópur sjö ráðuneyta unnið að samhæfingu úrbóta á úrræðum og þjónustu fyrir einstaklinga sem nauðsynlegt þykir að sæti sérstökum öryggisráðstöfunum. Í hópnum eiga sæti fulltrúar frá forsætisráðuneyti, félags- og húsnæðismálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, innviðaráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti og mennta- og barnamálaráðuneyti.

Starfshópurinn kortlagði helstu úrbætur sem hópurinn taldi brýnt að ráðast í. Í tillögum hópsins, sem kynntar voru í apríl árið 2025, kom fram að hópurinn teldi nauðsynlegt að frumvarp þáverandi félags- og vinnumarkaðsráðherra um öryggisráðstafanir og öryggisvistun, sem kynnt var í samráðsgátt stjórnvalda árið 2022, yrði tekið upp að nýju.

Á grundvelli þessa er frumvarp þetta lagt fram. Því er ætlað að:

- tryggja mannréttindi og réttaröryggi fyrir þá einstaklinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn,
- skýra verkferla og ábyrgð stjórnvalda og
- tryggja samræmda framkvæmd og þjónustu við einstaklinga sem sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn.

Gert er ráð fyrir að fjárhagsáhrif frumvarpsins varði bæði rekstur nýrrar stofnunar og byggingu sértækra húsnæðisúrræða fyrir einstaklinga sem þarfnast öryggisgæslu samkvæmt dómsúrlausn, auk fjármögnunar samninga við sveitarfélög og einkaaðila um framkvæmd vægari öryggisráðstafana.

Frumvarpið var samið í félags- og húsnæðismálaráðuneyti í samvinnu og samráði við ýmsa aðila. Fyrirgreindur starfshópur sjö ráðuneyta kom m.a. að þeirri vinnu, auk þess sem haft var samráð við hagsmunaaðila og sveitarfélög um frumvarpsdrögin á vinnustofum og samráðsfundum. Við frumvarpsskrifin árið 2022 naut ráðuneytið aðstoðar dr. Hafsteins Dan Kristjánssonar, sem þá var lektor við lagadeild Háskóla Íslands.

Lagafrumvarp þetta varðar mörg svið. Það hefur snertifleti við réttarvörslukerfið hvað viðkemur einstaklingum sem ákærðir eru fyrir hegningarlagabrot. Einnig við heilbrigðiskerfið og málefni fatlaðs fólks þar sem um er að ræða einstaklinga sem eru ósakhæfir eða refsing er ekki talin bera árangur og er því oft um einstaklinga að ræða sem þurfa á sérhæfðri þjónustu að halda vegna geðræns vanda og, í sumum tilvikum, vegna fötlunar.

Við samningu frumvarpsins var höfð hliðsjón af ýmsum gildandi lagabálkum. Má þar m.a. nefna lög um fullnustu refsinga, nr. 15/2016, lög um réttindi sjúklinga, nr. 74/1997 og önnur lög um heilbrigðisþjónustu. Samhliða framlagningu frumvarpsins mun dómsmálaráðherra leggja fram frumvarp um breytingar á VII. kafla almennra hegningarlaga um öryggisráðstafanir. Þá er gert ráð fyrir að breytingar á lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk verði til umfjöllunar á Alþingi á sama tíma og frumvarp þetta. Ákvæði þessa fyrirbyggjandi frumvarpsins byggja á og ganga út frá þeim breytingum sem lagðar verða til á ofangreindum tveimur lagabálkum. Af þeirri ástæðu er áriðandi að þingleg meðferð málanna þriggja haldist í hendur.

2. Tilefni og nauðsyn lagasetningar.

2.1. Tilefni lagasetningar.

Tilefni lagasetningar er skortur á heildstæðum lögum um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn. Ekki hefur verið kveðið nánar á í lögum um framkvæmd slíkra ráðstafana á grundvelli hegningarlaga. Því er með lagafrumvarpi þessu sett heildarlöggjöf um framkvæmd, þjónustu og úrræði fyrir einstaklinga sem hljóta dómsúrlausnir um öryggisráðstafanir. Með nýrri löggjöf er jafnframt komið á fót stofnun sem skal fara með framkvæmd öryggisráðstafana, auk annarra verkefna í samræmi við ákvæði frumvarpsins.

Í 67. gr. almennra hegningarlaga er heimild til að ákveða að einstaklingur skuli sæta öryggisráðstöfunum að refsingu lokinni. Þetta er háð því skilyrði að sennilegt megi telja að hann sé hættulegur umhverfi sínu. Ákvæðinu hefur hingað til lítið sem ekkert verið beitt í

framkvæmd. Þó er ljóst að þörf er á að skýra ákvæðið, einkum með hliðsjón af skorti á úrræðum fyrir þennan hóp einstaklinga sem metnir eru hættulegir að afplánun lokinni.

Í 62. gr. almennra hegningarlaga er kveðið á um að heimilt sé að ákveða með dómi öryggisráðstafanir í þágu réttaröryggis, þegar einstaklingur hefur verið sýknaður á grundvelli ósakhæfis eða þegar refsing telst ekki bera árangur. Ef vægari ráðstafanir, svo sem trygging, svipting lögræðis eða bann við dvöl á tilteknum stöðum, duga ekki, má ákveða að viðkomandi verði vistaður á viðeigandi hæli. Þetta ákvæðið er einkum notað þegar einstaklingur er dæmdur til vistunar á réttar- og öryggisgeðdeild eða í viðeigandi úrræði hjá sveitarfélagi vegna fötlunar. Beiting ákvæðisins er bundin við að viðkomandi einstaklingur annað hvort teljist ósakhæfur samkvæmt 15. gr. almennra hegningarlaga, eða að svo sé ástætt um hann vegna fötlunar, geðsjúkdóms eða annarra ástæðna, að refsing sé talin árangurslaus, sbr. 16. gr. sömu laga.

Skort hefur á samræmi í dómsúrlausnum í málum þar sem kveðið er á um ráðstafanir skv. VII. kafla almennra hegningarlaga. Hljóðar dómsorð stundum á þá leið að ákærði skuli sæta öryggisgæslu á viðeigandi stofnun skv. 62. gr. almennra hegningarlaga, stundum er kveðið á um tiltekna meðferð sem ákærði skuli sæta og stundum segir að ákærði skuli fá þjónustu í tilteknu búsetuúrræði. Af hálfu stjórnvalda hefur því ekki alltaf verið ljóst hvernig bregðast eigi við dómsúrlausn. Til að mynda hefur ekki alltaf verið skýrt í dómsorði á hvaða viðeigandi stað eða stofnun ákærði skuli sæta öryggisgæslu. Enn fremur hefur ekki verið skýrt í hverju öryggisgæsla felist eða aðrar þær öryggisráðstafanir sem dómsorð kveður á um. Hefur þetta leitt til mikillar réttaróvissu fyrir þá einstaklinga sem dæmdir hafa verið til að sæta slíkum ráðstöfunum. Einnig hefur ekki alltaf verið ljóst hver ber ábyrgð á að ráðstöfunum samkvæmt dómsorði sé framfylgt eða í hvaða farveg skuli setja mál. Afleiðingarnar hafa m.a. verið þær að einstaklingar hafa „týnst í kerfinu“ og ráðstöfunum ekki verið framfylgt. Enn fremur hafa einstaklingar verið í öryggisgæslu á stað sem ekki hentar þeim og hafa þar af leiðandi ekki fengið þá velferðarþjónustu sem þeir þurfa á að halda. Því er ljóst að ekki hefur verið unnt að tryggja að þeir sem sæta öryggisráðstöfunum njóti þeirra réttinda sem þeir eiga að njóta. Félags- og húsnaðismálaráðuneytið hefur gert samninga við sveitarfélög og einkaaðila um framkvæmd öryggisráðstafana, einkum um öryggisgæslu eða rýmkun á öryggisgæslu, vegna einstaklinga sem hlotið hafa dómsúrlausnir skv. 62. gr. almennra hegningarlaga. Samningarnir varða öryggisráðstafanir sem ákvarðaðar eru í dómsorði, þegar niðurstaða dóms er að refsing sé árangurslaus en nauðsynlegt þykir að gera ráðstafanir til að varna því að hætta verði af viðkomandi einstaklingi. Lagaumgjörð hefur skort um framkvæmd slíkra dómsúrlausna, eins og umboðsmaður Alþingis hefur bent á í skýrslum tengdum OPCAT-eftirliti embættisins í öryggisúrræðum. Í því samhengi hefur ekki ríkt eining um það hjá ríki og sveitarfélögum hver skuli fara með framkvæmd slíkra dómsúrlausna, þ.e. hvort hún skuli vera í höndum sveitarfélaga þegar dómsúrlausn kveður á um slíkt, eða hjá ríkinu sem fer með fullnustu hegningarlaga. Nauðsynlegt er að setja á heildstæða löggjöf til að skýra verkferla og ábyrgð, samræma þjónustu og tryggja mannréttindi og réttaröryggi.

2.2. Mannréttindi og alþjóðlegar skuldbindingar.

Á síðustu áratugum hefur Ísland gerst aðili að og fullgilt ýmsa alþjóðlega mannréttinda-samninga og almenn þekking um og áhersla á mannréttindi hefur aukist, þ.m.t. með lögfestingu mannréttindasáttmála Evrópu árið 1994 með lögum nr. 62/1994 og breytingu á mannréttindakafli stjórnarskrárinnar árið 1995, sbr. stjórnarskipunarlög (mannréttindaákvæði), nr. 97/1995. Ísland fullgilti samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks árið 2016, og mælti félags- og húsnaðismálaráðherra fyrir lögfestingu samningsins á Alþingi 20. mars 2025.

Málið verður endurflutt haustið 2025. Samningurinn viðurkennir mannréttindi fatlaðs fólks til jafns við aðra og staðfestir jafnframt rétt fatlaðs fólks til að njóta þessara réttinda. Markmið samningsins, eins og fram kemur í 1. gr. hans, er að fatlað fólk njóti allra mannréttinda og mannfrelsis til fulls og jafns við aðra, jafnframt því að vernda og tryggja slík réttindi og frelsi og auka virðingu fyrir eðlislægri mannlegri reisn þess. Þá ber að nefna Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna sem var fullgiltur hér á landi árið 1992 og lögfestur árið 2013. Sáttmálinn felur í sér alþjóðlega viðurkenningu á því að börn þarfnist sérstakrar verndar umfram hina fullorðnu.

Eftirlitsnefndir með samningi Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu og Evrópusamningi Evrópuráðsins um varnir gegn pyndingum og ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu, þ.e. OPCAT-eftirlit sem umboðsmaður Alþingis sinnir og CPT-nefnd Evrópuráðsins, hafa bent á að bæta þurfi úr annmörkum laga hvað öryggisráðstafanir varðar. Var það meðal annars gert í skýrslu CPT-nefndar eftir fimmtu heimsókn nefndarinnar til Íslands, frá 28. janúar 2020.

Umboðsmaður Alþingis hefur ítrekað bent á nauðsyn lagasetningar á þessu sviði, m.a. í skýrslum sínum í kjölfar heimsókna vegna OPCAT-eftirlits á geðdeildir Landspítala árið 2018 og í öryggisúrræði á Akureyri árið 2022. Þar hefur verið áréttað að kveða þurfi með skýrum hætti í lögum á um réttarstöðu einstaklinga sem eru dæmdir til að vistast á viðeigandi hæli samkvæmt 62. gr. almennra hegningarlaga. Sérstaklega þurfi að taka afstöðu með beinum hætti til þess ef skerða eigi réttindi er varða persónufrelsi einstaklinga og friðhelgi einkalífs, í ljósi þeirra hertu krafna sem komið hafa til í stjórnarskrá og með fullgildingu og lögfestingu mannréttindaskuldbindinga hér á landi á síðari árum um slík réttindi. Umboðsmaður bendir á eftirfarandi atriði sem kveða þurfi á um með skýrum hætti í lögum:

- Hvar sé heimilt að vista einstaklinga samkvæmt dómi, þ.e. hvaða úrræði eru tæk í því sambandi, en einnig hvaða sjónarmið skuli ráða för við val á vistunarstað.
- Þá þarf að vera skýrt hver hefur heimild til að taka slíkar ákvarðanir ef þær eru faldar stjórnvöldum.
- Hvert eigi að vera inntak og heimildir til meðferðar og eftir atvikum skerðinga á persónulegum réttindum þeirra einstaklinga sem vistaðir eru á þessum grundvelli og eru varðir af ákvæðum stjórnarskrár og mannréttinasáttmálum.
- Hvernig halda skuli utan um og skrá miðlægt upplýsingar í tengslum við vistun einstaklinga á þeim grundvelli, framvindu hennar og hver beri ábyrgð á slíkri skráningu.
- Að eftirlit sé haft með að vistun sé í samræmi við niðurstöðu dóms og lög hverju sinni og hver skuli hafa slíkt eftirlit með höndum.
- Að ákvörðun um ótímabundna vistun einstaklings skuli endurmetin reglulega af dómara til að tryggja að vistun þeirra standi ekki lengur en nauðsyn ber til.
- Hugað verði að því hvort þeir sem vistaðir eru með dómi skv. 62. gr. almennra hegningarlaga geti að einhverju leyti fengið úrlausn um endurmat á vistunartíma og inntaki hennar hjá stjórnvöldum, og þá hver eigi að vera aðkoma dómara að slíkri úrlausn.
- Að frelsissviptir einstaklingar geti sjálfir með reglubundnum hætti óskað eftir endurmati á vistun fyrir dómstólum og eftir atvikum stjórnvöldum, og þá óháð því hvort þeir aðilar sem bera ábyrgð á vistun, t.d. heilbrigðisstofnun og/eða tilsjónarmaður, telji tilefni til að óska eftir slíku endurmati.
- Hvaða hlutverki tilsjónarmenn gegna gagnvart einstaklingum sem vistast á stofnun samkvæmt dómi og hver hafi eftirlit með því að þeir séu skipaðir og sinni starfi sínu.

- Að kostnaður við að fá endurmat á vistunartíma og inntaki vistunar takmarki ekki möguleika þess dæmda að fá úrlausn um slíkt endurmat, þ.m.t. af hálfu dómara.

Í ljósi þess sem að framan greinir er ljóst að brýnt er að setja heildstæða löggjöf um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn á Íslandi þar sem tekið er á ábyrgð og valdmörkum, framkvæmd, réttindum og skyldum o.fl. til að skýra lagaumhverfi og framkvæmd í málaflokknum og bæta réttarstöðu þeirra sem í hlut eiga.

2.3. Markmið lagasetningar.

Markmið með fyrirhugaðri lagasetningu er að bæta lagaumhverfi og framkvæmd öryggisráðstafana og gera úrbætur í málefnum einstaklinga sem gert er með dómsúrlausn að sæta slíkum ráðstöfunum. Þannig er frumvarpinu ætlað að bæta úr fyrrgreindum annmörkum á framkvæmd öryggisráðstafana hér á landi og setja skýrar lagaheimildir þegar nauðsyn ber til að grípa inn í réttindi einstaklinga. Einnig er ætlunin að bæta réttarstöðu þeirra einstaklinga sem í hlut eiga og skýra ábyrgð og framkvæmd til skýrleika fyrir alla þá sem að þessum málum koma.

Þá mun frumvarpið fela í sér að ný stofnun félags- og húsnæðismálaráðuneytis verði stofnuð. Hlutverk stofnunarinnar verður að annast framkvæmd öryggisráðstafana skv. VII. kafla hegningarlaga, auk annarra verkefna í samræmi við ákvæði frumvarpsins.

Frumvarpinu er jafnframt ætlað að tryggja viðeigandi málsmeðferð þegar börn sem náð hafa sakhæfisaldri sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn. Framkvæmd vistunar og þjónusta við börn sem sæta öryggisráðstöfunum verður þó á ábyrgð barnaverndaryfirvalda í samvinnu við nýja stofnun. Allar ákvarðanir skulu taka mið af því sem barni er fyrir bestu.

Markmiðið er einnig að tryggja að fólk sem þarf á öryggisráðstöfunum að halda fái bestu þjónustu, þ.e. ráðgjöf, stuðning, þjálfun og meðferð, sem kostur er á, í samræmi við þarfir þess hverju sinni. Þá skal tryggja að inngrip í réttindi einstaklinga verði hvorki umfangsmeiri né standi lengur en nauðsyn ber til. Frumvarpið miðar þannig bæði að því að vernda réttindi viðkomandi einstaklinga og að tryggja öryggi og almannahagsmuni. Þá er samhfæing og samstarf milli ráðuneyta og undirstofnana þeirra, sem og á milli ríkis og sveitarfélaga, lykilatriði við framkvæmd frumvarpsins.

Frumvarpið er unnið með hliðsjón af núverandi framkvæmd og sjónarmiðum og þekkingu þeirra sem starfa við málaflokkinn. Viðbúið er að gera þurfi breytingar á lögunum eða einstaka þáttum þeirra eftir að reynsla kemst á framkvæmd þeirra, verði frumvarpið að lögum. Er því lagt til að þau verði endurskoðuð að liðnum þremur árum eftir gildistöku þeirra. Eftir þann tíma ætti að hafa reynt á helstu þætti löggjafarinnar. Dómar og úrskurðir ættu að liggja fyrir og upplýsingar um flutning milli úrræða, útfærslu öryggisráðstafana, reynslu skjólstæðinga og þjónustuveitenda og samvinnu stjórnvalda og sveitarfélaga. Margt í þessu frumvarpi kemur einnig fram í öðrum lögum en er sett fram í frumvarpinu til áréttingar.

3. Meginefni frumvarpsins.

3.1. Efnisatriði frumvarps.

Frumvarpið skiptist í ellefu kafla.

Í I. kafla frumvarpsins eru ákvæði um gildissvið og markmið þess ásamt skilgreiningum á helstu hugtökum. Vegna þess að um nýmæli er að ræða þykir rétt að skýra þessi atriði nokkuð ítarlega.

Frumvarpið gildir um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákvarðaðar eru með dómsúrlausn. Heimildir til að kveða á um að einstaklingur sæti öryggisráðstöfun eru í öðrum lögum, þ.e. VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940 sem og í 3. mgr. 15. gr. laga um

réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011 og í 100. gr. laga um meðferð sakamála nr. 88/2008. Með öðrum orðum fjallar frumvarpið um framkvæmd ákvarðana sem eru teknar samkvæmt almennum hegningarlögum eða öðrum viðhlítandi lögum. Samhliða þessu frumvarpi kemur til meðferðar á Alþingi frumvarp dómsmálaráðherra um þar sem lagt er til að breyta ákvæðum í VII. kafla almennra hegningarlaga um öryggisráðstafanir, þ.e. 62.-67. gr. laganna. Markmiðið með því frumvarpi er að skýra ákvæðin í því skyni að bæta þjónustu og tryggja öryggi almennings. Þá verður einnig á sama tíma til meðferðar á Alþingi frumvarp félags- og húsnæðismálaráðherra um breytingar á lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Markmiðið með því frumvarpi er m.a. að tryggja samfellu í lagaframkvæmd hvað varðar öryggisráðstafanir og nauðsynlega velferðarþjónustu til þeirra sem sæta slíkum ráðstöfunum.

Markmið fyrirliggjandi frumvarps er margþætt. Megintilgangur hinna nýju laga, verði þau samþykkt, er að tryggja öryggi í víðum skilningi og halda í lágmarki áhættu af einstaklingum sem metnir hafa verið hættulegir sjálfum sér eða öðrum. Með framkvæmd laganna er samhliða stefnt að nokkrum markmiðum, einkum því að framkvæmd nauðsynlegra öryggisráðstafana sé í sem fyllstu samræmi við mannréttindi og réttaröryggi. Þá er markmiðið einnig að tryggja þeim sem gert er að sæta slíkum ráðstöfunum viðeigandi stuðning, þjálfun og meðferð. Einnig er markmið frumvarpsins að eyða þeirri óvissu sem nú ríkir þegar einstaklingum er gert að sæta öryggisráðstöfunum skv. dómsúrlausn og tryggja samvinnu aðila sem koma að þjónustu við þá einstaklinga.

Komi á daginn við lagaframkvæmdina að þau markmið sem að er stefnt séu að einhverju leyti ósamrýmanleg verður horft til þess að megintilgangur nýrra laga er fyrst og fremst að tryggja öryggi í víðum skilningi. Öryggissjónarmiðið mun þannig vega þyngst við alla framkvæmd laganna.

Í II. kafla er að finna ákvæði um stjórnsýslu öryggisráðstafana. Ráðherra fer með yfirstjórn og eftirlit málaflokksins. Gert er ráð fyrir að komið verði á fót stofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, sem skal fara með framkvæmd öryggisráðstafana á Íslandi, auk annarra verkefna í samræmi við ákvæði laganna.

Miðstöð um öryggisráðstafanir mun starfa undir yfirstjórn ráðherra og skipaður verður forstjóri sem stýrir stofnuninni. Skipað verður fagráð miðstöðvarinnar, þar sem tilnefndir verða fulltrúar sjö ráðuneyta, sveitarfélaga og hagsmunasamtaka. Fagráði er ætlað að vera ráðherra og forstjóra til ráðgjafar varðandi stefnumörkun og faglegar áherslur miðstöðvarinnar. Í kaflanum eru ákvæði um skipulag og verkefni miðstöðvarinnar, hæfniskröfur, þjálfun og starfsskyldur starfsfólks miðstöðvarinnar og öryggisgæslustaða, þverfaglegt matsteymi, ásamt heimild til samningagerðar við sveitarfélög og einkaaðila um framkvæmd öryggisgæslu. Settar eru fram grundvallarreglur sem gilda um öll verkefni miðstöðvarinnar, en þær lúta annars vegar að því að öryggisráðstafanir vari aldrei lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur og hins vegar að því að viðeigandi aðlögun sé viðhöfð.

Í III. kafla er fjallað um tilsjónarmenn sem skipaðir eru þeim sem dæmdir eða úrskurðaðir eru til að sæta öryggisráðstöfunum. Samkvæmt gildandi lögum er fjallað um tilsjónarmenn í 62. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940. Kveðið er m.a. á um tilhögun skipunar, hæfisskilyrði, hlutverk tilsjónarmanna sem og heimildir þeirra. Mikilvægt er að mæla skýrar fyrir um þessi atriði í lögum enda fara tilsjónarmenn með þýðingarmikið hlutverk í þágu hagsmuna einstaklinga sem eru í afar viðkvæmri stöðu. Enn fremur er lagt til að ábyrgð tilsjónarmanna verði aukin og að þeir muni gegna ákveðnu eftirliti í þágu skjólstaðinga sinna. Þá er lagt til að ekki aðeins þeim sem eru dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta öryggisgæslu verði skipaðir tilsjónarmenn heldur einnig þeim sem gert er að sæta öðrum

öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn. Er það í þágu réttaröryggis þeirra sem gert er að sæta slíkum ráðstöfunum.

Í IV. kafla má finna skilgreiningar á öryggisgæslu og vægari ráðstöfunum, auk þess sem ferlinu frá því að upplýsingar berast miðstöðinni um dómsúrlausn til þess að ráðstafanir hefjast. Þegar einstaklingur hefur verið dæmdur til að sæta öryggisráðstöfunum, hvort sem er öryggisgæslu eða öðrum vægari ráðstöfunum, tekur ný stofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, við dóminum frá ríkissaksóknara og ber ábyrgð á því að honum sé framfylgt, sbr. 6. og 17. gr.. Miðstöðin tekur ákvörðun um öryggisráðstafanir og öryggisgæslustað viðkomandi, innan marka dómsorðs, að fengnu rökstuddu áliti þverfaglegs matsteymis sérfræðinga, sbr. 20. gr. Þegar ákveðið er að barn skuli sæta öryggisráðstöfun samkvæmt dómsúrlausn fer um vistun þess og úrræði samkvæmt ákvæðum barnaverndarlaga.

Öryggisgæslustaðir eru þeir staðir þar sem einstaklingar sem gert er að sæta öryggisgæslu eru vistaðir. Gert er ráð fyrir að öryggisgæslustaðir verði sérútbúin úrræði á vegum miðstöðvarinnar sem byggð verða sem slík og heilbrigðisstofnun þar sem veitt er réttar- og öryggisgeðþjónusta. Í dag er sá staður réttargeðdeild Landspítala. Þá veitir frumvarpið heimild til að semja við sveitarfélög eða einkaaðila um framkvæmd öryggisgæslu og vægari öryggisráðstafana, að tilteknum skilyrðum uppfylltum, sbr. 13. gr., og geta þau úrræði því talist öryggisgæslustaðir.

Í V. kafla er kveðið á um þá þjónustu sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum. Sú þjónusta skal vera einstaklingsbundin og viðeigandi miðað við þarfir skjólstaðings og skal hann eiga þess kost að velja tiltekna gagnreynda meðferð þegar fleiri en ein koma til greina. Skv. 27. gr. er óheimilt að beita skjólstaðing nauðung í þjónustu eða samskiptum. Er þetta áréttað til að undirstrika mikilvægi þess að viðkomandi hafi valkosti um hvernig þjónustu við hann sé háttað, sjálfsákvörðunarréttur hans sé virtur eins framast og unnt er og að hann sé ekki beittur óþarfa þvingunum. Um undanþágur frá banni þessu fer skv. lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk.

Í VI. kafla er fjallað um réttindi og skyldur þeirra einstaklinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum. Í kaflanum er áréttað mikilvægi þess að virða sjálfsákvörðunarrétt skjólstaðinga eins og kostur er. Tiltekin eru réttindi sem einstaklingar sem sæta öryggisgæslu skulu njóta, svo sem hvað varðar aðbúnað á öryggisgæslustað, rétt til að fá heimsóknir og leyfi frá öryggisgæslustað, samskipti við umheiminn, virkni, útiveru, tómstundir o.fl., en einnig skilyrði sem uppfylla ber ef nauðsynlegt er í einstaka tilfellum að takmarka þau réttindi.

Í VII. kafla er fjallað um leit, líkamsleit og líkamsrannsókn. Þar er að finna ákvæði um skilyrði fyrir leit, líkamsleit og líkamsrannsókn, um ákvarðanatöku, tilkynningar vegna þeirra o.fl.

VIII. kafli fjallar um endurskoðun og lok öryggisráðstafana. Þess skal gætt að öryggisráðstafanir vari ekki lengur eða séu meira íþyngjandi en nauðsynlegt er. Því skulu miðstöðin, og barnaverndaryfirvöld eftir atvikum, endurskoða ráðstafanir innan marka dóms eða úrskurðar reglulega. Í kaflanum er einnig kveðið á um hvernig fara skal með mál þegar óskað er endurskoðunar öryggisráðstafana fyrir dómi. Þegar ljóst er að styttest í lok öryggisráðstafana skal gera einstaklingsbundna þjónustuáætlun, sé þörf á því, sbr. 53. gr. Þar skal kveðið á um áframhaldandi þjónustu og stuðning við viðkomandi eftir að öryggisráðstöfunum lýkur. Er það gert til að tryggja samfellu og samræmi í þjónustu við einstakling þegar ábyrgð á þjónustu við hann flyst á milli þjónustuveitenda. Sveitarfélag þar sem viðkomandi hefur lögheimili kemur að gerð áætlunarinnar og skal fá hæfilegan fyrirvara svo að það geti gert nauðsynlegar ráðstafanir, sér í lagi varðandi búsetuúrræði hafi viðkomandi þörf fyrir slíkt. Þá er gert ráð fyrir því að Miðstöð um öryggisráðstafanir veiti faglegan

stuðning og eftirfylgni við þá sem veita viðkomandi þjónustu í allt að sex mánuði eftir lok öryggisráðstafana eða eftir þörfum, sbr. 54. gr.

Í IX. kafla eru ýmis ákvæði. Þar er m.a. kveðið á um rétt til bóta sem auðveldar skjólstæðingi að sækja bætur hafi hann sætt öryggisráðstöfun án þess að lögmæt skilyrði hafi verið uppfyllt eða lengur en efni stóðu til, eða ef staðið hefur verið að ráðstöfunum á óþarflega hættulegan, særandi eða móðgandi hátt. Þá er kveðið á um ábyrgð á kostnaði við öryggisráðstafanir, um vinnslu og miðlun persónuupplýsinga, upplýsingamiðlun til brotþola og um samstarf þjónustuaðila. Loks er í kaflanum ákvæði sem felur í sér heimildir til stjórnvaldsfyrirmæla sem frumvarpið kveður á um.

Því stjórnslueftirliti sem er til staðar varðandi framkvæmd laganna og starfsemi Miðstöðvar um öryggisráðstafanir er lýst í X. kafla. Er þar m.a. kveðið á um ytra eftirlit með réttindum skjólstæðinga og gæðum þjónustu.

Loks er í XI. kafla fjallað um gildistöku laganna, breytingar á öðrum lögum og lagaskil.

3.2. Lýsing á lagaumhverfi.

Kaflinn er í vinnslu.

3.3. Samanburður við stöðuna á Norðurlöndum.

Kaflinn er í vinnslu.

4. Samræmi við stjórnarskrá og alþjóðlegar skuldbindingar.

Ákvæði frumvarpsins varða ýmis mannréttindi sem varin eru af ákvæðum stjórnarskrár lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, mannréttindasáttmála Evrópu (MSE), sbr. lög nr. 62/1994, og öðrum samningum sem Ísland er aðili að, svo sem samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, samningi Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu, samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013, og Evrópusamningi um varnir gegn pyndingum og ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu.

Meðal réttinda sem frumvarpið varðar má nefna rétt til frelsis og mannhelgi, sbr. 67. gr. stjórnarskrárinnar og 5. gr. MSE; bann við pyndingum, sbr. 68. gr. stjórnarskrárinnar og 3. gr. MSE; enga refsingu án laga, sbr. 69. gr. stjórnarskrárinnar og 7. gr. MSE; rétt til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi, sbr. 70. gr. stjórnarskrárinnar og 6. gr. MSE; rétt til friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu, sbr. 71. gr. stjórnarskrárinnar og 8. gr. MSE; og rétt til aðstoðar vegna sjúkleika, örorku o.fl., sbr. 76. gr. stjórnarskrárinnar.

Þá er markmið frumvarpsins að tryggja að heimildir stjórnvalda verði í samræmi við kröfur lögmætisreglunnar og lagaáskilnaðarreglna framangreindra stjórnarskrárákvæða.

Í dómi Mannréttindadómstóls Evrópu (MDE) í máli *Roman gegn Belgíu* (yfirdeild) nr. 18052/11 (2019) og fleiri dómum hefur komið fram að markmið frelsisskerðingar skv. e-lið 1. mgr. 5. gr. MSE sé ekki aðeins að vernda heldur einnig í meðferðartilgangi. Sú meðferð verði að vera einstaklingsbundin og viðeigandi.

MDE hefur jafnframt talið að órjúfanleg tengsl séu á milli lögmætis frelsisskerðingar og framkvæmdar hennar. Af því leiðir að einstaklingur verður að vera vistaður á viðeigandi stofnun miðað við ástand sitt. Sjá t.d. dóm MDE í máli *Ilseher gegn Þýskalandi* (yfirdeild) nr. 10211/12 og 27505/14 (2018). Eins og fram kemur í *Roman gegn Belgíu* nr. 18052/11 (2019) er viðeigandi meðferð hluti af mati á lögmæti frelsisskerðingar.

Þó hefur MDE tekið fram að heimilt sé að skerða frelsi andlega vanheils einstaklings þótt lækni meðferð sé ekki fyrirhuguð svo lengi sem unnt sé að réttlæta skerðinguna sökum alvarleika ástands einstaklingsins og þarfarinnar á að vernda einstaklinginn og aðra. Sjá dóm MDE í máli *N gegn Rúmeníu* nr. 59152/08 (2017) (151. mgr.).

MDE hefur í dómaframkvæmd sinni sett fram tiltekin viðmið um þær kröfur sem gera verður til að vistun einstaklings í öryggisgæslu teljist lögleg skv. e-lið 1. mgr. 5. gr. MSE. Sjá í því sambandi dóma MDE í málum *Stanev gegn Búlgaríu* (yfirdeild) nr. 36760/06 (2012), *Ilmseher gegn Þýskalandi* (yfirdeild) nr. 10211/12 og 27505/14 (2018) (127. mgr.), *Winterwerp gegn Hollandi* nr. 6301/73 (1979) og fleiri dóma. Þau viðmið eru eftirfarandi:

1. Hvort nógu vel sé staðreynt samkvæmt hlutlægum lækni- og fræðilegum mælikvarða að sá sem í hlut á sé „andlega vanheill“ (e. of unsound mind).
2. Hvort lækni- og fræðilegt ástand viðkomandi sé á því stigi að frelsissvipting sé áskilin.
3. Hvort áframhaldandi frelsissvipting sé nauðsynleg í ljósi eðlis sjúkdómsins og þróunar hans.

Í dómi MDE í máli *Ilmseher gegn Þýskalandi* (yfirdeild) nr. 10211/12 og 27505/14 (2018), og *Hutchison Reid gegn Stóra-Bretlandi* nr. 50272/99 (2003), kom fram að frelsisskerðing gæti verið nauðsynleg, ekki aðeins vegna þarfar á meðferð eða lyfjagjöf heldur einnig til að einstaklingur sætti eftirliti og stjórn. Í *N gegn Rúmeníu*, nr. 59152/08 (2017) kom einnig fram að frelsisskerðing gæti verið nauðsynleg til að vernda aðra þótt meðferð væri ekki raunhæf.

Í *M.S. gegn Króatíu* (nr. 2) nr. 75450/12 (2015), kom fram að réttaröryggisreglur verða að vera til staðar. Þá verður einnig að vera aðgangur að dómstólum, sbr. *Roman gegn Belgíu* nr. 18052/11 (2019), og *M.S. gegn Króatíu* (nr. 2) nr. 75450/12 (2015).

Þá hefur komið fram í öðrum dómum dómstólsins að þær aðstæður sem viðkomandi er vistaður við þurfa að vera við hæfi fyrir þann sem þarf á þessari þjónustu að halda, sjá m.a. *W.A. gegn Sviss* nr. 38958/16 (2021).

Ákvæði 5. gr. MSE áskilur að landslög veiti heimild til frelsissviptingar við þær aðstæður sem tilgreindar eru í ákvæðinu. Þá þurfa landslög jafnframt að vera aðgengileg og fyrirsjáanleg að inntaki. Í tengslum við 3. gr. MSE hefur mannréttindadómstóll Evrópu m.a. bent á að þeir einstaklingar sem eiga við geðræn veikindi að stríða og sæta frelsisskerðingu eru almennt séð í viðkvæmari stöðu en aðrir og geta stundum ekki borið upp kvörtun með sama hætti og aðrir. Sjá t.d. *Slawomir Musial gegn Póllandi* nr. 28300/06 (2009).

Í *W.D. gegn Belgíu* nr. 73548/13 (2016), lagði MDE áherslu á möguleikann á að aðlagast samfélaginu á ný.

Í *Strazimiri gegn Albaníu* nr. 34602/16 (2020), var ríki fundið brotlegt vegna þess að ekki hefði verið komið á fót viðeigandi stofnun í lengri tíma.

Í *Naumenko gegn Úkraínu* nr. 42023/98 (2002), var bent á mikilvægi þess að sjúkraskrá gæfi til kynna hvort viðkomandi hefði samþykkt meðferð.

Litið hefur verið til framangreinda viðmiða við samningu frumvarpsins. Þá er gert ráð fyrir að ákvæði frumvarpsins verði túlkuð til samræmis við framangreindar mannréttindareglur.

Hvað varðar aðrar þjóðréttarlegar skuldbindingar er rétt að geta samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks sem undirritaður var fyrir Íslands hönd árið 2007, fullgiltur 24. september 2016 og til stendur að lögfesta samkvæmt stjórnarsáttmála ríkisstjórnarinnar. Samningurinn viðurkennir mannréttindi fatlaðs fólks, sem eru þau sömu og annarra, og staðfestir jafnframt rétt fatlaðs fólks til að njóta þessara réttinda. Markmið samningsins, eins og fram kemur í 1. gr. hans, er að fatlað fólk njóti allra mannréttinda og mannfrelsis til fulls og jafns við aðra, jafnframt því að vernda og tryggja slík réttindi og frelsi og auka virðingu fyrir eðlislægri mannlegri reisn þess. Samkvæmt 2. mgr. 1. gr. samningsins teljast til fatlaðs fólks

m.a. þau sem eru með langvarandi líkamlega, andlega eða vitsmunalega skerðingu eða skerta skynjun og sem verða fyrir ýmiss konar hindrunum sem geta komið í veg fyrir fulla og árangursríka samfélagsþátttöku til jafns við aðra. Samkvæmt e-lið formálsorða samningsins viðurkenna aðildarríki hans að hugtakið fötlun er í þróun og að fötlun er afsprengi samspils milli fólks með skerðingar annars vegar og umhverfis og viðhorfa hins vegar sem hindra fulla og árangursríka samfélagsþátttöku þess til jafns við aðra.

Samningurinn felur í sér umtalsverðar jákvæðar skyldur á aðildarríki gagnvart fötluðu fólki, m.a. til að uppræta hindranir sem viðhalda mismunun í þeirra garð. Í því samhengi má nefna sérstaklega b-lið 1. tölul. 4. gr., sem kveður á um að aðildarríki skuldbindi sig til að gera allar viðeigandi ráðstafanir, þar á meðal með lagasetningu, til þess að gildandi lögum, reglum, venjum og starfsháttum, sem fela í sér mismunun gagnvart fötluðu fólki, verði breytt eða þau afnumin.

Samningnum er einnig ætlað að leiðbeina aðildarríkjum hans um hvernig megi draga úr beitingu nauðungar og frelsissviptinga í garð fatlaðs fólks. Í 5. gr. kemur fram að aðildarríkin viðurkenni að allar manneskjur séu jafnar fyrir og samkvæmt lögum og eigi rétt á jafnri vernd og jöfnum ávinningi af lögum án nokkurrar mismununar. Einnig skulu aðildarríkin banna hvers kyns mismunun á grundvelli fötlunar og tryggja fötluðu fólki jafna og árangursríka réttarvernd gegn mismunun af hvaða ástæðu sem er. Samkvæmt 12. gr. samningsins viðurkenna aðildarríki hans að fatlað fólk njóti löghæfis til jafns við aðra á öllum sviðum lífsins. Í 14. gr. samningsins, sem hefur yfirskriftina *Frelsi og öryggi einstaklingsins*, er kveðið á um að tryggja skuli að fatlað fólk sé ekki svipt frelsi sínu með ólögmætum hætti eða geðþóttaákvörðunum og að fötlun skuli ekki undir neinum kringumstæðum réttlæta frelsissviptingu. Þá er einnig kveðið á um að ef fatlað fólk er svipt frelsi sínu á einhvern hátt skuli tryggja mannréttindi þess til jafns við aðra, meðal annars með því að tryggja viðeigandi aðlögun. Samkvæmt 15. gr. skulu aðildarríkin gera allar árangursríkar ráðstafanir á sviði löggjafar, stjórnsýslu, réttarkerfisins, eða aðrar ráðstafanir, í því skyni að vernda fatlað fólk, til jafns við aðra, fyrir pyndingum eða annarri grimmilegri, ómannlegri eða niðurlægjandi meðferð eða refsingu. Loks er í 17. gr. sérstaklega kveðið á um að allt fatlað fólk eigi rétt á virðingu fyrir líkamlegri og andlegri friðhelgi til jafns við aðra.

Þar að auki var litið til ýmissa annarra alþjóðlegra sáttmála, tilmæla og athugasemda. Þar á meðal eru Oviedo-samningur Evrópuráðsins, Report of the Special rapporteur on the rights of persons with disabilities, og General Comment No. 1 (2014) frá Committee on the Rights of Persons with Disabilities.

Horft var til þeirra krafna sem þessir samningar gera, bæði ákvæða samninganna og athugasemda, dómaframkvæmdar og annars frá eftirlitsaðilum samninganna, þar á meðal dómaframkvæmdar MDE og heimsóknarskýrslna OPCAT-eftirlits og CPT-nefndar.

5. Samráð.

Frumvarpið snertir fyrst og fremst þá einstaklinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn og þau kerfi sem sinna þjónustu við þá, s.s. réttarvörslu- og fullnustukerfi, heilbrigðiskerfi og félagsþjónustu.

Í lok árs 2024 var settur á laggirnar starfshópur forsætisráðuneytis, félags- og húsnæðismálaráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, dómsmálaráðuneytis, innviðaráðuneytis, fjármála- og efnahagsráðuneytis og mennta- og barnamálaráðuneytis um úrbætur á úrræðum og þjónustu vegna einstaklinga sem nauðsynlegt þykir að sæti öryggisráðstöfunum. Í tillögum sem hópurinn skilaði í apríl 2025 kom fram að nauðsynlegt væri að uppfæra frumvarp það sem lagt var fram árið 2022 og leggja fram nýtt frumvarp um öryggisráðstafanir samkvæmt

dómsúrlausn á haustþingi 2025. Eins og fram hefur komið fór fram víðtækt samráð við hagaðila gerð frumvarps sem kynnt var í samráðsgátt árið 2022 (mál nr. S-100/2022). Fimm umsagnir bárust í gegnum gáttina og fjórar bárust ráðuneytinu beint. Voru þær umsagnir hafðar til hliðsjónar við gerð nýs frumvarps.

Jafnframt var horft til þess sem fram kom í umsögnum þegar endurnýjuð áform um frumvarpið voru kynnt í samráðsgátt sumarið 2025 (mál nr. S-127/2025). Á svipuðum tíma voru einnig kynnt áform um breytingar á VII. kafla almennra hegningarlaga (mál nr. S-141/2025) og um breytingar á lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk (mál nr. S-124/2025). Þar sem þau mál tengjast fyrirbyggjandi frumvarpsdrögum með beinum hætti hefur ríkt samráð verið viðhaft innan stjórnarráðsins um framsetningu tengdra ákvæða. Þá hefur einnig verið unnið að því í samvinnu við heilbrigðisráðuneytið að ákvarða samspil ákvæða í fyrirbyggjandi frumvarpsdrögum við heilbrigðisþjónustu. Sambærileg vinna hefur farið fram í samvinnu við mennta- og barnamálaráðuneytið vegna samspils við barnaverndarlög sem nú sæta heildarendurskoðun.

Félags- og húsnæðismálaráðuneytið hélt tvær fjölsóttar vinnustofur um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn og fyrirhugaðar breytingar vorið 2025. Markmið þeirra var að fá sýn fag- og hagaðila á tillögur fyrrnefnds starfshóps. Fjallað var um efni þessa frumvarps, fyrirhugaðar breytingar á hegningarlögum og útfærslu þjónustu í nýju kerfi. Þátttakendur á vinnustofunum voru fulltrúar frá forsætisráðuneyti, félags- og húsnæðismálaráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, dómsmálaráðuneyti og innviðaráðuneyti, Reykjavíkurborg, Akureyrarbæ, Mosfellsbæ, Fjallabyggð, réttar- og öryggisgeðþjónustu Landspítalans, geðheilsuteymi fangelsa, geðheilsuteymi taugabroskaraskana, Fangelsismálastofnun, Barna- og fjölskyldustofu, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, embættum ríkislögreglustjóra og lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu, Dómsstólasýslunni, sérfræðiteymi um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar, nefnd um undanþágu frá banni við beitingu nauðungar, Ráðgjafar- og greiningarstöð ríkisins og Klettabæ ehf. Þá mættu fulltrúar frá hagsmunasamtökunum Geðhjálp, Landssamtökunum Þroskahjálp, ÖBÍ réttindasamtökum, Átaki félags fólks með þroskahömlun, Afstöðu, Rauða krossinum á Íslandi og Íslandsdeild Amnesty International.

Eins og áður segir voru áformaskjöl vegna þessara frumvarpsdraga birt í samráðsgátt þann 14. júlí 2025 og bárust átta umsagnir. Í september 2025 var fundað með fulltrúum aðila sem veittu umsögn um áformaskjölin, þ.e. Sambandi íslenskra sveitarfélaga, Akureyrarbæ, Mosfellsbæ og Reykjavíkurborg, Afstöðu, Geðhjálp, Landssamtökunum Þroskahjálp og ÖBÍ réttindasamtökum.

Kaflinn verður uppfærður að loknu samráði.

6. Mat á áhrifum.

6.1. Jafnréttismat.

Þeir sem helst verða fyrir áhrifum af lagasetningunni eru einstaklingar sem dæmdir eru til að sæta öryggisráðstöfunum, aðstandendur þeirra sem og aðilar sem koma að þjónustu við þá, þ.e. bæði ríki og sveitarfélög. Helstu aðilar ríkisins eru félags- og húsnæðismálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti og dómsmálaráðuneyti, ný stofnun; Miðstöð um öryggisráðstafanir, sem á að sjá um framkvæmd öryggisráðstafana og mun heyra undir félags- og húsnæðismálaráðuneytið, Landspítali, ríkissaksóknari og dómstólar landsins. Á vegum sveitarfélaga er aðallega um að ræða félagsþjónustu.

Frá árinu 1989 hafa 78 dómur fallið á grundvelli 62. gr. hegningarlaga. Í 91% tilvika voru þeir dæmdu karlar. Er það í takt við tölfræðilegar upplýsingar um sambærileg úrræði í Noregi,

þar sem 89% skjólstæðinga eru karlar. Frumvarpið hefur því frekar bein áhrif á karla en konur, þar sem þeir eru líklegri til að hljóta dóma fyrir alvarleg brot.

Mikilvægt er að gæta þess að konur geti, þrátt fyrir að vera hlutfallslega lítill hópur, notið sértækra úrræða og sömu tækifæra til jafns við karla sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum. Þá benda erlendar rannsóknir til þess að konur sem sæta öryggisráðstöfunum hafi hærri tíðni alvarlegra geðraskana og sjálfsskaða en karlar. Huga verður að þeim þáttum við veitingu heilbrigðisþjónustu. Einnig eru konur líklegri til að vera með flókna áfallasögu sem mikilvægt er að mæta með sérfræðiþjónustu og þjálfuðu starfsfólki.

Hluti þeirra sem dæmdir eru til að sæta öryggisráðstöfunum er fatlaðir einstaklingar, aðrir með alvarlegar geðrænar áskoranir. Því er ljóst að um viðkvæman hóp er að ræða og geta fleiri mismununarbreitur átt við en kynjasjónarmið.

Með frumvarpinu er lagt til að lögfesta verklag þegar einstaklingur er dæmdur til að sæta öryggisráðstöfunum skv. VII. kafla almennra hegningarlaga og tryggja þannig réttindi og réttaröryggi þeirra einstaklinga sem sæta umræddum ráðstöfunum. Ekki er talið að frumvarpið komi til með að hafa áhrif á stöðu kynjanna.

6.2. Fjárhagsáhrif fyrir ríkissjóð.

Í fjármálaáætlun 2026 - 2030 er gert ráð fyrir 2.600 milljónum kr. til byggingar úrræða fyrir öryggisgæslu á árunum 2026 - 2028. Því til viðbótar eru um 600 milljónir kr. frá fyrri tíð eynamerktar byggingu slíkra úrræða. Samtals 3.200 milljónir kr.

Gert er ráð fyrir 600 milljón kr. í viðbótarfjármagni í rekstur nýrrar stofnunar árið 2027 og 1.200 m.kr. árlega eftir það. Um er að ræða viðbót við núverandi fjárheimild sem nemur tæplega 617 milljónum kr.

Auk þess er gert ráð fyrir 2.000 milljónum kr. í almennum varasjóði vegna úrræða og þjónustu fyrir einstaklinga sem sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn. Áætlað er að færa þann sjóð á viðfang öryggisvistunar og að öðrum þjónustuúrræðum eða ráðuneytum verði greitt fyrir þjónustu sem þau veita samkvæmt reikningum.

6.3. Önnur áhrif.

Frumvarpið fjallar um framkvæmd öryggisráðstafana sem einstaklingum er gert að sæta skv. VII. kafla hegningarlaga vegna ósakhæfis eða vegna þess að refsing beri ekki árangur, en talið er nauðsynlegt vegna réttaröryggis að þeir sæti slíkum ráðstöfunum. Um er að ræða viðkvæman hóp sem er með geðrænan vanda og/eða skerðingar af ýmsum toga (fjölpættan vanda). Með frumvarpinu er í fyrsta sinn í íslenskri löggjöf kveðið á um framkvæmd umræddra öryggisráðstafana, réttindi þeirra sem sæta þeim, reglulega endurskoðun ráðstafana og ýmislegt fleira. Frumvarpið hefur því margvísleg jákvæð áhrif á réttindi og réttaröryggi þeirra sem sæta öryggisráðstöfunum og stuðlar að því að íslensk stjórnvöld uppfylli í auknu mæli skyldur sínar samkvæmt stjórnarskrá og alþjóðlegum skuldbindingum sem ríkið hefur undirgengist.

6.4. Samfélagslegur ávinningur.

Með því að kveða á um framkvæmd öryggisráðstafana, skýra ábyrgð og verkaskiptingu og bæta samstarf þeirra aðila sem koma að öryggisráðstöfunum og velferðarþjónustu má tryggja betri og skilvirkari þjónustu við þá sem sæta slíkum ráðstöfunum. Þannig fá þeir einstaklingsbundna og viðeigandi þjónustu á hverjum tíma, auk þess sem betra flæði og

samfella verður í þjónustu mismunandi þjónustuaðila. Má þannig bæta lífsgæði einstaklingsins og stuðla smám saman að endurkomu hans út í samfélagið.

Þar að auki hefur frumvarpið þau áhrif að betur er gætt að réttaröryggi, öryggi þeirra sem sæta öryggisráðstöfunum en ekki síður öryggi almennings.

6.5. Mat á áhrifum á persónuvernd.

Í fyrirbyggjandi frumvarpsdrögum er fjallað með almennum hætti um vinnslu persónuupplýsinga, þ.e. að nýrri ríkisstofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, verði heimil söfnun og vinnsla persónuupplýsinga vegna verkefna sem mælt er fyrir um náí frumvarpið fram að ganga. Þá er gengið út frá því að miðlun persónuupplýsinga á milli miðstöðvarinnar og þeirra sem fara með verkefni samkvæmt frumvarpinu verði heimil ef hún er nauðsynleg í þágu lögbundinna verkefna miðstöðvarinnar eða annarra aðila sem fara með verkefni samkvæmt lögnum.

Miðstöðinni er jafnframt lýst heimilt að miðla upplýsingum, þ.m.t. viðkvæmum persónuupplýsingum, svo sem upplýsingum um heilsufar, og upplýsingum sem talist geta viðkvæms eðlis, til þeirra aðila sem fara með verkefni samkvæmt lögum þessum að því marki sem það er nauðsynlegt til að stuðla að því að þeir geti sinnt lögbundnum verkefnum sínum. Í sama tilgangi er þessum aðilum heimilt að miðla persónuupplýsingum til miðstöðvarinnar að því marki sem það er nauðsynlegt.

Í þágu öryggissjónarmiða mun miðstöðin geta kafið þá sem lúta eftirliti hennar um hverjar þær upplýsingar sem miðstöðin telur nauðsynlegar við framkvæmd öryggisráðstafana. Í þessu efni eru heimildir m.a. sóttar til laga um vinnslu persónuupplýsinga í löggæslutilgangi, nr. 75/2019.

Gert er ráð fyrir því að ráðherra kveði nánar á um skilyrði um vinnslu persónuupplýsinga í reglugerð en um hana fer m.a. eftir lögum um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018. Sú vinnsla sem um ræðir varðar í mjög ríkum mæli réttindi og frelsi einstaklinga. Af þeirri ástæðu mun fara fram mat á áhrifum fyrirhugaðra vinnsluáðgerða á vernd persónuupplýsinga áður en vinnslan hefst á vettvangi nýrrar stofnunar, sbr. 29. gr. laga um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga. Enn fremur mun fara fram mat á áhrifum á persónuvernd vegna reglusetningar áður en sú reglugerð telst frágengin sem sett verður.

Sérstök sjónarmið snúa að heimildum þjónustuaðila til þess að miðla upplýsingum um þjónustuþarfir skjólstaðinga. Eins og vikið er að hér á eftir eru ákvæði frumvarpsdraganna í vinnslu hvað varðar samstarf á milli miðstöðvarinnar og þjónustuaðila. Meðal annars er til skoðunar að bæta ákvæðum þar að lútandi inn í viðeigandi þjónustulög. Niðurstaða þeirrar vinnu mun birtast í endanlegu frumvarpi.

Um einstakar greinar frumvarpsins.

Um I. kafla.

Í kaflanum eru ákvæði um markmið og gildissvið frumvarpsins ásamt skilgreiningum á helstu hugtökum.

Frumvarpið gerir ráð fyrir að lögin muni gilda um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með dómsúrlausn á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940. Jafnframt muni lögin gilda - eftir því sem við á - um aðrar dómsúrlausnir (úrskurði) sem fela í sér öryggisgæslu og/eða aðra vægari öryggisráðstöfun. Það leiðir af ákvæðum stjórnarskrárinnar og þrískiptingu ríkisvalds, að dómsúrlausn um slíka frelsissviptingu eða frelsisskerðingu verður einungis byggð á skýrri heimild í settum lögum. Við framlagningu frumvarpsins koma þessar heimildir fram annars vegar í 100. gr. laga um meðferð sakamála,

nr. 88/2008 með síðari breytingum og hins vegar 15. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk nr. 88/2011 með síðari breytingum.

Ýmsar aðrar opinberar ráðstafanir geta inniborið ákveðinn öryggisþátt og falið í sér eitthvert inngríp í líf einstaklings. Þar má m.a. nefna löggæslu- og fullnustuaðgerðir, auk lögræðissviptinga. Mjög skýrt er hins vegar að gildissvið laga skv. frumvarpi þessu mun ekki ná til slíkra aðgerða, heldur einungis til framkvæmdar á þeim öryggisráðstöfunum sem eru dæmdar eða úrskurðaðar á grundvelli framangreindra lagaákvæða. Áréttað er að engin fullnusta refsingar mun fara fram í úrræðum þeirrar nýju miðstöðvar sem gengið er út frá að sett verði á stofn, nái frumvarpið fram að ganga.

Markmið frumvarpsins eru margþætt. Stefnt er að því að tryggja að framkvæmd öryggisráðstafana sé í samræmi við mannréttindi og réttaröryggi, tryggja þeim sem sæta slíkum ráðstöfunum viðeigandi stuðning, þjálfun og meðferð sem og að gæta að öryggi bæði þeirra sem sæta ráðstöfununum og annarra. Einnig er það markmið frumvarpsins að tryggja samvinnu milli aðila sem koma að þjónustu við markhópa frumvarpsins.

Um 1. gr.

Eins og rakið er í almennum hluta greinargerðar hér að framan má rekja tilefni og nauðsyn lagasetningar til þeirrar stöðu að í gildandi lögum er ekki kveðið á um það með samræmdum og skilvirkum hætti hver skuli framkvæma þær öryggisráðstafanir sem dómsúrlausn felur í sér. Af þeirri ástæðu hefur verið óljóst að hvaða marki eða árangri er stefnt með öryggisráðstöfun. Þá hefur komið greinilega í ljós að áhætta er fólgin í gildandi lagaumhverfi, þar sem óljóst er hvernig bregðast skuli við þegar öryggisráðstöfun sleppir.

Tilgangur þess að setja ný heildarlög er að öryggisgæsla og aðrar vægari öryggisráðstafanir skili tilætluðum árangri. Með þessu er átt við að tilteknum aðila verði falið að tryggja öryggi í víðum skilningi og halda í lágmarki áhættu af einstaklingum sem metnir hafa verið hættulegir sjálfum sér eða öðrum. Sá tilætlaði árangur sem vísað er til felur þannig bæði í sér að öryggiskröfum sé mætt en ekki síður að tryggt sé, með skilgreindri ábyrgð, að öryggisráðstafanir vari aldrei lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur. Í þessu felst m.a. að stuðlað sé að því eftir fremsta megni að einstaklingar sem sæta öryggisráðstöfunum öðlist endurkomu til eðlilegs lífs, með nauðsynlegum stuðningi og aðstoð.

Skilgreind ábyrgð á báðum þáttum: að framfylgja öryggiskröfum og því að ráðstafanir vari aldrei lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur, er falin nýrri ríkisstofnun sem lagt er til að sett verði á laggirnar.

Við samningu frumvarpsins þurfti að taka afstöðu til þeirra afar sjaldgæfu undantekningartilvika þegar barn er dæmt eða úrskurðað til þess að sæta öryggisráðstöfunum. Við þær aðstæður verður almennt að telja að það þjóni hagsmunum barnsins best ef öryggisráðstafanir fara fram í úrræðum sem sett eru á fót samkvæmt ákvæðum barnaverndarlaga. Ákveðnar meginreglur, sem skráðar eru í frumvarpi þessu, munu gilda um ráðstafanir óháð aldri skjólstaðings, þ.e. ákvæði III. kafla um tilsjónarmenn, IV. kafla um inntak öryggisgæslu og annarra vægari öryggisráðstafana og X. kafla um endurskoðun og lok öryggisráðstafana. Þá er í frumvarpinu sérstaklega fjallað um þau tilvik sem snúa að tilfærslu á milli úrræða í kringum 18 ára aldur eða þegar úrræði barnaverndar eru framlengd mögulega allt til þess að 20 ára aldri er náð (sjá VIII. kafla). Þá ganga ákvæði 17. gr. út frá því að Miðstöð um öryggisráðstafanir fái til sín dómsúrlausnir sem varða börn og framsendi þær síðan til viðeigandi barnaverndaryfirvalda.

Um 2. gr.

Markmið við framkvæmd laga samkvæmt frumvarpi þessu eru fjölþætt og talin upp í sex töluliðum.

Í fyrsta lagi er það markmið að tryggja mannréttindi og réttaröryggi þeirra einstaklinga sem sæta öryggisráðstöfunum. Það er þýðingarmikið enda fela slíkar ráðstafanir í sér alvarlegt inngríp í líf þeirra og eru til þess fallnar að hafa veruleg áhrif á hagsmuni þeirra. Vegna þeirrar viðkvæmu stöðu sem slíkir einstaklingar eru alla jafna í þykir ástæða til að leggja áherslu á mikilvægi þess að gætt sé að mannréttindum þeirra í hvívetna við framkvæmd ráðstafananna. Hér reynir ekki aðeins á mannréttindaákvæði stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, og samningsins um vernd mannréttinda og mannfrelsis, þ.e. mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, heldur einnig á ýmsa aðra sáttmála. Eins og fram kom í 4. kafla almenna hluta greinargerðarinnar er m.a. um að ræða samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins og pyndingarsamninga Sameinuðu þjóðanna og Evrópuráðsins. Jafnframt er minnt á önnur alþjóðleg viðmið og tilmæli sem stafa frá Sameinuðu þjóðunum og Evrópuráðinu sem hafa þýðingu við framkvæmd ráðstafananna. Við framkvæmd laganna, verði frumvarpið samþykkt, skal taka tillit til þessara alþjóðlegra viðmiða að því marki sem það á við. Einnig ber að verja réttaröryggi þeirra sem sæta ráðstöfunum og beita reglum með hliðsjón af þeirri viðkvæmu stöðu sem þessir einstaklingar eru í.

Í öðru lagi er það markmið að tryggja öryggi í víðum skilningi og halda í lágmarki áhættu af einstaklingum sem metnir hafa verið hættulegir sjálfum sér eða öðrum. Um þetta markmið er fjallað undir 1. gr. í tengslum við þá tillögu að setja á fót Miðstöð um öryggisráðstafanir. Í þessu sambandi þarf að huga að öryggi þeirra sem sæta ráðstöfununum sem og öryggi og hagsmunum annarra sem kann að stafa hætta af þeim. Annars vegar getur sá sem sætir ráðstöfunum stefnt öryggi sínu í hættu. Hins vegar getur hættu stafað af þeim einstaklingi sem snýr að öryggi og hagsmunum annarra. Taka þarf tillit til hagsmuna beggja. Þannig getur þurft að grípa til ráðstafana sem skerða frelsi einstaklings til að tryggja öryggi, friðhelgi og réttindi annarra einstaklinga. Við hagsmunamatid þarf sem endranær að gæta þess að ekki sé gripið til meira íþyngjandi ráðstafana en nauðsyn ber til. Í þessu sambandi skal tekið fram að á íslenska ríkinu hvílir ákveðin skylda til að vernda líf og líkama annarra manna, sbr. t.d. 2. og 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu og 71. gr. stjórnarskrárinnar.

Í þriðja lagi er markmið frumvarpsins að þeir sem sæta ráðstöfunum fái viðeigandi stuðning, þjálfun og meðferð. Sérstaða þeirra lögbundnu ákvarðana sem frumvarpið felur í sér að verði teknar til framtíðar er að samhliða öryggisráðstöfun er skjólstæðingi veitt sú velferðarþjónusta sem honum er nauðsynleg, m.a. heilbrigðisþjónusta og félagsþjónusta. Við veitingu þjónustu myndi skjólstæðingur alltaf teljast vera í viðkvæmri stöðu auk þess sem ekki er um það að ræða að hann sæki um þjónustu eftir hefðbundnum leiðum. Ábyrgðaraðilar þjónustu verða því að hafa frumkvæði að því að meta þörf fyrir stuðning og aðstoð og veita nauðsynlega þjónustu sem mætir þeirri þörf.

Í fjórða lagi er afar brýnt er að sú velferðarþjónusta sem veitt er stuðli að aukinni hæfni og leiði skjólstæðinga í átt að virkri þátttöku.

Í fimmta lagi er markmiðið að gætt sé að sjálfsákvörðunarrétti og lífsgæðum þeirra sem sæta öryggisráðstöfunum að því marki sem unnt er, þ.e. innan þess ramma sem samrýmist því að tryggja öryggi þeirra og annarra sem og að framfylgja öryggisráðstöfuninni samkvæmt dómsúrlausn. Mikilvægt er að virða sjálfsákvörðunarrétt þeirra sem hafa verið sviptir frelsi að því marki sem unnt er miðað við eðli vistunarinnar. Þannig ber að leitast við að fá afstöðu þeirra sem sæta slíkum ráðstöfunum til sem flestra ákvarðana sem varða þá. Ber að hafa það

að leiðarljósi við alla ákvarðanatöku og meðferð. Einnig ber að taka tillit til sjónarmiða og óska barna eftir því sem aldur þeirra og þroski gefur tilefni til.

Síðast en ekki síst er það markmið frumvarpsins, í sjötta lagi, að tryggja samvinnu milli þeirra ólíku aðila sem koma að málefnum einstaklinga sem sæta öryggisráðstöfunum og stuðla að samfellu í úrræðum. Meðal þeirra eru félagsþjónusta sveitarfélaga, heilbrigðisstofnanir, miðstöðin og handhafar ákærvalds. Mikilvægt er að þessir aðilar vinni saman til að unnt sé að framfylgja þeirri framtíðarsýn sem frumvarpið byggir á.

Um 3. gr.

Í ákvæðinu eru áréttáðar meginreglur sem fara ber eftir þegar börn eiga í hlut.

Í 1. mgr. er sú regla áréttuð að börn skuli sæta öryggisgæslu í úrræðum á vegum Barna- og fjölskyldustofu.

Þá er í 2. mgr. áréttuð að sömu reglur skuli gilda um þau börn sem og önnur börn sem þar dvelja. Barnaverndaryfirvöld hafa sérþekkingu á meðferð og þjónustu við börn og því er talið mikilvægt að sömu reglur gildi um alla.

Í 3. mgr. er kveðið á um að ávallt skuli hafa hagsmuni barna að leiðarljósi og gera það sem barninu er fyrir bestu þegar ákvarðanir eru teknar um öryggisráðstafanir vegna þeirra. Fleiri meginreglur eiga við um framkvæmd öryggisráðstafana í tengslum við börn eins og leiðir af barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna, sbr. lög um samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, nr. 19/2013. Jafnframt er kveðið á um þátttöku barna í málum sem þau varða og að réttmætt tillit skuli tekið til skoðana þeirra. Er þetta til viðbótar við almenna skyldu samkvæmt frumvarpinu að leita eftir og taka tillit til skoðana og sjónarmiða notenda. Þetta er áréttuð sérstaklega þar sem um börn er að ræða, en í slíkum tilvikum þarf að tryggja að upplýsingar séu veittar á barnvænan hátt í samræmi við aldur og þroska barnsins. Ákvæðið er samhljóða 2. mgr. 4. gr. barnaverndarlaga, nr. 80/2002.

Um 4. gr.

Í ákvæðinu eru skilgreiningar á helstu hugtökum sem varða framkvæmd öryggisráðstafana á grundvelli frumvarpsins.

Um 1. tölul. Öryggisráðstafanir er samheiti yfir öryggisgæslu og vægari öryggisráðstafanir en öryggisgæslu sem einstaklingur er dæmdur eða úrskurðaður til að sæta skv. VII. kafla almennra hegningarlaga eða öðrum viðhlítandi lagaákvæðum.

Um 2. tölul. Hér kemur fram skilgreining á hugtakinu *öryggisgæsla*. Skv. VII. kafla almennra hegningarlaga er unnt að vista einstakling, sem er annaðhvort ósakhæfur eða svo er ástatt um að refsing getur ekki borið árangur, sbr. 15. og 16. gr. sömu laga, á öryggisgæslustað til að varna því að hætta verði af honum. Í framkvæmd sem og í 2. mgr. 1. gr. laga um meðferð sakamála, nr. 88/2008, hefur orðið „öryggisgæsla“ verið notað um slíka öryggisráðstöfun. Byggt er á því í frumvarpi þessu. Gert er ráð fyrir að öryggisgæsla geti falið í sér ólíkar ráðstafanir í samræmi við einstaklingsbundnar aðstæður hvers skjólstaðings. Í öryggisgæslu er veitt einstaklingsbundin velferðarþjónusta, þ.e. ráðgjöf, stuðningur, þjálfun og meðferð. Eðli og umfang þeirrar þjónustu sem er veitt er eðli málsins samkvæmt mismunandi eftir þörfum einstaklinga.

Í öryggisgæslu felst frelsissvipting og ákveðin skerðing á réttindum þess einstaklings sem sætir henni. Helsta skerðingin er á athafna- og ferðafrelsi einstaklingsins þar sem hann getur ekki ráðið búsetu sinni eða farið frjáls ferða sinna þegar honum hentar, en jafnframt geta ýmis samskipti við umheiminn verið takmörkuð. Þannig er t.d. aðgengi að síma, tölvu og interneti

háð takmörkunum. Gengið er út frá því að einstaklingur sem sætir öryggisgæslu hafi þörf fyrir heilbrigðis- og/eða félagslega þjónustu hvort sem hún er veitt á öryggisgæslustað eða utan hans. Þjónustan skal vera einstaklingsbundin og því getur sú þjónusta, meðferð, stuðningur o.s.frv. verið af ólíkum toga og umfangi eftir aðilum. Þjónusta og meðferð skal veitt í samráði og samstarfi við einstaklinginn. Gert er ráð fyrir að settar verði reglur um framkvæmd öryggisgæslu á öryggisgæslustöðum í samræmi við ákvæði frumvarpsins, m.a. um muni sem óheimilt er að hafa á öryggisgæslustað, heimsóknir, heimsóknarleyfi o.s.frv., sbr. VII. kafla.

Um 3. tölul. Hér kemur fram skilgreining á hugtakinu *vægari öryggisráðstafanir*. Um er að ræða ráðstafanir sem byggja á VII. kafla almennra hegningarlaga þar sem unnt er að gera einstaklingi að sæta ýmsum öryggisráðstöfunum. Þessar ráðstafanir teljast vera vægari en öryggisgæsla. Hér undir myndu t.d. falla, að gerðum breytingum á almennum hegningarlögum, rafrænt eftirlit, fyrirskipuð meðferð, ákvörðun dvalarstaðar, vinnu og umgengni við ákveðna einstaklinga og bann við neyslu áfengs og vímuefna.

Um 4. tölul. Hér kemur fram skilgreining á hugtakinu *skjólstæðingur* þ.e. einstaklingur sem sætir öryggisráðstöfun (öryggisgæslu og/eða vægari öryggisráðstöfun) sem framkvæmd er samkvæmt lögum þeim sem frumvarpinu er ætlað að lögfesta. Við smíði frumvarpsins var farið yfir ýmsa kosti varðandi hugtök að þessu leyti en niðurstaðan var sú að *skjólstæðingur* endurspegli best þá viðkvæmu stöðu sem hlutaðeigandi einstaklingur er í. Lögd er áhersla á að skjólstæðingur í skilningi laga um félagsþjónustu sveitarfélaga hefur mun víðari skírskotun.

Um 5. tölul. Hér kemur fram sú skilgreining á hugtakinu *þjónustuaðili* að um sé að ræða lögaðila sem veitir skjólstæðingi þjónustu samhliða öryggisráðstöfunum. Í skilningi frumvarpsins er einkum um að ræða velferðarþjónustu í víðum skilningi, þ.e. félagsþjónustu bæði almenna og sértæka, heilbrigðisþjónustu á öllum þremur stigum hennar, öldrunarþjónustu o.fl.

Um 6. tölul. Öryggisgæslustaður er sá staður sem einstaklingur, sem sætir öryggisgæslu, er vistaður. Um er að ræða öryggisgæslustaði á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og heilbrigðisstofnun þar sem veitt er réttar- og öryggisgeðþjónusta. Heimili sem einstaklingur býr á, hvort sem það er eigið húsnæði eða á vegum félagsþjónustu sveitarfélags, telst ekki öryggisgæslustaður, þó svo að viðkomandi geti sætt öðrum öryggisráðstöfunum á því heimili. Þá verður heimilt að gera samninga við sveitarfélög og einkaaðila um að þau annist vistun einstaklings. Slíkir staðir munu einnig teljast vera öryggisgæslustaðir. Úrræði á vegum barnaverndaryfirvalda teljast ekki öryggisgæslustaðir samkvæmt frumvarpinu.

Munurinn á öryggisgæslustöðum á vegum miðstöðvarinnar annars vegar og heilbrigðiskerfisins hins vegar felst í þeirri þjónustu sem þar er veitt. Eins og staðan er nú er einn öryggisgæslustaður á vegum heilbrigðiskerfisins, þ.e. réttargeðdeild, sérhæfð geðdeild Landspítala þar sem vistaðir eru ósakhæfir einstaklingar sem dæmdir hafa verið á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga. Hlutverk réttargeðdeildar er að sinna sérhæfðri geðmeðferð og endurhæfingu einstaklinga sem eru ósakhæfir, einkum vegna geðsjúkdóms, og þurfa á ítrustu öryggisgæslu að halda. Öryggisgæslustaðir á vegum miðstöðvarinnar munu veita þeim þjónustu sem hafa verið dæmdir til öryggisgæslu en þurfa almennt á annars konar þjónustu að halda en veitt er á réttargeðdeild Landspítala. Um getur verið að ræða meiri þjónustu af félagslegum toga en geðheilbrigðisþjónustu. Oft er um að ræða fólk með fötlun eða skerðingar af ýmsu tagi. Þá geta öryggisgæslustaðir miðstöðvarinnar einnig veitt þeim einstaklingum þjónustu sem hafa lokið meðferð á réttargeðdeild en vegna réttaröryggis er ekki er talið forsvaranlegt þeir sæti ekki lengur öryggisgæslu af neinum toga.

Um 7. tölul. Tilsjónarmaður er skipaður á grundvelli almennra hegningarlaga til að hafa eftirlit með því að öryggisráðstafanir sem einstaklingur sætir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn krefur. Um nánari skýringu á hlutverki tilsjónarmanna vísast til ákvæða III. kafla.

Um 8. tölul. Með barnaverndaryfirvöldum er átt við þá aðila sem bera ábyrgð á barnavernd samkvæmt barnaverndarlögum.

Um 9. tölul. Með þjónustuteymi er í frumvarpi þessu átt við þverfaglegt teymi starfsfólks öryggisgæslustaðar sem heldur utan um þjónustu við skjólstæðing á staðnum.

Um 10. tölul. Með matsteymi er átt við þverfaglegt teymi sem starfar innan miðstöðvarinnar og veitir álit á þeim öryggisráðstöfunum sem skjólstæðingur skal sæta.

Um 11. tölul. Rafrænt eftirlit er öryggisráðstöfun sem byggist á vöktun með rafrænum eftirlitsbúnaði til að fylgjast með ferðum skjólstæðings, t.d. með ökklabandi.

Um 12. tölul. Réttindagæslumenn fatlaðs fólks starfa innan Mannréttindastofnunar Íslands en um núgildandi hlutverk þeirra fer eftir ákvæðum laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Miðað er við að gerðar verði breytingar á þeim lögum samhliða frumvarpi þessu og mun notkun hugtaka þurfa að taka mið af því. Vakin er athygli á því að fötlunarhugtakið er víðara í réttindagæslulögum en í lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir. Er í því efni einnig byggt á samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Um 13. tölul. Með viðeigandi aðlögun er átt við nauðsynlegar og viðeigandi breytingar og lagfæringar til að tryggja að fatlað fólk fái notið til jafns við aðra öll mannréttindi og grundvallar frelsi.

Um II. kafla.

Í kaflanum er að finna ákvæði um stjórnsýslu öryggisráðstafana, þ.e. öryggisgæslu og/eða vægari öryggisráðstafana. Ráðherra fer með yfirstjórn og eftirlit málaflokksins. Gert er ráð fyrir að komið verði á fót stofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, sem sér um framkvæmd öryggisráðstafana. Í kaflanum eru ákvæði um verkefni miðstöðvarinnar, um forstjóra og fagráð miðstöðvarinnar, um hæfniskröfur, þjálfun og starfsskyldur starfsfólks ásamt heimild til samningagerðar við sveitarfélög og einkaaðila um framkvæmd öryggisgæslu og annarra vægari öryggisráðstafana.

Um 5. gr.

Með ákvæðinu eru áréttaðar almennar heimildir og skyldur ráðherra sem hann hefur samkvæmt almennum reglum, þ.e. IV. kafla laga um Stjórnarráð Íslands, nr. 115/2011, sem og á grundvelli óskráðra reglna. Ný stofnun, Miðstöð um öryggisráðstafanir, er ríkisstofnun starfandi undir yfirstjórn ráðherra sem ber ábyrgð á málaflokknum. Í X. kafla frumvarpsins er fjallað nánar um hlutverk ráðherra og annarra lögbundinna aðila gagnvart stjórnsýslueftirliti.

Um 6. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um verkefni Miðstöðvar um öryggisráðstafanir. Miðstöðinni verður falin framkvæmd dóma og úrskurða um öryggisgæslu og/eða vægari öryggisráðstafanir. Miðstöðin mun einnig sjá um önnur verkefni í samræmi við ákvæði frumvarpsins og þau stjórnvaldsfyrirmæli sem sett verða á grundvelli þeirra. Þannig skal miðstöðin hafa umsjón með rekstri þeirra öryggisgæslustaða sem heyra undir miðstöðina, en í frumvarpinu er einnig gert ráð fyrir því að unnt verði að semja við sveitarfélög og einkaaðila um rekstur öryggisgæslustaða að fullnægðum tilteknum skilyrðum.

Í 2. mgr. felst að miðstöðin taki við öllum dómsúrlausnum sem falla um öryggisráðstafanir til framkvæmda og skráningar. Miðstöðin sendir þær dómsúrlausnir sem varða börn til viðeigandi barnaverndaryfirvalda sem fara með framkvæmd þeirra.

Í 3. mgr. er kveðið á um skyldu miðstöðvarinnar til innra eftirlits með öryggisgæslustöðum á hennar vegum, sem og með einstaklingum sem gert er að sæta öðrum öryggisráðstöfunum. Sérstaklega er tekið fram að miðstöðin fari jafnframt með innra eftirlit með þeim öryggisgæslustöðum sem starfa á vegum sveitarfélaga eða einkaaðila á grundvelli samnings við miðstöðina. Er það nauðsynlegt til að tryggja réttindi þeirra einstaklinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum og gæta samræmis og jafnræðis á milli einstaklinga, sama hvar þeir búa. Þá er skýrt kveðið á um að eftirlit með öryggisgæslustöðum sem teljast vera heilbrigðisstofnanir, svo sem á réttar- og öryggisgeðdeild Landspítalans, sé í höndum heilbrigðisyfirvalda og eftirlit með stöðum þar sem börn eru í öryggisgæslu, svo sem á Stuðlum, sé í höndum barnaverndaryfirvalda. Um ytra eftirlit er fjallað í 62. og 63. gr. frumvarpsins.

Rétt er að taka fram að innra eftirlit samkvæmt ákvæðinu er ekki sama eftirlit og svokallað OPCAT-eftirlit sem umboðsmaður Alþingis fer með og er hluti af ytra eftirliti með réttindum skjólstaðinga sbr. 62. gr. frumvarpsins. Til nánari skýringar á því eftirliti sem kveðið er á um í ákvæðinu er um að ræða eftirlit innan stjórnkerfis framkvæmdarvaldsins sem miðar að því að framkvæmd mála þessara sé í samræmi við gildandi lög, reglur, samninga og þau alþjóðlegu viðmið sem gæta skal að. Eftirlitið snýr með öðrum orðum að því hvort framkvæmd öryggisráðstafana sé í samræmi við ákvæði frumvarpsins og er til viðbótar öðru eftirliti sem aðrir aðilar fara með á grundvelli annarra laga. Að lágmarki felur innra eftirlit í sér að komið sé á verklagi til að reglum sem um öryggisgæslustaði eða vægari öryggisráðstafanir gilda sé framfylgt og að til staðar sé ferli til að tryggja eftirlit.

Í 4. mgr. er mælt fyrir um að miðstöðin veiti þjónustuaðilum ráðgjöf og stuðning. Með þjónustuaðilum er hér átt við félagsþjónustu sveitarfélaga, heilbrigðisstofnanir, barnaverndarþjónustu og fleiri opinbera þjónustuveitendur. Einkaaðilar geta einnig verið þjónustuaðilar í þessum skilningi. Ráðgjöf og stuðningur miðstöðvarinnar hefur einkum þann tilgang að tryggja samræmi og jafnræði þegar velferðarþjónusta er veitt samhliða öryggisráðstöfunum.

Með 5. mgr. er miðstöðinni falið að halda skrá um alla sem dæmdir eða úrskurðaðir eru til að sæta öryggisráðstöfunum. Er það nauðsynlegt til þess að miðstöðin geti sinnt lögbundnu hlutverki sínu. Hlutverk þetta er óháð skyldum annarra aðila, t.d. ríkissaksóknara og Fangelismálastofnunar, en þeim er með lögum falið tiltekið hlutverk gagnvart markhópum frumvarpsins. Þá er brýnt að fyrir liggi á einum stað skrá um þá sem hafa verið dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta öryggisráðstöfunum. Í ákvæðinu er ráðherra veitt heimild til að kveða í reglugerð nánar á um hvað koma skuli fram í skránni.

Frumvarpið byggir á þeirri sýn að öryggisráðstafanir sem dómari úrskurðar að fatlað fólk skuli sæta í búsetuúrræðum séu í grundvallaratriðum frábrugðnar þeim ráðstöfunum sem byggja á VII. kafla hegningarlaga. Á hinn bóginn kunna aðstæður að vera með þeim hætti að rétt sé að fela miðstöðinni að framkvæma slíkar ráðstafanir til jafns við aðrar. Því er í 6. mgr. gert ráð fyrir að ráðherra (sem fer með yfirstjórn allra öryggisráðstafana) geti lagt fyrir miðstöðina að gera samninga um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með úrskurði skv. 3. mgr. 15. gr. laga nr. 88/2011, um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Forsenda fyrir því að miðstöðin taki að sér slíkt verkefni er að fagrað hennar hafi áður fjallað um málið og gert tillögu þar að lútandi. Í fagraðinu situr breiður hópur, sbr. tillögu 7. gr., sem ætti að

tryggja að öll sjónarmið séu vegin saman áður en ákvörðun er tekin. Ákvörðunin er síðan útfærð í samningi sem gerður er á grundvelli 13. gr.

Í 7. mgr. er settar fram ákveðnar grundvallarreglur sem gilda um öll verkefni miðstöðvarinnar. Hér er í fyrsta lagi vísað til þeirrar meginreglu að öryggisráðstafanir vari aldrei lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur. Er þetta það leiðarljós sem ávallt á að stýra starfsemiinni. Þá er einnig vísað til þess að viðeigandi aðlögun sé viðhöfð þar sem við á og málsmeðferð í stjórnsýslu ákveðin að teknu tilliti til aðstæðna þess skjólstæðings sem í hlut á. Þessar meginreglur koma fram í og leiða af samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, sbr. orðskýringu í 3. gr.

Um 7. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um skipun og hæfnisskilyrði forstjóra Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og fagráðs hennar. Með því er leitast við að tryggja bæði faglegan og stjórnsýslulegan stöðugleika í starfsemi miðstöðvarinnar. Ráðherra skipar forstjóra til fimm ára í senn að undangengnu mati þriggja manna hæfnisnefndar og er það í samræmi við almenna framkvæmd við skipun forstjóra opinberra stofnana. Fram kemur að engan megi skipa oftan en tvisvar í embættið sem tryggir endurnýjun og nýliðun embættismanna ríkisins.

Í 5. mgr. er kveðið á um skipan fagráðs miðstöðvarinnar. Fram kemur að ráðherra skuli skipa í fagráðið samkvæmt tilnefningum frá sjö ráðuneytum, auk Sambands íslenskra sveitarfélaga og fulltrúa frá hagsmunasamtökum. Hér er átt við fulltrúa frá hagsmunasamtökum fatlaðs fólks, sem í dag eru ÖBÍ réttindasamtök, Landssamtökin Þroskahjálp og Geðhjálp, auk fulltrúa frá hagsmunasamtökum fanga, sem í dag er Afstaða. Þá skipar ráðherra jafnframt tvo fulltrúa án tilnefningar, og skal annar þeirra vera formaður fagráðsins. Með þessu er leitast við að tryggja breiða aðkomu sérfræðinga og hagsmunaaðila að stefnumótun og faglegri þróun miðstöðvarinnar. Fagráðið hefur ekki ákvörðunarvald heldur er ætlað að vera faglega ráðgefandi fyrir ráðherra og forstjóra miðstöðvarinnar. Sérstaklega er mælt fyrir um að fagráðið geri tillögu til ráðherra um að fela miðstöðinni að gera samninga um framkvæmd öryggisráðstafana sem ákveðnar eru með úrskurði skv. 3. mgr. 15. gr. laga nr. 88/2011, um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, sbr. einnig umfjöllun hér að framan um 6. gr.

Um 8. gr.

Í greininni er fjallað um starfsfólk miðstöðvar um öryggisráðstafanir og öryggisgæslustaða. Í 1. mgr. er kveðið á um að forstjóri Miðstöðvar um öryggisráðstafanir ráði starfsfólk stofnunarinnar sem og yfirmann öryggisgæslustaðar. Yfirmaður ræður annað starfsfólk öryggisgæslustaðar. Talið er mikilvægt að yfirmaður öryggisgæslustaðar hafi ráðningarvald en með því er daglegur stjórnandi hvers öryggisgæslustaðar með heimildir yfirmanns til þess að veita fyrirmæli og leiðbeiningar sem nauðsynlegt er á hverjum tíma í daglegum störfum. Í greininni er jafnframt fjallað um að starfsfólk öryggisgæslustaða skulihafa nauðsynlega menntun og hæfni í samræmi við það starf sem því er ætlað að sinna og starfsemi öryggisgæslustaðar. Gert er ráð fyrir að á hverjum öryggisgæslustað starfi fagmenntaðir einstaklingar með ólíka menntun en nauðsynlegt er að fjölbreytt starfslið komi þar að til að markmiði öryggisgæslu sé náð. Á öryggisgæslustöðum þarf aðkomu m.a. sérhæfðra ráðgjafa, þroskahjálfa, félagsráðgjafa, iðjuþjálfa, sálfræðinga, geðjúkrunarfræðinga eða geðlækna o.s.frv.

Í greininni er einnig kveðið á um bakgrunnsskoðun starfsmanna. Ákvæðið er samhljóða 10. gr. laga nr. 15/2016 um fullnustu refsinga um bakgrunnsskoðun áður en aðili er skipaður, settur eða ráðinn til starfa hjá Fangelsismálastofnun eða í fangelsum ríkisins. Er eðlilegt að sömu reglur gildi um bakgrunnsskoðun þeirra sem starfa hjá miðstöðinni eða í úrræðum á vegum hennar þar sem um jafnvíðkvæma starfsemi er að ræða.

Samkvæmt 8. mgr. skal ríkissjóður bæta starfsfólki öryggisgæslustaða á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir líkamstjón, miska og munatjón sem það verður fyrir vegna starfs síns. Þessi regla þykir eðlileg í ljósi eðlis starfsins og er sambærileg ákvæðum 30. gr. lögreglulaga, nr. 90/1996, og 4. mgr. 8. gr. laga um fullnustu refsinga, nr. 15/2016. Í þessum lögum er þó gengið lengra en í lögreglulögum og fullnustulögum þar sem hér er kveðið á um að jafnframt skuli bæta starfsfólki miska vegna starfs síns. Er þessi heimild sett hér inn þar sem reynt hefur á rétt fangavarða til bóta í tilteknum málum sem ekki hafa verið talin falla undir líkamstjón og hafa því ekki verið bætt úr ríkissjóði, s.s. þegar líkamsvessa hefur verið skvett á þá. Ljóst er að um alvarlegar afleiðingar getur verið að ræða fyrir þá sem verða fyrir slíku í starfi sínu þótt ekki sé um hefðbundið líkamstjón að ræða. Þykir því rétt, í ljósi reynslunnar, að kveða sérstaklega á um slíka vernd fyrir starfsmenn sem sinna framkvæmd öryggisráðstafana.

Um 9. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um heimild starfsfólks á öryggisgæslustað til að grípa inn í atburðarrás, við aðstæður sem taldar eru upp í 1. mgr. Slíkt inngríp getur falið í sér líkamlega valdbeitingu og því skal úrræðinu aðeins beitt í ítrustu neyð og þegar ljóst er að aðrar vægari aðferðir duga ekki til. Um er að ræða aðstæður þar sem mikil hætta er á að skjólstæðingur valdi sjálfum sér eða öðrum skaða, til að koma í veg fyrir stök eða ef þörf er á að fylgja fyrirmælum starfsfólks þegar í stað til þess að tryggja velferð skjólstæðinga. Gæti þar t.a.m. átt við rýmingu húsnæðis vegna hættuástands.

Í 2. mgr. er kveðið á um að starfsfólki skuli hafa hlotið viðeigandi þjálfun áður en valdi er beitt. Mikilvægt er að kveða á um þjálfun, þar sem nauðsynlegt er að tryggja að starfsmenn hafi þekkingu á og beiti spennulækkandi aðferðum áður en til inngríps kemur og að aldrei sé gengið lengra en nauðsyn krefur.

Í 3. mgr. er áréttað að kalla skuli til lækni eftir valdbeitingu ef grunur leikur á að hún hafi valdið skaða, um sjúkdóma sé að ræða eða ef skjólstæðingur óskar eftir lækniáðstoð. Ávallt skal bjóða skjólstæðingi stuðning í kjölfar inngrípa, s.s. viðtal við fagaðila.

Inngrip sem kveðið er á um í ákvæðinu er neyðarúrræði sem telst til nauðungar í þjónustu og fer um tilkynningar í kjölfar þess samkvæmt 26. gr.

Loks er kveðið á um skyldu ráðherra til að setja reglugerð um inngríp samkvæmt ákvæðinu, en nauðsynlegt er að kveða skýrt á um umgjörð slíkra aðgerða.

Um 10. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um þjálfun og þekkingu starfsfólks allra öryggisgæslustaða. Í 1. mgr. er lögð skylda á Miðstöð um öryggisráðstafanir að sjá til þess að starfsfólk hafi nauðsynlega þekkingu og færni til að sinna því starfi á öryggisgæslustað sem það er ráðið til. Meðal þess sem nauðsynlegt er að starfsfólk hafi þekkingu á eru þau mannréttindi sem lúta að starfseminni auk þess sem nauðsynlegt er að starfsfólk hafi þekkingu og færni til að beita aðferðum sem koma í veg fyrir þörf á beitingu nauðungar. Í því getur einnig falist að starfsfólki sé boðið upp á sjálfsvarnarnámskeið og að því sé veitt fagleg handleiðsla eftir þörfum.

Í 2. mgr. er tekið fram að hver þjónustuaðili skuli tryggja að starfsfólk sitji námskeið og að viðkomandi beri ábyrgð á að símenntunaráætlunum sé fylgt.

Samkvæmt 3. mgr. er ráðherra skylt að setja nánari kröfur um nám, þjálfun, símenntun og raunfærnimat starfsfólks öryggisgæslustaða í reglugerð. Gert er ráð fyrir því að starfsfólki öryggisgæslustaða standi reglulega til boða námskeið sem feli í sér grunnnám og símenntun um öryggisráðstafanir. Getur ráðherra kveðið á um það í reglugerð að starfsfólk hafi lokið náminu áður en það hefur störf eða innan ákveðins tíma eftir að það hefur störf. Einnig getur ráðherra í reglugerðinni kveðið nánar á um kröfur til menntunar, reynslu og hæfni starfsfólks öryggisgæslustaða skv. 8. gr.

Mikilvægt er að starfsfólk viðhaldi og auki þekkingu sínu á málefnum sem nýtast í starfi þess. Gert er ráð fyrir að ráðherra kveði á um frekari þjálfun og símenntun, sem starfsfólki standi til boða, í reglugerð.

Um 11. gr.

Ákvæðið er sambærilegt 27. gr. laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, og á við um alla skjólstæðinga. Í samræmi við markmið frumvarpsins er jafnframt lögð sú skylda á starfsfólk að gæta að sjálfsákvörðunarrétti skjólstæðinga að því marki sem unnt er innan marka dómsúrlausnar sem kveður á um ráðstafanir.

Í 2. mgr. er lögð sérstök tilkynningarskylda á starfsfólk verði það þess áskynja að brotið sé á réttindum skjólstæðinga. Hér er átt við að starfsfólk geri yfirmanni sínum grein fyrir athugasemdum sem verði skráðar í málaskrá miðstöðvarinnar. Jafnframt getur verið þörf á að tilkynna réttindagæslumanni í samræmi við 6. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011, þegar svo ber undir. Þá er enn fremur tiltekið að tilkynnt skuli til viðeigandi eftirlitsaðila, eftir atvikum Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála og embætti Landlæknis. Gæða- og eftirlitsstofnun fer með eftirlit með gæðum þjónustu samkvæmt lögunum, og því vísast hér til III. kafla laga um um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021, þar sem fjallað er um ábendingar um þjónustu undir eftirliti stofnunarinnar í 13. gr. Þá vísast til 10. gr. laga um landlækni og lýðheilsu, nr. 41/2007, varðandi tilkynningarskyldu vegna alvarlegra atvika við veitingu heilbrigðisþjónustu. Að öðru leyti gilda almennar reglur stjórnsýsluréttar um tilkynningarskyldu opinberra starfsmanna.

Í 3. mgr. er kveðið á um að stofnun skuli setja nánari reglur um meðferð tilkynninga starfsfólks sem sinni öryggisráðstöfunum.

Um 12. gr.

Fjallað er um þagnarskyldu í X. kafla stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Hún er áréttuð og útfærð í þessu ákvæði í ljósi eðlis þeirrar starfsemi sem um ræðir. Starfsemin varðar viðkvæman hóp einstaklinga og starfsfólk Miðstöðvar um öryggisráðstafanir fær víðtækar og viðkvæmar persónulegar upplýsingar um skjólstæðinga og eftir atvikum aðra í starfi sínu.

Samkvæmt ákvæði þessu tekur þagnarskyldan til starfsfólks miðstöðvarinnar og starfsfólks allra öryggisgæslustaða, hvort sem öryggisgæslustaður er starfræktur á vegum miðstöðvarinnar, heilbrigðisstofnana, sveitarfélaga eða einkaaðila. Skyldan á einnig við um tilsjónarmenn skjólstæðinga. Þá nær þagnarskyldan enn fremur til alls starfsfólks sem sinnir vægari öryggisráðstöfunum samkvæmt lögunum. Þá er rétt að nefna að í 4. mgr. 42. gr. stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, segir að þegar stjórnvald kveður sér til ráðgjafar og aðstoðar sérfróðan mann þar sem þörf krefur til skuli í verksamningi tekið fram að um þagnarskyldu

hans fari samkvæmt ákvæðum X. kafla stjórnsýslulaga og gildi þá ákvæði kaflans. Hér er gert ráð fyrir því að ákvæðið gildi um starfsfólk allra öryggisgæslustaða. Rétt þykir þó að áréttu skylduna í þeim samningi sem er gerður við öryggisgæslustaði sem eru starfræktir á vegum annarra en miðstöðvarinnar og í samningum við starfsfólk.

Brot á þagnarskyldu varðar refsingu skv. 136. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940, og eftir atvikum 141. gr. sömu laga.

Þá gilda m.a. lög um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018, um starfsemina.

Um 13. gr.

Í greininni kemur fram að Miðstöð um öryggisráðstafanir geti samið við sveitarfélag eða einkaaðila um framkvæmd öryggisráðstafana fyrir tiltekinn skjólstæðing. Ef um er að ræða öryggisgæslu skv. VII. kafla hegningarlaga eða 100. gr. laga um meðferð sakamála, telst umgjörðin vera öryggisgæslustaður samkvæmt ákvæðum frumvarpsins. Rekstraraðili samkvæmt samningi, þ.e. sveitarfélag eða einkaaðili, ber ábyrgð á því að öryggisgæslustaður sem og starfsfólk uppfylli allar kröfur sem gerðar eru til öryggisgæslustaða og starfsfólks þess samkvæmt frumvarpinu.

Í 2. mgr. er áréttað að ákvæði stjórnsýslulaga sem og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar gildi um stjórnsýslu sem sveitarfélag eða einkaaðili fer með á grundvelli samnings við miðstöðina um framkvæmd öryggisráðstafana. Í því felst sem dæmi framsal til töku stjórnvaldsákvæðanna ef við á.

Áréttað er í 3. mgr. að einkaaðili sem miðstöðin semur við samkvæmt ákvæðinu skal hafa gilt rekstrarleyfi frá Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, en skv. II. kafla laga um Gæða- og eftirlitsstofnun, nr. 88/2021, er einkaaðilum sem hyggjast veita þjónustu sem lýtur eftirliti stofnunarinnar skylt að afla rekstrarleyfis áður en byrjað er að veita þjónustuna, sbr. 5. gr. tilvitnaðra laga.

Í 4. mgr. kemur fram að miðstöðinni sé heimilt að nýta ferli rammasamninga þegar gerðir eru samningar. Almennu gildir að í skilmálum rammasamninga komi fram viðmið um fjárhæðir, gildistíma, endurskoðun o.þ.h. atriði. Verði ferli rammasamninga nýtt er við því að búast að sveitarfélög verði þar meðal aðila. Er í því sambandi vísað til sveitarstjórnarlaga sem m.a. fjalla um mat á fjárhagslegum áhrifum gagnvart sveitarfélögum. Þykir eðlilegt að nýta megí slíkan farveg komi upp ágreiningur milli miðstöðvarinnar og sveitarfélaga um skilmála rammasamninga.

Í 5. mgr. er sérstaklega fjallað um samninga sem miðað er við að miðstöðin geri um framkvæmd einstaklingsbundinna öryggisráðstafana á grundvelli 15. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Þessir samningar hafa þá sérstöðu að ráðherra felur stofnuninni sérstaklega að gera samning að fenginni tillögu frá fagráði miðstöðvarinnar. Um framkvæmd slíks samnings gilda ákvæði frumvarpsins um vægari öryggisráðstafanir. Það einkennir einnig þessa samninga að þjónustuaðili getur tímabundið óskað eftir því við miðstöðina að skjólstæðingur fái tímabundið inni í úrræðum hennar. Hér getur m.a. verið um að ræða að fatlaður einstaklingur fái nokkurs konar hvíldarinnlögn eða að fara þurfi í endurbætur á því húsnæðisúrræði sem hann hefur fengið úthlutað. Vakin er athygli á að slíkur tímabundinn flutningur milli úrræða myndi kalla á að tekin sé stjórnvaldsákvörðun. Að auki er áskilið að leitað sé eftir afstöðu eftirlitsaðila með réttindum skjólstæðings, þ.e. réttindagæslu, persónulegs talsmanns og tilsjónarmanns.

Um III. kafla.

Í III. kafla er fjallað um tilsjónarmenn sem skipaðir eru þeim sem dæmdir eða úrskurðaðir eru til að sæta öryggisráðstöfunum. Í 62. gr. almennra hegningarlaga er kveðið á um skipun tilsjónarmanns, svo fljótt sem auðið er, til einstaklings sem dæmdur er til að sæta öryggisráðstöfunum. Þannig greinir jafnframt að frumvarp þetta gildi um tilsjónarmenn, m.a. um hæfisskilyrði þeirra, hlutverk og skipun. Með frumvarpinu er verið að bæta úr skorti á nánari ákvæðum um tilsjónarmenn og tryggja að þau séu skýrt afmörkuð í lögum. Tilsjónarmenn gegna veigamiklu hlutverki í þágu hagsmuna skjólstæðinga sem eru í sérstaklega viðkvæmri stöðu. Því er mikilvægt að lögin mæli fyrir með skýrum hætti um hlutverk þeirra, heimildir og ábyrgð. Lagt er til að hlutverk tilsjónarmanna verði aukið þannig að þeir hafi virkara eftirlit í þágu skjólstæðinga sinna. Þá er lagt til að ekki aðeins þeim sem eru dæmdir eða úrskurðaðir til að sæta öryggisgæslu verði skipaðir tilsjónarmenn, heldur einnig þeim sem gert er að sæta öðrum öryggisráðstöfunum, í þágu réttaröryggis.

Með skipun tilsjónarmanns fær hver skjólstæðingur tengilið utan öryggisgæslustaðar eða þjónustuveitanda sem fylgist með framkvæmd öryggisráðstafana og getur óskað eftir endurskoðun þeirra. Auk þess ber öryggisgæslustöðum og Miðstöð um öryggisráðstafanir að gæta þess að öryggisráðstafanir séu ekki umfangsmeiri, meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn krefur. Loks er lögð til sú breyting í frumvarpinu að héraðsdómur skipi skjólstæðingi tilsjónarmann.

Um 14. gr.

Í greininni er fjallað um skipun tilsjónarmanns. Þegar einstaklingi er fyrst gert að sæta öryggisráðstöfun með dómsúrlausn æðri dómstóls skal dómari skipa honum tilsjónarmann svo fljótt sem niðurstaðan verður honum kunn. Gert er ráð fyrir því að æðri dómstóll komi viðeigandi upplýsingum á framfæri við héraðsdómara. Hafi héraðsdómari skipað tilsjónarmann og máli verið skotið til æðri dóms, sem annaðhvort staðfestir öryggisráðstöfunina eða breytir henni þannig að aðili skuli engu að síður sæta ráðstöfun, heldur skipun héraðsdómara um tilsjónarmann gildi. Sé niðurstaða æðri dómstóls aftur á móti sú að aðili skuli ekki sæta neinni ráðstöfun þá fellur skipun tilsjónarmanns úr gildi, enda er einstaklingi aðeins skipaður tilsjónarmaður sé honum gert að sæta ráðstöfun.

Í gildandi lögum er ekki kveðið á um hæfisskilyrði tilsjónarmanns. Í 2. mgr. ákvæðisins er bætt úr því. Nauðsynlegt er að sá sem skipaður er hafi lögmannsréttindi þar sem það felst í hlutverki tilsjónarmanns að gæta þess að ráðstöfun sé ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en þörf er á. Til að rækja það hlutverk getur tilsjónarmaður hlutast til um að mál verði lagt fyrir dóm og óskað eftir endurskoðun á ráðstöfun. Í 6. gr. laga um lögmennt, nr. 77/1998, eru gerðar ákveðnar kröfur til lögmannna. Ekki þykir nauðsynlegt að endurtaka þær hér enda er gert ráð fyrir því að lögmennt uppfylli þær. Til viðbótar við skilyrðið um að vera lögmaður er gerð vammleysiskrafa, þ.e. að viðkomandi hafi ekki sýnt af sér háttsemi sem rýrt getur það traust sem tilsjónarmenn verða að hafa. Við mat á því verður að hafa í huga hlutverk tilsjónarmanna og þá mikilvægu hagsmuni sem þeim er treyst fyrir. Enn fremur þykir æskilegt að tilsjónarmaður sé ótengdur skjólstæðingi. Fjölskyldumeðlimur getur hins vegar komið ábendingum um aðstæður eða reynslu af þjónustu og öryggisráðstöfunum við skjólstæðing til tilsjónarmanns viðkomandi.

Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins skal héraðsdómur tilkynna Miðstöð um öryggisráðstafanir um skipun tilsjónarmanns skjólstæðings. Er það til að tryggja að miðstöðin hafi upplýsingar um tilsjónarmenn þeirra sem sæta öryggisráðstöfunum til að auðvelda samskipti þeirra á milli

og auðvelda störf tilsjónarmanna þar sem þeir eiga rétt á upplýsingum o.fl. til að geta sinnt starfi sínu.

Með 4. mgr. er kveðið á um að tilsjónarmaður gegni starfi þar til nýr hefur verið skipaður og þannig leitast við að tryggja að skjólstæðingur hafi ávallt tilsjónarmann.

Loks er í 5. mgr. fjallað um kostnað af störfum tilsjónarmanns sem skal greiddur úr ríkissjóði. Tekur það til þóknunar tilsjónarmanna sem og útlagðs kostnaðar, svo sem ferðakostnaðar.

Um 15. gr.

Ákvæðið skilgreinir hlutverk tilsjónarmanns. Hann skal tryggja að öryggisráðstafanir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn krefur. Með ákvæðinu er skerpt á skyldum tilsjónarmanns, sem áður voru aðeins almennt nefndar í 62. gr. almennra hegningarlaga.

Í 2. mgr. kemur fram að tilsjónarmaður fylgist reglulega með högum og aðbúnaði skjólstæðings, hvort sem hann sætir öryggisgæslu eða öðrum öryggisráðstöfunum. Hann skal ræða við skjólstæðing og þjónustuteymi hans um framkvæmd öryggisráðstafana og meta þörf á endurmati. Sæti skjólstæðingur vægari öryggisráðstöfunum skal tilsjónarmaður tryggja að þær séu ekki íþyngjandi umfram nauðsyn og að þörf sé á þeim áfram.

Þær upplýsingar sem tilsjónarmanni skal veittur aðgangur að skv. 3. mgr. ákvæðisins eru helst upplýsingar frá Miðstöð um öryggisráðstafanir og öryggisgæslustöðum eða öðrum þjónustuveitendum. Jafnframt skal tilsjónarmaður hafa aðgang að öryggisgæslustað eða þeim stað þar sem skjólstæðingur er vistaður á á grundvelli barnaverndarlaga og geta heimsótt skjólstæðing sinn.

Um 16. gr.

Ákvæðið fjallar um lok skipunar tilsjónarmanns. Meginreglan er sú að skipun hans gildir þar til öryggisráðstöfun lýkur.

Aðfinnsluverð háttsemi sem kveðið er á um í 2. mgr. ákvæðisins, nær m.a. til vanrækslu í starfi, svo sem að heimsækja skjólstæðing og öryggisgæslustað ekki reglulega, eða vanvirðandi framkomu við skjólstæðing.

Um IV. kafla.

Í kaflanum eru Óákvæði um fyrstu skrefin eftir að dómsúrlausn um öryggisráðstöfun liggur fyrir. Fjallað er um tilkynningar til þess aðila sem í hlut á sem og Miðstöðvar um öryggisráðstafanir. Einnig er ákvæði um að miðstöðin tilkynni þeim sem dæmdur eða úrskurðaður hefur verið til að sæta öryggisráðstöfunum hvernig þeim verður háttað Öryggisgæsla og vægari öryggisráðstafanir eru skilgreindar í kaflanum. Jafnframt eru ákvæði í kaflanum um hvernig standa skal að ákvörðun um öryggisgæslustað og vægari öryggisráðstafanir, innan marka dómsúrlausnar.

Um 17. gr.

Í 1. mgr. ákvæðisins er fjallað um tilkynningar um niðurstöðu dómsúrlausnar þar sem kveðið er á um öryggisráðstafanir. Er þá átt við upphaflegar dómsúrlausnir en einnig úrlausnir um niðurstöðu endurskoðunar á öryggisráðstöfunum. Með þessu á að tryggja að einn aðili, Miðstöð um öryggisráðstafanir hafi yfirsýn yfir alla sem sæta öryggisráðstöfunum og er því lagt til að ákveðinn aðili beri ábyrgð á að koma upplýsingum um niðurstöðu dóms til stofnunarinnar.

Samkvæmt 1. mgr. skal ríkissaksóknari senda miðstöðinni dómsúrlausn þar sem einstaklingur er dæmdur eða úrskurðaður til að sæta öryggisgæslu eða öðrum öryggisráðstöfunum. Með þessu er leitast við að tryggja að ábyrgð á sendingu dómsúrlausnar hvíli á ákveðnum aðila.

Í 2. mgr. er tekið fram að miðstöðin skuli framkvæma öryggisráðstöfun eins fljótt og auðið er.

Í 3. og 4. mgr. er kveðið á um að miðstöðin skuli tilkynna Barna- og fjölskyldustofu og viðeigandi heilbrigðisstofnun um dómsúrlausn þegar við á og skuli þær stofnanir framkvæma öryggisráðstöfun eins fljótt og auðið er.

Í 5. mgr. er lögð skylda á verjanda og tilsjónarmann, hafi slíkur aðili þá þegar verið skipaður, að gera skjólstæðingi sínum grein fyrir niðurstöðu og þýðingu dómsúrlausnar sem felur í sér að skjólstæðingurinn skuli sæta öryggisráðstöfun á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940. Þessi skylda er lögð á lögmenn sem gæta hagsmuna þessara einstaklinga til að tryggja, að því marki sem unnt er, að þeir skilji hvað felist í dómsúrlausninni..

Um 18. gr.

Í 18. gr. er kveðið á um þær öryggisráðstafanir sem hægt er að dæma eða úrskurða einstakling til að sæta samkvæmt 62. gr. almennra hegningarlaga. Þær eru annars vegar öryggisgæsla og hins vegar vægari öryggisráðstafanir.

Öryggisgæsla getur annars vegar verið vistun á viðeigandi heilbrigðisstofnun þar sem veitt er réttar- og öryggisgeðþjónusta en í dag er sá staður sem veitt getur slíka þjónustu réttar- og öryggisgeðdeild Landspítalans. Ekki þykir rétt að nefna hana sérstaklega með nafni í ákvæðinu þar sem ekki er um lögbundið heiti að ræða og getur nafnið á deildinni tekið breytingum samkvæmt ákvörðun spítalans. Er þessi öryggisgæslustaður því skilgreindur út frá þeirri þjónustu sem þar er veitt og getur verið nauðsynleg þegar um er að ræða öryggisgæslu vegna ósakhæfis eða þegar refsing er ekki talin bera árangur, skv. 15. og 16. gr. alm. hgl.

Öryggisgæsla getur hins vegar verið vistun í úrræðum á vegum Miðstöðvar um öryggisúrræði eða úrræðum á vegum samningsaðila skv. 13. gr. laganna þar sem kveðið er á um að miðstöðinni sé heimilt að semja við sveitarfélag eða einkaaðila um framkvæmd öryggisráðstafana fyrir tiltekinn einstakling. Talið er mikilvægt að kveða á um þessa aðgreiningu í lögum til að tryggja að ljóst sé hvar viðkomandi einstaklingur skuli vistast þannig að hann geti fengið rétta og viðeigandi þjónustu á hverjum tíma, þ.m.t. geðheilbrigðisþjónustu.

Þá er einnig mikilvægt að áréttast að þótt maður sé dæmdur til vistunar á öryggisgæslustað á vegum miðstöðvar um öryggisráðstafanir geti slík vistun farið fram tímabundið á heilbrigðisstofnun, s.s. á réttargeðdeild að undangengnu sérfræðiáliti yfirlæknis deildarinnar. Fari öryggisgæsla fram á heilbrigðisstofnun gilda sömu reglur um vistunina og almennt gilda um vistun manna þar að því leyti sem ekki er kveðið á um annað í lögum þessum eða reglugerð.

Í ákvæðinu er einnig tekið fram að hafi einstaklingur sem dæmdur var til að sæta öryggisgæslu á heilbrigðisstofnun lokið meðferð þar, samkvæmt mati læknis og ekki hefur farið fram rýmkun samkvæmt dómsúrlausn skuli hann fluttur í aðra öryggisgæslu í úrræðum miðstöðvarinnar eða úrræðum á vegum samningsaðila skv. 13. gr. Er þetta ákvæði til þess fallið að tryggja að maður sé vistaður á réttum stað á hverjum tíma. Er ekki talið nauðsynlegt að dómari kveði á um slíka breytingu á vistunarstað þar sem báðir staðir teljast vera

öryggisgæslustaðir í skilningi 62. gr. alm. hgl. og er því ekki um grundvallarbreytingu á öryggisgæsludómi að ræða heldur frekar um nánari útfærslu á honum.

Æskilegt er að dómsorð sé skýrt um þær ráðstafanir sem einstaklingur er dæmdur til að sæta.

Í 6. mgr. er kveðið á um vægari öryggisráðstafanir en öryggisgæslu og eru tegundir þeirra taldar upp en þó er ekki um tæmandi talningu að ræða.

Um 19. gr.

Ákvæðið fjallar um upphaf öryggisgæslu og flutning á öryggisgæslustað. Í 2. mgr. er fjallað um tilkynningar og ráðstafanir miðstöðvar um framkvæmd öryggisráðstafana. Miðstöðin skal tilkynna skjólstaðingi um upphaf vistunar. Eðli máls samkvæmt tekur efni tilkynningarinnar mið af því hvort skjólstaðingur sé þegar á öryggisgæslustað sem hann skal vistaður á áfram eða ekki á öryggisgæslustað. Tilkynna skal svo fljótt og auðið verður og með sannanlegum hætti hvar og hvenær honum beri að mæta. Auk þess ber að tilkynna tilsjónarmanni um fyrirhugaða ráðstöfun. Tilkynningin skal jafnan vera skrifleg. Miklu máli skiptir að tilsjónarmaður sé upplýstur um helstu ráðstafanir svo að hann geti sinnt hlutverki sínu. Dvelji skjólstaðingur við dómsúrlausn þegar á stofnun eða heimili sem telst ekki vera öryggisgæslustaður, s.s. á heilbrigðisstofnun ber miðstöðinni að gera nauðsynlegar ráðstafanir gagnvart stofnuninni eða heimilinu svo að unnt sé að framfylgja dómsúrlausn. Þannig þarf að upplýsa stofnunina eða heimilið um fyrirhugaða ráðstöfun. Í þessu getur falist miðlun upplýsinga um skjólstaðing. Í samræmi við sjónarmið um persónuvernd ber þó að gæta að ganga ekki lengra en þörf krefur. Mikilvægt er að gæta þess að sú þjónusta sem skjólstaðingur fær sé samfelld.

Í 3. mgr. er fjallað um þær aðstæður þegar skjólstaðingur er þegar vistaður á öryggisgæslustað. Sé hann þegar á þeim öryggisgæslustað sem hann skal vistaður á hefst öryggisgæslan þá þegar. Þrátt fyrir að skjólstaðingur sé þegar á öryggisgæslustað ber að gæta að því að tilkynna honum um ráðstöfunina í samræmi við 2. mgr. Í 5. mgr. er fjallað um þær aðstæður þegar skjólstaðingur er ekki vistaður á öryggisgæslustað fyrir dómsúrlausn. Í samræmi við 1. mgr. ber að tilkynna skjólstaðingi um upphaf gæslu. Mæti hann aftur á móti ekki á tilskildum tíma í samræmi við boðunina felur miðstöðin lögreglu að flytja hann á öryggisgæslustað.

Í 6. mgr. er kveðið á um að gengið skuli úr skugga um hver einstaklingur er við upphaf öryggisgæslu. Skal hann sýna fram á það með framvísun á skilríkjum, þ.e. vegabréfi, nafnskírteini eða ökuskírteini, eða með öðrum sannanlegum hætti. Reynist skjólstaðingur ófær um það verður að gera ráð fyrir því að öryggisgæslustaður leiti annarra leiða til að ganga úr skugga um hver einstaklingur er. Skv. 2. málsl. 6. mgr. skal skrá nafn og kennitölu skjólstaðings við upphaf vistunar ásamt upphafsdegi vistunar og vistunartíma. Jafnframt skal skrá þann dag sem í síðasta lagi skal endurmeta ráðstöfunina. Uppfæra ber upplýsingarnar eftir því sem tilefni er til. Þar sem miðstöðin á að gæta þess að öryggisráðstafanir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn krefur er mikilvægt að skrá upplýsingar um hvenær fram skuli fara endurskoðun á ráðstöfunum.

Í 7. mgr. gert ráð fyrir því að fram fari mat á líkamlegu og andlegu heilbrigði skjólstaðings við upphaf vistunar. Tilgangur þess er að tryggja að fyrir liggi upplýsingar um heilbrigði, líkamlegt og andlegt, við komu. Mat fer einnig fram síðar á meðan á vistun stendur þegar þess er þörf. Gert er ráð fyrir að læknir eða annar heilbrigðisstarfsmaður sjái um matið. Í 7. mgr. er jafnframt er kveðið á um skráningu upplýsinga sem mikilvægt er að liggi fyrir við upphaf

vistunar, s.s. um tilsjónarmann. Verði breytingar á þessum upplýsingum þarf að uppfæra skráninguna.

Samkvæmt 8. mgr. skal við upphaf vistunar kynna fyrir skjólstæðingi á tungumáli og formi sem hann skilur reglur sem gilda um vistunina, réttindi hans og skyldur og annað sem máli skiptir. Kalla skal til tilsjónarmann, eða réttindagæslumann fatlaðs fólks ef við á, ef þörf er talin á til að tryggja að skjólstæðingur skilji reglurnar. Einnig skal honum tryggður raunhæfur og aðgengilegur réttur til að bera fram athugasemdir og kvartanir vegna vistunar, þ.m.t. hvert hann getur leitað telji hann brotið á sér. Stofnunin skal þannig setja skýrar reglur um þær kvörtunarleiðir sem standa skjólstæðingi til boða, á því tungumáli og formi sem skjólstæðingur skilur. Reglurnar skulu fela í sér skýrt verklag um skráningu og meðferð athugasemda og skulu ávallt vera aðgengilegar skjólstæðingi á meðan á vistun stendur. Til að mynda geta þær verið aðgengilegar í sameiginlegu rými þar sem notendur og aðrir geta kynnt sér þær. Við alla meðferð og skráningu athugasemda og kvartana skal þess sérstaklega gætt að rjúfa ekki þagnarskyldu samkvæmt lögum þessum. Athugasemdir og kvartanir skjólstæðinga, sem og ábendingar frá starfsfólki, skulu skráðar og teknar til afgreiðslu hjá miðstöðinni.

Sem fyrr segir verður að veita skjólstæðingi upplýsingarnar á tungumáli sem hann skilur. Með því er bæði átt við tungumál, svo sem íslensku eða ensku, og að notað sé auðskilið mál eða túlkun eftir þörfum.

Sá öryggisgæslustaður þar sem viðkomandi er vistaður ber ábyrgð á framkvæmd þeirra atriða sem í ákvæðinu eru talin.

Um 20. gr.

Í greininni er fjallað um þverfaglegt teymi sem lagt er til að starfi innan Miðstöðvar um öryggisráðstafanir. Álit teymis skal lagt til grundvallar þeim ákvörðunum er miðstöðin tekur um öryggisgæslustað og framkvæmd vægari öryggisráðstafana sem kveðið hefur verið á um í dómsúrlausn.

Sérstaða þessara ákvarðana byggir á því að samhliða þarf að framkvæma öryggisráðstöfun og veita skjólstæðingi þá velferðarþjónustu sem honum er nauðsynleg. Teyminu er ætlað að leggja mat á þjónustuþörf skjólstæðings að teknu tilliti til þeirra öryggisráðstafana sem honum er gert að sæta og veita álit á viðeigandi formi og inntaki þjónustu.

Miðað er við að í teyminu sitji sérfræðingar sem hafa sérþekkingu á þjónustuþörfum hlutaðeigandi skjólstæðings. Flestir skjólstæðingar munu verða í þörf fyrir félagsþjónustu og því er gert ráð fyrir aðkomu sérfræðinga af því málefna sviði. Þá er miðað við að yfirlæknir réttar- og öryggisgeðdeildarþjónustu Landspítala eigi fast sæti í teyminu. Tilgangurinn með setu yfirlæknis í teyminu er m.a. að undirbúa innlögn eða útskrift skjólstæðings af sjúkrahúsi, en innlögn er háð ákvörðun viðkomandi sjúkrahúss. Er þá byggt á stigskiptingu heilbrigðisþjónustu þar sem þriðja stigs heilbrigðisþjónusta er almennt veitt á sjúkrahúsum og á forsendum þeirra laga sem gilda um þá þjónustu. Auk yfirlæknis myndi fulltrúi aðila sem veita heilbrigðisþjónustu á fyrsta og öðru stigi einnig sitja í teyminu.

Sérstaklega er kveðið á um að þegar barn á í hlut sitji fulltrúi Barna- og fjölskyldustofu í teyminu. Tilgangurinn með setu fulltrúa Barna- og fjölskyldustofu í teyminu er að tryggja samfellu á milli úrræða barnaverndar og þeirra öryggisráðstafana sem miðstöðin ber ábyrgð á að framkvæma.

Niðurstaða teymis um málefni barns skal í öllum tilvikum byggjast á því sem er barni fyrir bestu. Mögulegt er að niðurstaða um vistunarstað eftir 18 ára aldur verði á þann veg að betra sé fyrir viðkomandi að dvelja áfram í úrræðum barnaverndar en gert hefur verið ráð fyrir

slíkum möguleikum við yfirstandandi heildarendurskoðun barnaverndarlaga. Í undantekningartilvikum gæti hliðstæð staða átt við barn sem er nærri 18 ára aldri þegar dómsúrlausn gengur um öryggisgæslu. Við þær kringumstæður getur verið betra fyrir barn að hefja vistun í úrræðum miðstöðvarinnar fremur en að flytjast á milli eftir að 18 ára aldri er náð með tilheyrandi raski. Það er þó háð því að mælt sé fyrir um heimildir til slíkrar ráðstöfunar í barnaverndarlögum.

Álit teymisins er ekki bindandi fyrir miðstöðina eða önnur stjórnvöld sem skipa fulltrúa sína til setu í teyminu. Álitid munu hins vegar vega þungt þegar ákvarðanir verða teknar auk þess sem gera verður ráð fyrir að álitsgerðir teymisins verði meðal þeirra gagna sem lögð eru fram í dómsmálum sem varða skjólstaðinga.

Setja þarf nánari ramma um starfsemi teymisins og er gert ráð fyrir að það verði gert með reglugerð. Reglugerðarheimildin er skyldubundin, en við setningu reglugerðarinnar skal ráðherra félagsmála eiga samráð við ráðherra þeirra málefnasviða sem hlut eiga að máli. Æskilegt er að reglugerðin geti tekið gildi samhliða því að lög skv. frumvarpi þessu koma til framkvæmda. en við setningu reglugerðarinnar skal ráðherra félagsmála eiga samráð við ráðherra þeirra málefnasviða sem hlut eiga að máli. Æskilegt er að reglugerðin geti tekið gildi samhliða því að lög skv. frumvarpi þessu koma til framkvæmda.

Um 21. gr.

Í greininni er fjallað um ákvörðun um öryggisgæslustað. Að því marki sem ekki hefur verið tekin afstaða til þess í dómsúrlausn fellur sú ákvörðun í skaut Miðstöðvar um framkvæmd öryggisráðstafana og eftir atvikum barnaverndaryfirvalda. Áður en miðstöðin ákveður öryggisgæslustað ber að afla álits matsteymis. Þótt miðstöðin sé ekki bundin af álitinu verður almennt að byggja á því enda liggur einstaklingsbundið og þverfaglegt mat á þörfum skjólstaðings því til grundvallar. Markmiðið er að ákvörðun um öryggisgæslustað taki mið af þörfum og högum skjólstaðings. Mikilvægt er að matið byggist á núverandi högum og aðstæðum skjólstaðings en ekki aðeins löngu liðnum atburðum. Jafnframt er mikilvægt að rætt sé við skjólstaðing sjálfan, verði því við komið, í stað þess að byggja aðeins á t.d. sjúkraskrá hans. Þessi atriði ráðast þó að nokkru af eðli málsins, t.d. því hversu skammur tími hefur liðið frá síðasta álitu matsteymi á þörfum skjólstaðings. Ákvörðun um öryggisgæslustað skal með öðrum orðum byggjast á mati sérfræðinga, m.a. læknisfræðilegu mati, á þeim einstaklingi sem um ræðir og þjónustuþörf hans. Eins og áður hefur komið fram felst í mati á þjónustuþörf mat á því hvort og þá hvers konar stuðningi, meðferð, hæfingu o.s.frv. viðkomandi þarf á að halda. Þá er öryggisgæslustaður valinn með tilliti til hvar sú þjónusta sem viðkomandi þarf er veitt

Í 2. mgr. eru tilgreind nokkur sjónarmið sem matsteymið skal líta til við mat sitt. Sjónarmiðin eru ekki tæmandi talin. Gert er ráð fyrir að börn sem náð hafa sakhæfisaldri og gert er að sæta öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn, séu á ábyrgð barnaverndaryfirvalda sem geti leitað til nýrrar stofnunar og tryggt samræmi í þjónustu við hópinn. Þannig er skýrt að börn sem sæta öryggisráðstöfunum skulu vistast á vegum barnaverndaryfirvalda til 18 ára aldurs. Áréttað er að þegar um barn er að ræða skal hafa hagsmuni þessi að leiðarljósi þegar tekin er ákvörðun um úrræði sem hentar því.

Samkvæmt 4. mgr. ákvæðisins er kveðið á um að virkt samstarf þurfi að vera á milli miðstöðvarinnar og viðeigandi samstarfsaðila, n.t.t. félagsþjónustu, heilbrigðisþjónustu, fullnustukerfis og löggæsluyfirvalda. Markmiðið með því er að tryggja réttmæta og skilvirka framkvæmd öryggisráðstafana. Í ákvæðinu felst að miðstöðinni er heimilt að miðla

upplýsingum til viðeigandi samstarfsaðila um þjónustu og önnur skyld atriði til að stuðla að því að þeir geti sinnt lögbundnum verkefnum sínum.

Um 22. gr.

Í greininni er fjallað um öryggisgæslustaði. Gert er ráð fyrir að skjólstæðingar vistist á öryggisgæslustað við heimilislegar aðstæður þar sem þeir hafa sín eigin herbergi eða íbúðir en þar sem vistun á öryggisgæslustað er til þess að varna því að hætta verði af manni er kveðið á um heimild til að gera nauðsynlegar ráðstafanir til að tryggja öryggi og velferð á staðnum. Er hér átt við öryggi skjólstæðingsins sjálfs, annarra íbúa sem og starfsmanna. Eru ýmsar ráðstafanir tilteknar í ákvæðinu án þess að um tæmandi talningu sé að ræða.

Í 3. mgr. er kveðið á um öruggt herbergi þar sem unnt er að vista skjólstæðing ef nauðsyn krefur til að koma í veg fyrir að hann skaði sjálfan sig eða aðra. Lögð er áhersla á vandaða málsmeðferð þegar ákvörðun um vistun í öruggu herbergi er tekin og að gæta þurfi meðalhófs við vistunina sem og aðrar aðgerðir sem beitt er í tengslum við hana. Um vistun í öruggu herbergi fer skv. 26. gr. sem kveður á um bann við beitingu nauðungar í þjónustu nema veitt hafi verið til þess undanþága eða í neyðartilvikum. Tilkynna skal sérfræðiteymi um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar um vistun skjólstæðings í öruggu herbergi. Þá þarf að tryggja reglubundna skoðun læknis eða annars heilbrigðisstarfsmanns. Einnig er gerð sú krafa að læknir meti hvort þörf sé á innlögn á heilbrigðisstofnun eða hvort annarra úrræða sé þörf vegna ástands skjólstæðings.

Samkvæmt 7 mgr. er miðstöðinni gert að setja reglur um frekari tilhögun, s.s. um hvernig gæslu yfir manni í öruggu herbergi skuli háttáð en leitast skal við að tryggja eins og unnt er að hann sé undir stöðugu eftirliti starfsmanna meðan á vistuninni stendur.

Um 23. gr.

Miðstöð um öryggisráðstafanir annast einnig framkvæmd vægari öryggisráðstafana en öryggisgæslu, sem skjólstæðingi er gert að sæta. Meðal slíkra ráðstafana er skerðing á ferðafrelsi, rafrænt eftirlit, ákvörðun varðandi vistunarstað og vinnu, lyfjameðferð, meðferð vegna áfengis- og vímuefnanotkunar, geðmeðferð eða bann við notkun áfengis og vímuefna. Skjólstæðingur sætir þá ekki öryggisgæslu. Hann kann þó að búa í húsnaði á vegum félagsþjónustu sveitarfélags. Þegar svo háttar til ber miðstöðin ábyrgð á framkvæmd öryggisráðstöfunar en félagsþjónustan ber ábyrgð á búsetu og annarri þjónustu við einstaklinginn samkvæmt lögum þar um. Öryggisráðstöfun getur haft áhrif á þjónustuna eða búsetu á vegum sveitarfélagsins. Því er eðlilegt að samstarf sé á milli miðstöðvarinnar og félagsþjónustu sveitarfélagsins um hvernig öryggisráðstöfununum skuli háttáð. Í því felst m.a. að upplýsa félagsþjónustuna eða þann stað þar sem skjólstæðingur býr um öryggisráðstöfunina.

Í 2. mgr. er kveðið á um tilkynningu miðstöðvarinnar til skjólstæðings. Tilkynna skal með sannanlegum hætti og skal það jafnan gert skriflega. Jafnframt skal tilkynna tilsjónarmanni um fyrirhugaða ráðstöfun. Við tilkynningu skal gætt að viðeigandi aðlögun.

Samkvæmt 3. mgr. er miðstöðinni heimilt að boða skjólstæðing á fund til að fara yfir framkvæmd ráðstöfunar og er honum skylt að mæta á fundinn. Heimilt er að halda fundinn á stað sem hentar betur hag skjólstæðings en t.d. í húsakynnum miðstöðvarinnar, svo sem þar sem skjólstæðingur dvelur. Miða ber við að fundarstaður sé ákveðinn í samræmi við þarfir og óskir skjólstæðings eftir því sem við verður komið miðað við aðstæður hverju sinni. Á fundinum er bæði unnt að fara yfir þá tilhögun sem þegar hefur verið ákveðin eða óska eftir

afstöðu skjólstæðings til nánara fyrirkomulags tilhögunar verði því við komið. Verði skjólstæðingur ekki við boðun á fundinn felur miðstöðin lögreglu að flytja hann á fundinn. Miðstöðinni er jafnframt heimilt að óska eftir því að skjólstæðingur sanni á sér deili með viðeigandi skilríkjum, svo sem vegabréfi, ökuskríteini eða nafnskríteini. Þá skal miðstöðin skrá helstu upplýsingar um framkvæmd ráðstöfunar og kynna fyrir skjólstæðingi á tungumáli sem hann skilur helstu reglur sem gilda um framkvæmdina. Varðandi skráningu upplýsinga er jafnframt rétt að áréttu þær skyldur sem leiða af upplýsingalögum, nr. 140/2012, óskráðri reglu stjórnsýsluréttar og vönduðum stjórnsýsluháttum.

Í 4. mgr. er kveðið á um rétt miðstöðvarinnar til upplýsinga sem stofnunin hefur þörf fyrir til að geta sinnt hlutverki sínu. Þeim aðilum sem getur verið skylt að veita miðstöðinni upplýsingar eru t.d. heilbrigðisstofnun, barnaverndaryfirvöld og stofnanir eða heimili þar sem börn eru vistuð eða félagsþjónusta sveitarfélaga. Upplýsingarnar geta varðað t.d. hvort skjólstæðingur hlíti ráðstöfun, svo sem hvort hann mæti í meðferð.

Um 24. gr.

Í greininni er kveðið á um heimildir til handa Miðstöð um öryggisráðstafanir svo að hún geti framfylgt vægari öryggisráðstöfunum en öryggisgæslu.

Í 1. mgr. er fjallað um rafrænt eftirlit. Gert er ráð fyrir því að hægt sé að setja búnað eins og ökklaband á skjólstæðing til að fylgjast með ferðum hans. Jafnframt er kveðið á um upplýsingaskyldu miðstöðvarinnar gagnvart skjólstæðingi í þeim tilvikum þegar honum hefur verið gert að halda sig á tilteknum stað á ákveðnum tíma. Er þetta gert til að tryggja skilning skjólstæðings á því að afleiðingar þess að hann hlíti ekki ráðstöfun kunni að verða þær að leitað verði eftir dómsúrlausn um aðrar og meira íþyngjandi ráðstafanir.

Í 2. mgr. er fjallað um heimildir miðstöðvarinnar til að afla upplýsinga frá vinnuveitanda og öðrum einstaklingum um ferðir og samskipti skjólstæðings í þeim tilvikum þegar honum hefur verið gert að halda sig á ákveðnum stöðum, umgangast ekki ákveðið fólk eða halda skilyrði um vinnu. Er þetta mikilvægt til þess að miðstöðin geti gengið úr skugga um að skjólstæðingur hlíti ráðstöfun. Þá er kveðið á um skyldu vinnuveitanda og annarra aðila til að veita miðstöðinni upplýsingar um ferðir og samskipti skjólstæðings. Þannig er skýrt að framangreindir aðilar hafi heimild til að veita umbeðnar upplýsingar og að slík upplýsingagjöf sé í samræmi við lög um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga.

Í 3. mgr. er kveðið á um skyldu meðferðaraðila til að veita upplýsingar um meðferð skjólstæðings svo að miðstöðin geti sinnt hlutverki sínu. Sá munur er á meðferð skjólstæðings og meðferð almennt séð að meðferð skjólstæðings er liður í framkvæmd öryggisráðstöfunar sem hefur verið ákveðin með dómsúrlausn. Vegna þess þurfa ákveðnar upplýsingar um hvernig meðferðinni miði að vera aðgengilegar miðstöðinni til unnt sé að fylgjast með því að meðferðin þjóni tilgangi sínum sem öryggisráðstöfun svo og að hún vari ekki lengur eða sé meira íþyngjandi en nauðsyn ber til. Þessar upplýsingar geta m.a. lotið að því hvort skjólstæðingur mæti í meðferð og hvernig hún almennt gangi. Finna þarf jafnvægi á milli trúnaðarskyldu heilbrigðisstarfsfólks og möguleika miðstöðvarinnar til að sinna hlutverki sínu. Hér sem endranær þarf að gæta meðalhófs og ekki óska eftir ítarlegri upplýsingum en nauðsyn ber til. Gert er ráð fyrir að þær upplýsingar sem miðstöðin fái séu þess eðlis að unnt sé að leggja mat á hvort vægari eða meira íþyngjandi ráðstafanir séu nauðsynlegar. Í þessu sambandi má til hliðsjónar benda á að geðlæknar leggja mat á ástand skjólstæðings fyrir dómi. Um hliðstæða upplýsingagjöf er að ræða í þessu tilviki.

Í 4. mgr. er fjallað um heimild miðstöðvarinnar til að krefjast þess að skjólstæðingur undirgangist rannsókn á því hvort hann hafi neytt áfengis eða vímuefna í þeim tilvikum þegar

öryggisráðstöfun lýtur að banni við því að neyta áfengis eða vímuefna. Aftur á móti er ekki kveðið á um að miðstöðin geti þvingað skjólstæðing í slíka rannsókn. Neiti skjólstæðingur að undirgangast rannsókn ber miðstöðinni að upplýsa hann um mögulegar afleiðingar þess, svo sem að reyna kunni á það fyrir dómi hvort grípa þurfi til meira íþyngjandi ráðstöfunar. Reynt getur á samspil þessara heimilda með ýmsum hætti. Þannig gæti miðstöðin t.d. byrjað á því að ræða við vinnuveitanda um það hvort skjólstæðingur hafi verið ölvaður við störf. Ef vinnuveitanda grunar að svo sé gæti miðstöðin í framhaldi af því óskað eftir að skjólstæðingur undirgangist rannsókn. Slík rannsókn getur farið fram á ýmsum stöðum, s.s. á lögreglustöð, á heilsugæslu eða jafnvel á öryggisgæslustað.

Í 5. mgr. er fjallað um það að miðstöðinni sé heimilt að kveðja skjólstæðing reglulega á sinn fund og óska eftir upplýsingum um hvort og þá hvernig hann hafi hlítt öryggisráðstöfun. Hafi t.d. verið ákveðið að skjólstæðingur mæti í meðferð hjá tilteknum heilbrigðisstarfsmanni tvisvar í viku er miðstöðinni heimilt að óska eftir upplýsingum m.a. um hvort hann hafi mætt.

Í 6. mgr. er að finna almenna upplýsingaheimild til handa miðstöðinni til að hún geti sinnt eftirliti sínu og framfylgt þeirri öryggisráðstöfun sem skjólstæðingi hefur verið gert að sæta með dómsúrlausn. Þar sem fyrirkomulag öryggisráðstafana getur verið margvíslegt er nauðsynlegt að veita miðstöðinni víðtækar upplýsingaheimildir. Til að mynda kann að vera ákveðið í dómsúrlausn að aðili skuli sæta geðheilbrigðismati með reglulegu millibili án þess að nánar sé kveðið á um framkvæmd þess. Kæmi það þá í hlut miðstöðvarinnar að ákveða t.d. hvar slíkt mat skyldi fara fram. Af þessu ákvæði leiðir að miðstöðin á rétt á upplýsingum í tengslum við matið. Sérstaklega er kveðið á um heimild til öflunar viðkvæmra persónuupplýsinga, þ.m.t. heilsufarsupplýsinga og upplýsinga um hagi og aðstæður þeirra sem sæta ráðstöfun. Loks er kveðið á um að þeim aðilum sem taldir eru upp í ákvæðinu sé skylt að veita miðstöðinni umbeðnar upplýsingar.

Í 7. mgr. er kveðið á um að miðstöðin setji reglur um nánari framkvæmd rafræns eftirlits. Þar sem um mismunandi ráðstafanir getur verið að ræða samkvæmt dómsúrlausn er ljóst að gera þarf einstaklingsbundnar reglur hverju sinni. Þannig getur einn skjólstæðingur þurft að hlíta strangari reglum um rafrænt eftirlit en annar ef dómsorð kveður á um slíkt.

Um 25. gr.

Við upphaf öryggisgæslu eða vægari öryggisráðstafana skal gera einstaklingsbundna þjónustuáætlun þar sem skilgreindir eru helstu þættir gæslunnar, umfang og eðli þjónustunnar og markmið gæslunnar og/eða meðferðarinnar. Mikilvægt er að skjólstæðingur taki þátt í gerð þjónustuáætlunarinnar ásamt þverfaglegu teymi öryggisgæslustaðar þar sem skjólstæðingurinn er í forgrunni þjónustunnar og þátttakandi í henni. Endurskoða skal þjónustuáætlun eftir þörfum en a.m.k. á sex mánaða fresti.

Fram kemur að heimilt sé að kalla eftir aðkomu þjónustuveitanda, svo sem félagsþjónustu sveitarfélags, annars öryggisgæslustaðar sem viðkomandi hefur áður dvalið á og barnaverndaryfirvalda, að gerð þjónustuáætlunar þegar ástæða er til þess. Er þessi heimild veitt þar sem mikilvægt er að samræma þá þjónustu sem viðkomandi hefur fengið áður en hann er vistaður í öryggisgæslu og þá þjónustu sem hann mun fá á meðan vistuninni stendur, eða á meðan hann sætir öðrum öryggisráðstöfunum. Á þetta einnig við þegar einstaklingur hefur t.d. verið á réttargeðdeild en er fluttur á annan öryggisgæslustað. Þá er mikilvægt að þeir aðilar sem komið hafa að þjónustu við viðkomandi geti komið að gerð nýrrar þjónustuáætlunar. Áréttað er að ekki þurfi alltaf aðkomu þjónustuaðila heldur skuli það aðeins

gert þegar við á og ef ástæða er til. Ekki er gert ráð fyrir að aðrir utanaðkomandi aðilar, svo sem fjölskylda, komi að gerð þjónustuáætlunar.

Í 2. mgr. er kveðið á um það að skjólstæðingur skuli fá afrit af þjónustuáætluninni og hafa að jafnaði aðgang að henni eftir það.

Í 3. mgr. kemur fram að miða beri við að þjónustuáætlun sé uppfærð þegar vistun skjólstæðings í öryggisgæslu lýkur. Í mörgum tilvikum myndu aðrar öryggisráðstafanir þá taka við. Eðli málsins samkvæmt þarf að taka afstöðu til þess hvernig húsnæðismálum skjólstæðings verður háttað, að teknu tilliti til öryggiskrafna, þar á meðal að greina þau búsetuúrræði sem skjólstæðingi standa til boða.

Um V. kafla.

Í kaflanum er kveðið á um aðgang skjólstæðings að heilbrigðis- og félagsþjónustu og þær upplýsingar sem veita skal honum um þá þjónustu og meðferð sem honum stendur til boða. Skal þjónusta vera einstaklingsbundin og viðeigandi miðað við þarfir viðkomandi og skal hann eiga þess kost að velja tiltekna gagnreynda meðferð þegar fleiri en ein koma til greina. Í 27. grein er kveðið á um bann við beitingu nauðungar í þjónustu og samskiptum, nema veitt hafi verið undanþága frá banni eða um sé að ræða neyðartilvik. Um ráðstafanir til að draga úr nauðung í þjónustu og veitingu undanþágu frá banni við beitingu nauðungar fer samkvæmt lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011.

Í lok kaflans er áréttað að um meðferð og aðgang að sjúkraskrá fari eftir lögum um sjúkraskrá.

Um 26. gr.

Í greininni er fjallað um heilbrigðis- og félagsþjónustu við skjólstæðing í öryggisgæslu. Skv. ákvæðinu skal skjólstæðingur hafa aðgang að einstaklingsbundinni heilbrigðis- og félagsþjónustu í samræmi við þarfir sínar hverju sinni. Í þessu sambandi vísast til markmiðsákvæðis 1. gr. laga um heilbrigðisþjónustu, nr. 40/2007. Þegar lagt er mat á þá heilbrigðisþjónustu sem völ er á hverju sinni verður líta til allra aðstæðna, svo sem hversu raunhæft er að veita þjónustuna og hvaða heilbrigðisþjónusta stendur öðrum landsmönnum til boða. Skjólstæðingur á ekki að njóta lakari heilbrigðisþjónustu en aðrir sem búa hér á landi.

Áréttað er að heilbrigðis- og félagsþjónusta skuli vera einstaklingsbundin og í samræmi við þarfir skjólstæðings. Er þar m.a. átt við einstaklingsmiðaða nálgun út frá þörfum og óskum skjólstæðings, þ.m.t. í samræmi við hugmyndafræði áfallamiðaðrar nálgunar, batamiðaðrar þjónustu eða þjónandi leiðsagnar. Við veitingu þjónustu skal ávallt hafa hugmyndafræðina um sjálfstætt líf að leiðarljósi. Í ákvæðinu felst að skjólstæðingur skuli hafa aðgang að þeirri félagsþjónustu sem hann þarf á öryggisgæslustað. Hér er ekki átt við að starfsfólk félagsþjónustu sveitarfélags veiti þjónustu á öryggisgæslustaðnum heldur að félagslega þjónustu sé að fá á staðnum. Í því samhengi vísast til 8. gr. frumvarpsins og skýringa við greinina, en eins og fram kemur þar er gert ráð fyrir að fjölbreytt starfslið starfi á öryggisgæslustað til að veita skjólstæðingum þá þjónustu sem þeir þurfa á að halda.

Efni þessarar greinar er áfram í vinnslu.

Um 27. grein

Í greininni er kveðið á um bann við beitingu nauðungar í samskiptum og þjónustu við skjólstæðing sem sætir öryggisráðstöfunum. Áréttað er að bannið gildi um þjónustu sem veitt

er samhliða öryggisráðstöfunum og að það nái til allra þeirra sem veita skjólstæðingum þjónustu, óháð því hvar hún er veitt. Ákvæðið tekur jafnt til opinberra aðila og einkaaðila, þ.m.t. ríkisstofnana, sveitarfélaga og sjálfeignarstofnana. Einnig er tilgreint að ákvæðin nái til allra skjólstæðinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum, óháð því hvort metnar þjónustuþarfir séu tilkomnar vegna fötlunar.

Í 1. mgr. er tilgreint að öll nauðung í þjónustu sé bönnuð, nema veitt hafi verið undanþága eða um sé að ræða neyðartilvik. Málsgreinin er samhljóma 10. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011, sem kveður á um bann við fjarvöktun og beitingu nauðungar. Nauðsynlegt er talið að hafa sambærilegt ákvæði í lögum þessum til þess að árétta að þrátt fyrir að skjólstæðingar sæti öryggisráðstöfunum sé ekki heimilt að beita nauðung í þjónustu, en þó felast í öryggisgæslu ákveðnar ráðstafanir sem ekki teljast til nauðungar, sbr. ákvæði 22. gr. Nauðung er í 11. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011, skilgreind sem athöfn sem skerðir sjálfsákvörðunarrétt einstaklings og fer fram gegn vilja hans eða þrengir svo að sjálfsákvörðunarrétti hans að telja verði það nauðung þótt hann hreyfi ekki mótmælum. Til nauðungar teljast meðal annars líkamleg valdbeiting og þvingun til athafna.

Í sérstökum og einstaklingbundnum tilvikum er heimilt að víkja frá banni við beitingu nauðungar í þjónustu, að fengnu leyfi nefndar um undanþágu frá beitingu nauðungar, sbr. 15. gr. laga nr. 88/2011, sem veitt er m.a. á grundvelli umsagnar sérfræðiteymis um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar, sbr. 14. gr. sömu laga. Sérfræðiteyminu er ætlað að leggja mat á aðstæður og koma með tillögur til úrbóta og hugmyndir að því hvernig hægt sé að koma í veg fyrir að beita þurfti nauðung. Gagnist slíkt ekki eða sérfræðiteymið telur ljóst að aðrar leiðir dugi ekki, veitir teymið umsögn sína ákveði þjónustuveitandi að sækja um undanþágu frá banni við beitingu nauðungar. Sýna þarf fram á að tilgangur nauðungar sé að koma í veg fyrir að einstaklingur valdi sjálfum sér eða öðrum líkamstjóni eða stórfelldu eignatjóni, eða að uppfylla grunnþarfir einstaklings. Undanþága getur einnig náð til fyrirbyggjandi aðgerða.

Neyðartilvik er skilgreint í 13. gr. laga nr. 88/2011. Kemur þar fram að ef nauðsynlegt er að grípa inn í atburðarás til þess að koma í veg fyrir yfirvofandi líkamstjón, stórfellt eignatjón eða röskun á almannahagsmunum sé heimilt að beita nauðung án undangenginnar ákvörðunar undanþágunefndar. Tatarlaust skal látið af nauðung þegar hættu hefur verið afstýrt eða ástand er liðið hjá. Skrá skal öll slík tilvik og atvikalýsing send sérfræðiteymi innan viku frá því að nauðung var beitt. Ekki er heimilt að byggja endurtekna beitingu nauðungar á ákvæðinu, enda er því ætlað að taka á einstökum og ófyrirsjáanlegum tilvikum.

Gera skal ráðstafanir til að koma í veg fyrir og draga úr nauðung í þjónustu og er þar vísað til V. kafla í lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, nr. 88/2011 sem kveður á um fræðslu til handa starfsfólki og ráðgjöf sérfræðiteymis.

Um 28. gr.

Í greininni er fjallað um upplýsingar um meðferð og þjónustu gagnvart skjólstæðingi.

Í 1. mgr. er kveðið á um að veita skuli skjólstæðingi upplýsingar um fyrirhugaða meðferð ásamt upplýsingum um framgang hennar, áhættu og gagnsemi. Einnig skal veita skjólstæðingi upplýsingar um hugsanleg úrræði önnur en fyrirhugaða meðferð sem og afleiðingar þess ef ekkert verður aðhafst. Nauðsynlegt er að veita skjólstæðingi upplýsingar um fyrirhugaða meðferð og önnur úrræði sem koma til greina til að hann geti tekið upplýsta ákvörðun. Þá skal skv. 2. mgr. skrá upplýsingar sem skjólstæðingi eru gefnar samkvæmt ákvæðinu og kveðið á um að upplýsingarnar skuli gefnar jafnóðum og tilefni gefst. Þær skuli veittar á þann hátt og við þau skilyrði að skjólstæðingur geti skilið þær. Í þessu samhengi er rétt að vekja athygli á

ákvæði 36. gr. þar sem kveðið er á um að samskipti við skjólstæðing skuli vera á tungumáli sem hann skilur og skulu þau t.d. vera á auðskildu máli eftir því sem þörf krefur.

Í 3. mgr. er kveðið á um að skjólstæðingur eigi kost á að velja tiltekna gagnreynda meðferð þegar fleiri en ein kemur til greina að mati þess heilbrigðisstarfsmanns sem sér um meðferðina. Dæmi um það er val á tilteknu lyfi umfram annað. Þetta á við ef bæði lyfin eru til þess fallin að skila tilætluðum árangri að mati heilbrigðisstarfsmannsins. Hið sama á við um önnur meðferðarúrræði. Skrá skal val skjólstæðings í sjúkraskrá og einstaklingsbundna þjónustuáætlun. Reglan felur í sér nánari útfærslu eða er nátengd sjálfsákvörðunarrétti skjólstæðings sem felst m.a. í samþykki hans fyrir meðferð og rétti hans til að hafna meðferð.

Ákvæði laga um réttindi sjúklunga, nr. 74/1997, gilda einnig um heilbrigðisþjónustu sem veitt er á heilbrigðisstofnunum, þar á meðal réttargeðdeild, en í 7.–9. gr. þeirra laga er fjallað um upplýst samþykki sjúklings fyrir meðferð, heimild hans til að hafna meðferð og um undanþágu frá meginreglu um samþykki fyrir meðferð.

Efni þessarar greinar er áfram í vinnslu.

Um 29. gr.

Í ákvæðinu er áréttað að um sjúkraskrár gildi lög um sjúkraskrár, nr. 55/2009, þar á meðal um aðgang að sjúkraskrá.

Um VI. kafla.

Í kaflanum er fjallað um réttindi og skyldur þeirra einstaklinga sem gert er að sæta öryggisgæslu á öryggisgæslustað. Þó gilda ákvæði um sjálfsákvörðunarrétt skjólstæðinga og aðkomu aðstandenda einnig um vægari öryggisráðstafanir. Sama á við um ákvæði um samskipti á máli sem skjólstæðingur skilur, réttindi erlendra skjólstæðinga, iðkun trúar og siðar, skyldu til að fylgja reglum öryggisgæslustaðar sem og um öryggi skjólstæðinga. Ákvæði kaflans eiga ekki við um dvöl barna á vistunarstað í samræmi við barnaverndarlög. Í kaflanum er áréttað mikilvægi þess að virða sjálfsákvörðunarrétt skjólstæðinga eins og kostur er. Í kaflanum eru tiltekin réttindi sem einstaklingar sem sæta öryggisgæslu skulu njóta, svo sem hvað varðar aðbúnað á öryggisgæslustað, rétt til að fá heimsóknir og leyfi frá öryggisgæslustað, samskipti við umheiminn, virkni, útiveru, tómstundir o.fl., en einnig skilyrði sem uppfylla ber ef nauðsynlegt er í einstaka tilfellum að takmarka réttindin.

Um 30. gr.

Í öryggisráðstöfunum felst frelsisskerðing eða frelsissvipting og þar með alvarleg takmörkun á sjálfsákvörðunarrétti, sjálfstæði og lífsgæðum skjólstæðings. Þrátt fyrir það er mikilvægt að skjólstæðingur njóti sjálfsákvörðunarréttar, sjálfstæðis og lífsgæða að því marki sem það samrýmist þeim öryggisráðstöfunum sem hann sætir. Þýðing þessa er undirstrikuð í ákvæðinu þar sem fjallað er um sjálfsákvörðunarrétt skjólstæðings og sjálfstæði.

Í 1. málsl. er kveðið almennt á um þessi réttindi. Til að virða réttindin verða þeir sem framfylgja öryggisráðstöfunum að nálgast starf sitt með þau að leiðarljósi í hvívetna. Á það við um starfsfólk miðstöðvarinnar eða á vegum hennar sem hefur samskipti við skjólstæðing, þjónustuaðila, úrskurðaraðila og stjórnvöld sem gefa út fyrirmæli á grundvelli laganna, verði frumvarpið samþykkt. Í réttindunum felst að ákvarðanir taki ekki aðeins mið af mati fagaðila og starfsfólks á hagsmunum skjólstæðings, heldur beri að horfa til vilja og vals einstaklingsins sjálfs.

Sjálfsákvörðunarréttur og sjálfstæði skjólstæðings taka þó, sem fyrr segir, mið af þeim öryggisráðstöfunum sem hann sætir. Þannig verður skjólstæðingur að una því að ákveðnar

öryggiskröfur séu gerðar sem hann verður að hlíta. Einnig er tiltekið í 3. málsl. að skjólstaðingur skuli búa við eins góð lífsgæði og kostur er á að skapa miðað við aðstæður. Lífsgæði er mælikvarði yfir fjölmörg atriði. Um sum þeirra er fjallað nánar í kaflanum, svo sem vistarverur, samskipti og virkniúrræði. Lífsgæði taka einnig til atriða eins og viðunandi klæðnaðar, næringar, menntunar, heilsu, afþreyingar og heimilislegs umhverfis. Allur aðbúnaður þarf að vera viðunandi og í samræmi við virðingu fyrir mannlegri reisu skjólstaðings. Gæta þarf að öryggi, heilbrigði og hreinlæti, viðunandi birtuskilyrðum, hitastigi og loftræstingu.

Í 4. málsl. er áréttaður veigamikill þáttur í réttindunum en þar kemur fram að leita skuli eftir afstöðu skjólstaðings til ákvarðana, sem varða hann, nema ljóst sé að slíkt beri ekki árangur eða að ljóst sé að það hafi ekki þýðingu. Um er að ræða undantekningu sem gert er ráð fyrir að verði einungis beitt sé bersýnilega óraunhæft að leita eftir afstöðu skjólstaðings til ákvörðunar á þeim tíma, eða að ákvörðun sé þess efnis að afstaða skjólstaðings hafi ekki þýðingu.

Tekið er fram að í ákvæðinu felst ekki andmælaréttur í skilningi stjórnsýslulaga heldur er um að ræða ákveðin þátttökuréttindi sem taka til ýmiss konar ákvarðana. Sá réttur sem hér er mælt fyrir um kemur til viðbótar andmælarétti þar sem hann er til staðar lögum samkvæmt. Þannig ber starfsfólki miðstöðvarinnar, og þeim sem starfa á vegum miðstöðvarinnar, að leita eftir afstöðu skjólstaðings til ýmissa atriða er varða daglegt líf hans. Ef einstaklingur sætir öryggisgæslu geta þessi atriði t.a.m. varðað atriði allt frá fyrirkomulagi virkni og hreyfingar yfir í ákvarðanir um lyfjagjöf. Þegar um er að ræða vægari öryggisráðstafanir ber að hafa samráð við skjólstaðing um hvernig best sé að háta þeim, svo sem hvenær eða hvar henti honum að mæta í meðferð sem honum er gert að sæta. Taka skal tillit til óska skjólstaðings og hagræðis fyrir hann þegar framkvæmd öryggisráðstafana er ákveðin, að því marki sem hægt er. Í öðrum ákvæðum frumvarpsins er þessi skylda sérstaklega áréttuð og jafnvel útfærð. Með þessu móti er stuðlað að því að skjólstaðingur taki þátt í og hafi áhrif á inntak og framkvæmd þeirra öryggisráðstafana sem honum er gert að sæta. Þegar um þýðingarmikla ákvörðun er að ræða, t.d. er varðar lyfjagjöf, ber að skrá afstöðu skjólstaðings. Þrátt fyrir mikilvægi þess að leitað sé eftir afstöðu skjólstaðings getur þurft að fara á svig við óskir hans. Leita skal þá eftir afstöðu skjólstaðings og reyna að fara þá leið sem er næst óskum hans. Í sumum tilvikum kann að vera bersýnilega óraunhæft að leita eftir afstöðu skjólstaðings, til að mynda vegna ástands hans, skamms tíma til ákvarðanatöku eða þegar ákvörðun er almenns eðlis og snertir fleiri skjólstaðinga.

Um 31. gr.

Í greininni er fjallað um vistarverur skjólstaðings í öryggisgæslu og muni sem skjólstaðingur getur haft í vistarverum sínum. Skjólstaðingur skal hafa sérherbergi eða íbúð á þeim öryggisgæslustað sem hann dvelst. Í því felst að vera einn í herbergi eða íbúð. Það fer eftir öryggisgæslustað og aðstæðum hvort skjólstaðingi stendur til boða herbergi eða íbúð. Herbergi eða íbúð skjólstaðings er hans rými. Hann getur t.d. skreytt vistarverur sínar. Að sama skapi er gert ráð fyrir því að skjólstaðingur haldi þeim hreinum og snyrtilegum. Skjólstaðingur þarf að hafa aðgang að sínu rými hvenær sem er dags. Honum er ekki skylt að dvelja í sameiginlegu rými á daginn heldur á honum að standa til boða að fara til vistarvera sinna þegar hann vill. Þá á skjólstaðingur almennt séð einn að hafa aðgang að vistarverum sínum. Jafnframt á skjólstaðingur almennt að geta lokað að sér. Undantekningar frá þessu eru t.d. 46. gr. um leit í vistarverum. Þá getur starfsfólk þurft að tryggja öryggi skjólstaðings og annarra.

Í 2. mgr. er kveðið á um samskipti við aðra skjólstaðinga og samneyti kynja. Er lagt til að tryggja skuli fullan aðskilnað kynja, bæði í daglegu starfi sem og að næturlagi. Er það í samræmi við álit ýmissa eftirlitsaðila, s.s. nefndar Evrópuráðsins um varnir gegn pyndingum og ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu (CPT-nefnd) og þarfnast ekki frekari skýringar.

Í 3. mgr. er kveðið á um persónulega muni í herbergi eða íbúð skjólstaðings. Þar getur skjólstaðingur t.d. geymt fötin sín, bækur og muni til að skreyta herbergið eða íbúðina. Þó má skjólstaðingur ekki hafa persónulega muni sem eru hættulegir eða ólögmætir. Í þessu sambandi er sérstaklega tekið fram að skjólstaðingi er óheimilt að hafa í vörslum sínum áfengi, ávana- og fíkniefni og vopn. Skjólstaðingur má ekki hafa lyf í vistarverum sínum nema það sé nauðsynlegt samkvæmt læknisráði og með samþykki yfirmanns þess öryggisgæslustaðar sem hann dvelst á. Enn fremur er gerður sá fyrirvari að persónulegir munir séu í samræmi við vistun skjólstaðings. Er þá átt við þær öryggiskröfur sem eiga við um vistun skjólstaðings og aðstæður á öryggisgæslustað.

Tekið er af skarið um það í 4. mgr. að óheimilt sé að takmarka aðgengi skjólstaðings að persónulegum munum eða öðrum aðgengilegum munum á öryggisgæslustað í viðurlagaskyni eða til að þvinga hann til athafna eða athafnaleysis. Þó er gert ráð fyrir því að aðgengi að ákveðnum munum, svo sem sjónvarpi í almennu rými, sé í samræmi við þær reglur sem gilda á hverjum stað. Aftur á móti felst í 3. mgr. að takmarka getur þurft aðgengi skjólstaðings að munum af öryggisástandum.

Ráðherra skal, skv. 5. mgr., setja nánari fyrirmæli í reglugerð um vistarverur skjólstaðinga og kröfur til þeirra. Húsreglur myndu einnig sækja stoð sína til reglugerðarinnar.

Um 32. gr.

Í greininni er fjallað um rétt skjólstaðings til að fá heimsóknir frá fjölskyldu sinni og vinum á öryggisgæslustað þar sem hann dvelur. Mikilvægt er að skjólstaðingur geti átt í samskiptum við og rækt sambönd við ættingja sína og vini þrátt fyrir að sæta öryggisgæslu. Bæði er það mikilvægt fyrir einstaklinginn og aðstandendur hans en einnig stuðlar það frekar að bata, bættri líðan og auðveldari aðlögun þegar vistun lýkur. Er þetta þó með þeim fyrirvara að heimsóknirnar séu ekki skaðlegar skjólstaðingnum, en heimilt er að takmarka heimsóknir frá fólki sem telst skaðlegt heilsu og líðan skjólstaðings. Túlka ber þetta skilyrði þröngt og þarf þungvæg rök til að takmarka heimsóknir til skjólstaðings á grundvelli þess að heimsóknin sé talin skaðleg honum. Nánar er fjallað um takmarkanir á heimsóknum og um heimsóknargesti í 33. gr. Í ákvæðinu er gert ráð fyrir því að aðstæður geti tímabundið verið þannig að ekki sé unnt að leyfa jafn margar heimsóknir og áður. Þó ber að leitast við að finna aðrar leiðir til að tryggja heimsóknarréttinn áður en gripið er til þessarar sérstöku undantekningarheimildar. Hana ber að túlka þröngt.

Samkvæmt 2. mgr. setja öryggisgæslustaðir nánari reglur um heimsóknir. Þar sem aðstæður á öryggisgæslustöðum eru ólíkar geta heimsóknarreglur verið mismunandi milli öryggisgæslustaða. Til að tryggja samræmi að því marki sem hægt er er kveðið á um að reglur öryggisgæslustaða skuli vera í samræmi við almenn viðmið sem Miðstöð um öryggisráðstafanir gefur út. Reglurnar þurfa að vera aðgengilegar skjólstaðingum, aðstandendum þeirra, tilsjónarmönnum, réttindagæslumönnum sem og öðrum.

Loks er fjallað um heimsóknir barna á öryggisgæslustað. Ákvæðið er til áréttingar á því að börnum skuli sýnd sérstök nærgætni þar sem þau eru viðkvæmur hópur. Aðstæður á öryggisgæslustað þurfi að vera þannig að þau geti komið með í heimsóknir. Þá skulu heimsóknir fara fram í barnvænu umhverfi. Gæta skal þess að heimsóknir séu í samræmi við

hagsmuni þeirra að öllu leyti. Skulu þær fara fram í fylgd forsjáraðila eða aðstandanda enda liggi skriflegt samþykki forsjáraðila fyrir því. Áréttað er að rjúfa skuli heimsókn ef talið er að hún samrýmist ekki hagsmunum barns.

Um 33. gr.

Í greininni er kveðið á um heimildir yfirmanns öryggisgæslustaðar til að takmarka heimsóknir til skjólstaðinga. Ákvörðun um takmarkanir á heimsóknum skal yfirmaður öryggisgæslustaðar rökstyðja skriflega. Skv. 4. mgr. má rjúfa heimsókn ef nauðsynlegt þykir vegna sömu ástæðna og nefndar eru í 1. mgr.

Í 2. mgr. er öryggisgæslustöðum veitt heimild til að kanna bakgrunn og sakaferil heimsóknargests áður en heimsókn er samþykkt. Er það talið nauðsynlegt til að koma í veg fyrir annarlegan tilgang heimsóknar, gæta öryggis og tryggja að heimsóknir séu ekki skaðlegar öryggisgæslu skjólstaðings. Sé öryggisgæslustaður á vegum annars en miðstöðvarinnar getur bakgrunnskönnun þurft að fara fram með aðstoð hennar. Með ákvæðinu er miðstöðinni veitt heimild til að afla upplýsinga úr málaskrá lögreglunnar.

Í 3. mgr. er heimild til að leita á heimsóknargesti áður en heimsókn fer fram. Leit getur annars vegar verið leit í fatnaði og hins vegar líkamsleit, enda samþykki heimsóknargestur það. Þetta er gert til að koma í veg fyrir að ólöglegir eða hættulegir munir komi inn á öryggisgæslustað og til að gæta öryggis þeirra sem þar dvelja. Samþykki gestur ekki leit skal heimsóknin fara fram með öðrum hætti eða viðkomandi synjað um hana, sbr. 1. mgr. Væri í þeim tilfellum t.d. hægt að ákveða að heimsókn fari fram undir eftirliti starfsmanns, í tilteknum vistarverum öryggisgæslustaðar eða með því skilyrði að líkamleg snertingu gests og skjólstaðings væri bönnuð.

Samkvæmt 5. mgr. er heimilt að skoða muni og annað sem skjólstaðingi eru færðir. Þá skulu munir eða efni sem gestur hefur meðferðis og skjólstaðingi er óheimilt að hafa á öryggisgæslustað vera í vörslu öryggisgæslustaðar meðan á heimsókn stendur.

Að síðustu er í 6. mgr. kveðið á um að upplýsa skuli þann sem heimsækir skjólstaðing um þær reglur sem gilda á staðnum um heimsóknir og um vinnslu persónuupplýsinga um hann skv. 2. mgr. Eðlilegt er að öryggisgæslustaður upplýsi væntanlegan gest um þær reglur sem gilda á staðnum áður en til heimsóknarinnar kemur.

Mikilvægt er að skjólstaðingur geti rætt við lögmann, tilsjónarmann, réttindagæslumann og persónulegan talsmann í einrúmi og trúnaði, en það er áréttað í 7. mgr. Því er rétt að heimsóknir þeirra séu án eftirlits nema viðkomandi óski annars sérstaklega. Rétt er að skjólstaðingur geti einnig óskað eftir því að heimsókn þessara einstaklinga til hans séu undir eftirliti.

Um 34. gr.

Dæmi þess þekkjast að kveðið hafi verið á um leyfi frá öryggisgæslustað í úrskurði um öryggisráðstafanir. Til viðbótar við slíka ákvörðun dóms þykir rétt að kveða á um að yfirmaður öryggisgæslustaðar geti heimilað slík leyfi. Mikilvægt er að veita skjólstaðingi sem treystandi er til þess að yfirgefa öryggisgæslustað leyfi til þess. Slíkt getur einnig verið liður í því að undirbúa skjólstaðing fyrir lok vistunar eða rýmka reglur þar að lútandi. Í 1. mgr. er kveðið á um markmið leyfis og atriði sem líta skal til við mat á því hvort veita skuli leyfi af öryggisgæslustað. Atriðin eru ekki tæmandi talin og er ráðherra í 4. mgr. gert að kveða nánar á um skilyrði í reglugerð. Yfirmaður öryggisgæslustaðar leggur mat á hvort leyfi telst skaðlegt

öryggisgæslu viðkomandi og sé að öðru leyti forsvaranlegt út frá öryggissjónarmiðum. Gert er ráð fyrir því að haft sé samráð við Miðstöð um öryggisráðstafanir við veitingu leyfis. Ástæða þess er að hlutverk stofnunarinnar er m.a. að gæta öryggissjónarmiða og jafnræðis á milli einstaklinga sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum, hvar sem þeir kunna að vera vistaðir. Til þess að miðstöðin geti sinnt hlutverki sínu skiptir máli að stofnunin hafi yfirsýn yfir þá skjólstæðinga sem fengið hafa leyfi og kunna því að vera annars staðar en á öryggisgæslustað ásamt því að tryggja að samræmis sé gætt við veitingu slíkra leyfa.

Í 2. mgr. kemur fram að tiltaka skuli lengd leyfis. Jafnframt er kveðið á um að heimilt sé að setja skilyrði fyrir leyfi. Meðal þeirra er að leyfi fari fram í fylgd starfsfólks sé það talið æskilegt, t.d. vegna öryggissjónarmiða. Í þessu sambandi þarf að hafa hugfast að skjólstæðingur hefur verið dæmdur eða úrskurðaður til að sæta öryggisgæslu vegna þess að hann þykir hættulegur sjálfum sér eða öðrum. Þó kann sú staða að vera uppi eftir því sem lengra líður að rétt sé að láta á það reyna að leyfa skjólstæðingi að fara í leyfi einn síns liðs.

Í 3. mgr. er kveðið á um að heimilt sé að binda samstundis enda á leyfi brjóti skjólstæðingur í bága við þau skilyrði sem sett voru fyrir leyfinu, sýni af sér ógnandi hegðun eða háttsemi hans gefi á annað borð tilefni til að ætla að hætta stafi af honum. Í þessu sambandi skiptir máli að markmið öryggisgæslu er m.a. að varna því að hætta verði af manni gagnvart sjálfum sér og öðrum. Áréttað er að unnt sé að binda enda á leyfi „þá þegar“. Ekki er gert ráð fyrir því að skjólstæðingur njóti andmælaréttar áður en slík ákvörðun er tekin. Það getur komið í hlut þess starfsfólks sem fylgir skjólstæðingi í leyfi að meta hátterni skjólstæðings og binda enda á leyfið. Rannsóknarskyldan tekur mið af aðstæðum, svo sem þess tíma sem er til stefnu. Kveðið er á um að skrá skuli ástæður þess að bundinn sé endir á leyfi og að skjólstæðingur og tilsjónarmaður hans skuli eiga þess kost að gera athugasemdir við þá skráningu áður en hún er send miðstöðinni. Eins og að framan greinir samþykkir miðstöðin leyfisveitingar og því er mikilvægt að upplýsingar um slík atvik liggi fyrir hjá henni. Þar sem slíkar upplýsingar geta haft áhrif á veitingu leyfis síðar, er kveðið á um rétt skjólstæðings og tilsjónarmanns hans til að gera athugasemdir við skráninguna áður en hún er send miðstöðinni.

Í 4. mgr. er ráðherra gert að kveða í reglugerð nánar á um skilyrði til þess að fá leyfi til að fara af öryggisgæslustað og skilyrði sem heimilt er að setja skjólstæðingi meðan á leyfi stendur. Meðal skilyrða sem ráðherra getur kveðið á um í reglugerð eru atriði eins og reynsla af fyrri leyfum ef skjólstæðingur hefur áður fengið leyfi. Ekki er heimilt að nota leyfi til að verðlauna góða hegðun. Að sama skapi má ekki banna leyfi í refsingarskyni.

Um 35. gr.

Í greininni er sérstök heimild skjólstæðings til að ákveða fyrir fram að stofnunin megi veita tilteknum aðstandanda hans upplýsingar um þær öryggisráðstafanir sem viðkomandi er gert að sæta. Er það talið rétt að skjólstæðingur geti veitt samþykki sitt fyrir því að aðstandandi geti fengið upplýsingar um öryggisráðstafanir og þjónustu sem viðkomandi fær sem persónuverndarreglur kæmu annars í veg fyrir. Hér er því lagt til ákvæði sem tekur á þessu.

Mikilvægt er að gengið sé úr skugga um hver raunverulegur vilji einstaklingsins er varðandi það hvort hann vilji veita þessar upplýsingar, hverjum megi veita upplýsingarnar og til hvers þær megi taka. Eftir atvikum getur verið rétt að leita til réttindagæslumanns fatlaðs fólks leiki vafi á því hver vilji viðkomandi er. Þá getur skjólstæðingur afturkallað heimildina að hluta eða öllu leyti, hvenær sem hann vill. Að sama skapi getur hann breytt henni, svo sem til hvaða þátta hún tekur. Kveðið er á um að skrá skuli upplýsingar um það ef skjólstæðingur hefur veitt aðstandanda heimild til að fá upplýsingar um þær öryggisráðstafanir sem honum er gert að sæta. Skrá skal allar upplýsingar sem máli skipta, svo sem til hvaða aðstandanda

hún nær og hvaða upplýsingar megí veita. Einnig skal skrá upplýsingar um hvort réttindagæslumaður hafi haft aðkomu að ákvörðun og þá hvaða réttindagæslumaður og með hvaða hætti hann kom að ákvörðuninni.

Um 36. gr.

Í greininni er fjallað um samskipti við skjólstaðing á tungumáli sem hann skilur. Alla jafna eru samskiptin á íslensku. Ef skjólstaðingur skilur ekki íslensku vel getur þurft að eiga samskipti við hann á öðru tungumáli, svo sem ensku. Sá fyrirvari er gerður að því verði við komið. Aðstaður geta verið með þeim hætti að skjólstaðingur tali ekki tungumál sem almennt má ætlast til að starfsfólk öryggisgæslustaðar og miðstöðvarinnar tali. Leita skal til tülkaþjónustu vegna sérstaklega mikilvægra ákvarðana ef þörf krefur. Skilji skjólstaðingur tungumál sem ætlast má til að starfsfólk öryggisgæslustaðar og miðstöðvarinnar tali, svo sem ensku, geta samskiptin farið fram á því tungumáli. Þó ber að gæta að lögum um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákn máls.

Þar að auki skulu samskipti við skjólstaðing vera á auðskildu máli þegar þörf er á til að skjólstaðingur skilji. Í þessu sambandi þarf þó að hafa í huga eðli samskiptanna. Þá þarf að tryggja þekkingu starfsfólks á óhefðbundnum tjáskiptum og íslensku tákn máli eftir því sem þörf krefur. Tryggja skal að fatlaðir skjólstaðingar geti nýtt sér rétt sinn til tjáningar- og skoðanafrelsis, þ.m.t. frelsi til að leita eftir, taka við og miðla upplýsingum til jafns við aðra, með hvers kyns samskiptamiðlum að eigin vali, sbr. 21. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Um 37. gr.

Í greininni er fjallað um samskipti skjólstaðinga við fólk utan öryggisgæslustaðar og umheiminn. Skjólstaðingur á rétt á samskiptum eftir því sem aðstaður leyfa og samkvæmt reglum öryggisgæslustaðar.

Í 2. mgr. er fjallað um heimild til að banna eða takmarka aðgang að samskiptamiðlum ef það telst nauðsynlegt til að viðhalda góðri reglu og öryggi á öryggisgæslustað, til að koma í veg fyrir refsiverðan verknað eða til að vernda brotaþola eða einstakling sem vitnað hefur gegn skjólstaðingi. Kveðið er á um heimild yfirmanns öryggisgæslustaðar til að hlusta á og/eða taka upp símtöl skjólstaðinga, sem og að setja það skilyrði að starfsmenn öryggisgæslustaðar geti skilið samskipti skjólstaðings við fólk utan öryggisgæslustaðar, með túlkun eða skjalaþýðingu ef þarf. Er það talið nauðsynlegt til að tryggja öryggi.

Sé talið nauðsynlegt að takmarka eða skilyrða rétt skjólstaðings til samskipta skal ákvörðun þess efnis tilkynnt honum fyrir fram og ástæður hennar tilgreindar og bókaðar, sbr. 3. mgr. Í samræmi við meðalhófsreglu skal ekki geyma upptökur lengur en nauðsyn krefur. Upptökum skal í síðasta lagi eytt eftir 90 daga nema sérstakar ástæður leiði til þess að nauðsynlegt sé að varðveita þær lengur, svo sem vegna atviks sem kom upp eða ef þörf er á að nota þær sem sönnunargögn.

Í 4. mgr. eru taldir upp aðilar sem ekki er heimilt að fylgjast með samskiptum skjólstaðings við.

Samkvæmt 5. mgr. setur miðstöðin nánari reglur um efni þessarar greinar.

Um 38. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um aðgang skjólstæðings að fjölmiðlum. Gæta verður að því að beiting ákvæðisins sé í samræmi við vernd tjáningarfrelsis skv. 73. gr. stjórnskrár og 10. gr. mannréttindasáttmála Evrópu.

Í 2. mgr. kemur fram að miðstöðin ákveði hvort skjólstæðingur veiti fjölmiðlaviðtal. Ákvörðun þar um byggir á reglum sem gert er ráð fyrir að miðstöðin setji.

Um 39. gr.

Í greininni er fjallað um virkniúrræði sem standa skulu til boða skjólstæðingum sem sæta öryggisgæslu á öryggisgæslustöðum. Á meðan á öryggisgæslu stendur skulu skjólstæðingum standa til boða fjölbreytt virkniúrræði við hæfi, svo sem nám og vinna, hæfing og endurhæfing. Mikilvægt er að skjólstæðingahópurinn eigi kost á slíkum úrræðum enda er markmið öryggisgæslu ekki aðeins að gæta réttaröryggis heldur einnig að efla og styrkja hópinn með endurkomu út í samfélagið fyrir augum. Áréttað er að um ábyrgð á úrræðum fari samkvæmt hlutaðeigandi lögum. Er þá vísað til laga sem gilda um skólastigin o.fl.

Um 40. gr.

Í greininni er fjallað um útiveru, tómstundir og líkamsrækt og bókakost. Mikilvægt er að skjólstæðingar geti notið útivistar, sinnt áhugamálum og tómstundum sem og líkamsrækt á þeim öryggisgæslustað sem þeir dveljast. Í ákvæðinu er tiltekinn lágmarksréttur til slíkrar ástundunar en hún skal vara í a.m.k. eina og hálfa klukkustund á dag nema það sé ósamrýmanlegt góðri reglu og öryggi á öryggisgæslustað. Gert er ráð fyrir að á öryggisgæslustað sé til staðar útivistarsvæði sem skjólstæðingar geti verið á. Æskilegt er að skjólstæðingar hafi aðgang að útivistarsvæði eftir eigin hentisemi.

Í 2. mgr. er gert ráð fyrir að öryggisgæslustaðir móti viðmið um hvernig útivera og tómstundir skuli fara fram. Með þeim hætti liggur fyrir hvernig staðurinn hyggst tryggja réttindin.

Í 3. mgr. er kveðið á um rétt skjólstæðings til aðgangs að bókum. Æskilegt er að skjólstæðingur hafi aðgang að bókasafni. Ef skjólstæðingur getur ekki haft aðgang að bókasafni þarf að gæta þess að hann hafi aðgang að bókum með öðrum hætti.

Um 41. gr.

Efni þessarar greinar tekur mið af meginreglum sem fram koma í alþjóðlegum skuldbindingum. **Nánari skýringar eru í vinnslu.**

Um 42. gr.

Í greininni er fjallað um iðkun trúar eða siðar. Taka skal tillit til trúar, siðar og lífsskoðana skjólstæðings og gera honum kleift að iðka trú sína eða sið á öryggisgæslustað. Einnig skal skjólstæðingur eiga kost á að hafa samband við prest eða annan sambærilegan fulltrúa skráðs trúfélags eða lífsskoðunarfélags. Ekki skal hlusta á símtöl eða taka upp bréf til og frá þessum fulltrúum sbr. 37. gr.

Um 43. gr.

Í ákvæðinu er áréttuð skylda skjólstæðings til að fylgja reglum öryggisgæslustaðarins. Samkvæmt 19. gr. skal við upphaf vistunar kynna fyrir skjólstæðingi á tungumáli og formi sem hann skilur reglur sem gilda um vistunina, réttindi hans og skyldur og annað sem máli skiptir. Kalla skal til tilsjónarmann, eða réttindagæslumann fatlaðs fólks ef við á, ef þörf er

talin á til að tryggja að skjólstæðingur skilji reglurnar. Einnig nær ákvæðið til annarra reglna sem miða að því að tryggja öryggi og velferð skjólstæðinga og almennings.

Um 44. gr.

Í greininni er lögð skylda á Miðstöð um öryggisráðstafanir og öryggisgæslustaði á hennar vegum að gera viðeigandi ráðstafanir til að tryggja öryggi skjólstæðinga, starfsfólks, heimsóknargesta og annarra gegn hvers kyns ofbeldi og misnotkun. Viðeigandi öryggisráðstafanir þurfa að vera til staðar, umhverfi og aðbúnaður á öryggisgæslustöðum þarf að vera í lagi og skýrar og aðgengilegar leiðir til að koma ábendingum á framfæri um grunsemdir um misbresti. Þá er ekki síður mikilvægt að fylgja ábendingum eftir. Allir þurfa að geta komið á framfæri ábendingum, þ.e. skjólstæðingar sjálfir, aðstandendur þeirra eða tilsjónarmenn, starfsfólk og aðrir.

Um 45. gr.

Í greininni er kveðið á um að yfirmaður öryggisgæslustaðar geti tekið ákvörðun um að leggja hald á og gera upptæka muni eða efni sem óheimilt er að koma með, varðveita eða búa til á öryggisgæslustað. Með ákvæðinu er yfirmanni öryggisgæslustaðar fengin nauðsynleg heimild til að bregðast við finnist munir á öryggisgæslustað sem óheimilt er að hafa þar, sbr. 32 gr. Um er að ræða ólöglega og/eða hættulega muni, svo sem fíkniefni og vopn.

Samkvæmt 2. mgr. getur yfirmaður öryggisgæslustaðar ákveðið að gera upptæka muni eða peninga sem finnast innan öryggisgæslustaðar ef ekki er vitað hver eigandi þeirra er.

Um VII. kafla.

Í kaflanum er fjallað um leit, líkamsleit og líkamsrannsókn. Þar er að finna ákvæði um skilyrði fyrir leit, líkamsleit og líkamsrannsókn, um ákvarðanatöku, tilkynningar vegna þeirra o.fl. Áréttað skal að meðalhófsregla gildir þegar heimildum samkvæmt kafla þessum er beitt.

Um 46. gr.

Í greininni er veitt heimild til að leita í vistarverum skjólstæðings í ákveðnum tilvikum. Í 1. mgr. er fjallað um þær ástæður sem ákvörðun um leit getur byggst á.

Í 2. mgr. er kveðið á um þá meginreglu að skjólstæðingur skuli að jafnaði vera viðstaddur leit. Yfirmanni öryggisgæslustaðar er þó heimilt að víkja frá þessu með rökstuddri ákvörðun, t.d. ef viðvera skjólstæðings getur truflað leitina. Jafnframt er kveðið á um að gera skuli skýrslu um leitina. Skýrslan skal send Miðstöð um öryggisráðstafanir og tilsjónarmanni.

Í 3 mgr. er kveðið á um að skjólstæðingi skuli skýrt frá ástæðum fyrir leit nema sérstakar ástæður mæli gegn því. Þá er mælt fyrir um að ákvörðun um leit skuli tekin með rökstuddri bókun.

Um 47. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um heimild til að leita á skjólstæðingi og í fötum hans við komu á öryggisgæslustað, eftir heimsóknir til skjólstæðings, leyfi frá öryggisgæslustað og við almennt eftirlit. Er þessi heimild nauðsynleg til að koma í veg fyrir að skjólstæðingur hafi í vörslum sínum muni eða efni sem honum er óheimilt að hafa á öryggisgæslustað og raskað getur öryggi hans og annarra

Í 2. mgr. er áréttað að ef leitað er á skjólstæðingi innanklæða skuli það almennt gert af starfsmanni af sama kyni. Yfirmanni öryggisgæslustað er veitt heimild til að ákveða annað ef brýnir hagsmunir skjólstæðings krefjast þess, t.a.m. ef alvarleg hætta er talin vera á sjálfsskaða

eða í samræmi við lög um kynrænt sjálfræði. Til dæmis má gera ráð fyrir að einstaklingur með hlutlausu kynskráningu geti fengið að velja kyn þess starfsmanns sem framkvæmir leitina, nema sérstaklega standi á.

Um 48. gr.

Í greininni er yfirmanni öryggisgæslustaðar veitt heimild til að taka ákvörðun um líkamsrannsókn á skjólstæðingi ef grunur leikur á að hann hafi falið í líkama sínum muni eða efni sem getið er í 1. mgr. 46.54. gr. Um er að ræða muni eða efni sem refsivert er að hafa í vörslum sínum, hafa orðið til við refsiverðan verknað, smyglað hefur verið inn á öryggisgæslustað eða skjólstæðingi er óheimilt að hafa í vörslum sínum eða í vistarverum samkvæmt reglum öryggisgæslustaðar. Er heimild þessi nauðsynleg til að tryggja öryggi skjólstæðings og starfsfólks öryggisgæslustaða. Þá er einnig heimilt að taka öndunar-, blóð- eða þvagsýni eða annars konar lífsýni úr skjólstæðingi ef grunur leikur á að hann hafi neytt áfengis eða ávana- og fíkniefna. Heimilt er að gera það þegar skjólstæðingur kemur á öryggisgæslustað, t.d. eftir leyfi frá öryggisgæslustað, og við almennt eftirlit.

Ákvörðun um líkamsrannsókn og rannsókn á lífsýni á skjólstæðingi skal taka með rökstuddri bókun og skal tilkynna miðstöðinni og tilsjónarmanni Samkvæmt 3. mgr. skal læknir eða hjúkrunarfræðingur annast líkamsrannsókn og töku blóðsýnis. Þegar líkamsrannsókn fer fram skal gerð skýrsla um tilefni hennar og framkvæmd, sbr. 4. mgr., og senda miðstöðinni og tilsjónarmanni skýrsluna.

Um 49. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um að stjórnslukæra fresti ekki aðgerðum samkvæmt ákvæðum kaflans. Er það vegna eðlis aðgerðanna, en þær ná ekki tilgangi sínum ef hægt er að fresta þeim með því að kæra þær.

Um VIII. kafla.

Í kaflanum er fjallað um endurskoðun og lok öryggisráðstafana. Miðstöð um öryggisráðstafanir getur endurskoðað öryggisgæslustað og öryggisráðstafanir innan marka dóms eða úrskurðar og gilda um þær ákvarðanir sambærilegar reglur og við upphaflega ákvörðun. Í lokin eru ákvæði um lok öryggisráðstafana. Þar er kveðið á um gerð einstaklingsbundinnar áætlunar um áframhaldandi stuðning og faglegan stuðning miðstöðvarinnar við þjónustuveitenda. Er það gert til að tryggja samfellu og samræmi í þjónustu við einstakling þegar ábyrgð á þjónustu við hann flyst á milli þjónustuveitenda.

Um 50. gr.

Í 1. mgr. er lögð skylda á Miðstöð um öryggisráðstafanir og barnaverndaryfirvöld að gæta þess að skjólstæðingur sé vistaður á þeim stað þar sem þörfum hans er best mætt. Í þessu felst að miðstöðin verður að vera vakandi fyrir breytingum á högum og þörfum skjólstæðings.

Hið sama á við hafi barn verið vistað í samræmi við barnaverndarúrræði á stað sem hentar ekki lengur sökum aldurs eða breyttra aðstæðna barnsins. Þótt skyldan sé lögð á miðstöðina og barnaverndaryfirvöld leiðir af starfsskyldum starfsfólks, s.s. öryggisgæslustaða, að því ber að vekja athygli réttra aðila á breytingum sem verða á högum og þörfum skjólstæðings og sem þýðingu geta haft fyrir ákvörðun um öryggisgæslustað. Þannig getur starfsfólki borið að koma á framfæri ábendingu til yfirmanns síns innan öryggisgæslustaðar og eftir atvikum miðstöðvarinnar. Til að tryggja reglubundna endurskoðun á dvalarstað skjólstæðings er mælt

fyrir um í lok málsgreinarinnar að slík endurskoðun skuli fara fram ekki sjaldnar en á þriggja ára fresti.

Í 2. mgr. er kveðið á um að skjólstæðingur, tilsjónarmaður eða öryggisgæslustaður geti óskað eftir því að miðstöðin endurskoði öryggisgæslustað telji þessir aðilar að skjólstæðingur þarfnist vistunar á öðrum öryggisgæslustað. Komi fram beiðni frá þessum aðilum ber miðstöðinni að taka ákvörðun um hvort breyta eigi öryggisgæslustað skjólstæðings. Ef þörfum skjólstæðings sem sætir öryggisgæslu er betur mætt á öðrum öryggisgæslustað er miðstöðinni heimilt að breyta öryggisgæslustað hans.

Áður en ákvörðun um endurskoðun eða breytingu á öryggisgæslustað er tekin ber að afla álits matsteymis í samræmi við 20. gr.

Um 51. gr.

Í greininni er fjallað um endurskoðun á framkvæmd vægari öryggisráðstafana en öryggisgæslu sem ákvörðuð er af Miðstöð um öryggisráðstafanir, þ.e. framkvæmd ráðstafana innan marka dóms. Ekki er því hægt að fella niður ráðstafanir samkvæmt þessu ákvæði, en um það gildir ákvæði 52. gr. um endurskoðun á öryggisráðstöfun fyrir dómi. Hér er t.a.m. átt við tíðni meðferðarviðtala eða hvar ákveðin þjónusta er veitt.

Um 52. gr.

Ákvæði 52. gr. kveður á um endurskoðun innan marka dómsúrlausnar.

Í 1. mgr. er kveðið á um að miðstöðin, tilsjónarmenn, öryggisgæslustaðir og barnaverndaryfirvöld skuli gæta þess að öryggisráðstafanir vari ekki lengur eða séu umfangsmeiri en nauðsyn krefur.

Í 2. mgr. er vísað til 62. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940 sem kveður á um að öryggisráðstöfun skuli ekki vara lengur en í fimm ár og að ríkissaksóknara sé heimilt að leita úrskurðar dómara um að öryggisráðstöfun sé framlengd í allt að fimm ár í senn. Í hegningarlögum er einnig kveðið á um hverjir geti krafist þess að dómari úrskurði hvort endurskoða skuli öryggisráðstöfun eða fella hana niður, t.d. ríkissaksóknari en samkvæmt 4. mgr. 52. gr. þessa frumvarps skal miðstöðin aðstoða hann og veita allar upplýsingar og gögn sem þörf er á til að reka málið.

Um 53. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um lok öryggisráðstafana og gerð þjónustuáætlunar við lok vistunar í öryggisgæslu. Markmið ákvæðisins er að tryggja samfellu og samræmi í þjónustu og meðferð skjólstæðings eftir að vistun lýkur. Með ákvæðinu er miðstöðinni veitt heimild til að hlutast til um að gerð sé áætlun um þjónustu og stuðning og eftir atvikum áframhaldandi meðferð skjólstæðings í samvinnu við viðeigandi þjónustuaðila. Gera skal þjónustuáætlun nema skjólstæðingur sé mótfallinn því eða ljóst er að ekki sé þörf á henni. Miðstöðin þarf því að meta hvers konar þjónustu, stuðning eða meðferð skjólstæðingur hefur þörf fyrir eftir að vistun lýkur og hafa samband við viðeigandi þjónustuveitendur, einkum viðeigandi þjónustuveitanda innan sveitarfélags, svo sem félagsþjónustu.

Þjónustuveitandi hefur forgöngu um gerð þjónustuáætlunarinnar í samvinnu við miðstöðina og er skylt að gera slíka áætlun. Rétt þykir að skjólstæðingur komi að gerð slíkrar áætlunar. Mikilvægt er að viðkomandi þjónustuveitandi bregðist skjótt og vel við beiðni miðstöðvarinnar og að sama skapi að haft sé samband við þjónustuveitendur með góðum fyrirvara svo að nægur tími sé til að gera viðeigandi ráðstafanir. Æskilegt er að viðkomandi þjónustuveitandi innan sveitarfélags tilnefni fulltrúa til að vinna með miðstöðinni til að tryggja að skjólstæðingur fái þá þjónustu sem hann hefur þörf fyrir eftir að vistun lýkur. Ábyrgð á

veitingu þjónustu eftir að vistun lýkur er á hendi viðeigandi þjónustuveitanda. Til að mynda getur þurft að tryggja að einstaklingur fái búsetu við hæfi í því sveitarfélagi þar sem hann býr eða bjó áður en honum var gert að sæta öryggisgæslu. Skjólstæðingur skal aldrei vistaður lengur en nauðsyn krefur á öryggisgæslustað, s.s. vegna skorts á félagslegum úrræðum.

Um 54. gr.

Samkvæmt ákvæðinu getur Miðstöð um öryggisráðstafanir boðið þjónustuveitendum upp á faglegan stuðning og eftirfylgni með þjónustu við skjólstæðing í allt að sex mánuði eftir lok öryggisgæslu. Eftirfylgninni er ætlað að brúa bil á milli kerfa og tengja saman þjónustu sem skjólstæðingur hefur fengið í öryggisgæslu og þá þjónustu sem hann fær eftir að öryggisgæslu lýkur.

Um IX. kafla

Í kaflanum er fjallað um ýmis ákvæði.

Þar er m.a. kveðið á um rétt til bóta sem auðveldar skjólstæðingi að sækja bætur hafi hann sætt öryggisráðstöfun án þess að lögmæt skilyrði hafi verið uppfyllt eða lengur en efni stóðu til eða ef að ráðstöfunum hefur verið staðið á óþarflega hættulegan, særandi eða móðgandi hátt. Þá er kveðið á um ábyrgð á framkvæmd og kostnaði við öryggisráðstafanir, um vinnslu persónuupplýsinga, miðlun upplýsinga til brotþola, samstarf miðstöðvarinnar við aðra þjónustuaðila sem og um stjórnvaldsfyrirmæli sem annað hvort er skylt eða heimilt að setja.

Um 55. gr.

Fyrirmynd greinarinnar er 32. gr. lögræðislaga, nr. 71/1997, um rétt nauðungarvistaðs manns til bóta. Rétt þykir að kveðið sé á um skýran rétt þeirra sem sæta þeim ráðstöfunum sem um ræðir til bóta, hafi skilyrði til ráðstafananna ekki verið uppfyllt, ráðstafanirnar staðið lengur en nauðsyn stóð til eða ef að framkvæmd þeirra hafi verið staðið með óþarflega hættulegum, særandi eða móðgandi hætti.

Um 56. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um kostnað vegna öryggisráðstafana.

Í 2. mgr. er fjallað um kostnað vegna öryggisgæslu. Gert er ráð fyrir að lögheimilissveitarfélag greiði ígildi framlags úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga til sveitarfélagsins, sbr. e-lið 1. mgr. 9. gr. og 13. gr. a laga um tekjustofna sveitarfélaga, nr. 4/1995, fyrir einstakling í almennri öryggisgæslu á vegum Miðstöðvar um öryggisráðstafanir, enda veiti lögheimilissveitarfélag ekki þjónustu á grundvelli laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir á meðan á öryggisgæslu stendur. Ríkissjóður greiðir umframkostnað sem fellur til. Aðeins er átt við að framlag komi til þegar sveitarfélag fær framlag úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga vegna þjónustu við einstakling. Greiðslur skulu gerðar upp árlega.

Um 57. gr.

Í 1. og 2. mgr. er kveðið á um heimild til söfnunar, vinnslu og miðlunar persónuupplýsinga vegna þeirra verkefna sem kveðið er á um í frumvarpinu. Verkefni Miðstöðvar um öryggisráðstafanir og annarra sem bera skyldur samkvæmt frumvarpinu eru þess eðlis að nauðsynlegt er að stofnunin hafi heimild til söfnunar, vinnslu og miðlunar persónuupplýsinga. Frumvarpið kveður á um framkvæmd öryggisráðstafana og kemur á ákveðnu ferli og samvinnu á milli þeirra aðila sem koma að þjónustu sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum

til að hægt sé að tryggja samfellu í þjónustu við einstaklinginn og gæta réttaröryggis. Nauðsynlegt er að þeir aðilar sem fara með verkefni samkvæmt frumvarpinu hafi heimild til söfnunar og vinnslu persónuupplýsinga og til að miðla upplýsingum sín á milli til að ná markmiðum þess.

Um er að ræða upplýsingar um einstaklinga sem hefur með dómi eða úrskurði verið gert að sæta öryggisráðstöfunum. Þeir aðilar sem m.a. þurfa að vinna með upplýsingarnar eru miðstöðin, matsteymi skv. 13. gr., öryggisgæslustaðir, yfirvöld, tilsjónarmenn, félagsþjónusta sveitarfélaga, heilbrigðisstarfsmenn, ríkissaksóknari, úrskurðarnefnd velferðarmála og dómstólar.

Helstu verkefni sem krefjast vinnslu persónuupplýsinga eru eftirlit miðstöðvarinnar með öryggisgæslustöðum, skrá um þá sem fengið hafa dóma eða úrskurði um öryggisráðstafanir, mat á þjónustuþörf, ákvörðun og endurskoðun á öryggisgæslustað og framkvæmd og endurskoðun annarra öryggisráðstafana, einstaklingsbundin þjónustuáætlun og eftirfylgni og skráning upplýsinga vegna beitingar nauðungar.

Í 3. mgr. ákvæðisins er kveðið á um skyldu þeirra sem lúta eftirliti miðstöðvarinnar til að veita henni hverjar þær upplýsingar sem stofnunin þarf til að sinna verkefnum sínum. Um er að ræða öryggisgæslustaði og staði þar sem börn eru í öryggisgæslu, en skv. 6. gr. hefur miðstöðin eftirlit með því að framangreindir staðir fari að lögum, verði frumvarpið samþykkt.

Í 4. mgr. er ráðherra veitt heimild til að kveða nánar á um skilyrði til vinnslu persónuupplýsinga í reglugerð.

Í 5. mgr. er áréttað að vinnsla persónuupplýsinga á grundvelli ákvæðisins lýtur að öðru leyti reglum laga um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga, nr. 90/2018 og laga um vinnslu persónuupplýsinga í löggæslutilgangi, nr. 75/2019.

Um 58. gr.

Tillaga um að mælt sé fyrir um upplýsingamiðlun til brotaþola er mótuð eftir hliðstæðu ákvæði í lögum um fullnustu refsinga (15. gr. a) sem tekið var upp í þau lög árið 2022, sbr. 30. gr. laga nr. 61/2022. Áskilið er að hlutaðeigandi skjólstæðingur hafi verið gerandi brots gegn brotaþola. Brotaþoli þarf að kalla eftir upplýsingum frá miðstöðinni og brýnir hagsmunir hans að krefjast þess að upplýsingar séu veittar. Mikilvægt er í þessu sambandi að vilji brotaþola sé hafður í fyrirrúmi en í einhverjum tilvikum kann að vera að brotaþoli vilji ekki fá slíkar upplýsingar. Við mat á því hvað teljast brýnir hagsmunir þarf m.a. að líta til eðlis þess brots sem skjólstæðingur hefur verið dæmdur fyrir, en því alvarlegra sem brotið er því meiri hagsmuni hefur brotaþoli af því að fá upplýsingar um tilhögun öryggisráðstafana. Þannig falla brot gegn XXII. kafla almennra hegningarlaga (kynferðisbrot) hér undir en auk þess geta önnur alvarleg brot átt við, svo sem meiri háttar líkamsárás og heimilisofbeldi. Einnig geta í þessu sambandi komið til athugunar önnur alvarleg brot sem heyra undir XXIII. kafla almennra hegningarlaga (manndráp og líkamsmeiðingar) og XIV. kafla (brot gegn frjálssræði manna). Með tilhögun öryggisráðstafana er átt við upphaf þeirra og lok en einnig önnur atriði, svo sem upplýsingar um öryggisgæslustað og hvort skjólstæðingur sé undir rafrænu eftirliti. Þá er jafnframt heimilt að upplýsa brotaþola um leyfi, strok og önnur slík atriði.

Í 2. mgr. kemur fram að ef heimild til þess að veita brotaþola upplýsingar er nýtt, þá skuli gögn um það færð í málaskrá miðstöðvarinnar. Um er að ræða viðkvæmar aðstæður sem kalla á ítrustu þagnarskyldu og að gögn séu læst í skrá.

Um 59. gr.

Í ákvæðinu er kveðið á um samstarf Miðstöðvar um öryggisráðstafanir við samstarfsaðila.

Einstaklingar sem gert er að sæta öryggisráðstöfunum þurfa flestir þjónustu frá ólíkum aðilum, s.s. félags- og heilbrigðisþjónustu á ólíkum stigum. Mikilvægt er að allir þeir aðilar sem koma að þjónustunni eigi virkt samstarf og geti miðlað nauðsynlegum upplýsingum sín á milli til þess að tryggja samfellu og öryggi í þjónustu.

Um 60. gr.

Í ákvæðinu eru teknar saman þær heimildir til stjórnvaldsfyrirmæla sem frumvarpið kveður á um. Ákvæðið þarfnast ekki frekari skýringa.

Um X. kafla.

Ákvæði í þessum kafla lýsa því stjórnslueftirliti sem er til staðar varðandi framkvæmd laganna og starfsemi miðstöðvarinnar.

Með stjórnslueftirliti er átt við tvennt, annars vegar möguleika til þess að fá stjórnvaldsákvarðanir endurskoðaðar og hins vegar það aðhald sem réttarskipunin veitir stjórnslunni, t.d. með eftirlitshlutverki æðri stjórnvalda með þeim lögri.

Dómstólar fara almennt með endurskoðun þeirra dómsúrlausna sem frá þeim stafa.

Um 61. gr.

Í greininni er lagt til að kærheimild verði skilgreind vegna tiltekinna ákvarðana sem miðstöðin tekur á grundvelli nýrra laga. Út frá efni og inntaki þessara ákvarðana þykir eðlilegt að kæruleiðin liggja til úrskurðarnefndar velferðarmála. Í samræmi við meginreglur stjórnsluréttar ber miðstöðinni að veita skjólstæðingi leiðbeiningar um kæruleið þar sem slík heimild er fyrir hendi.

Almennt gildir um stjórnslu miðstöðvarinnar að henni er ætlað að vega saman ólík sjónarmið við ákvörðunartöku og komast að niðurstöðu sem í ýmsum tilvikum þolir ekki bið. Af þeirri ástæðu er lagt til að aðrar ákvarðanir miðstöðvarinnar en þær sem tilgreindar eru verði ekki kærnlegar hvorki til úrskurðarnefndar velferðarmála, ráðuneytisins né annars aðila. Enda þótt ekki sé reiknað með að félags- og húsnæðismálaráðuneytið sé æðra stjórnvald í kærumálum vegna ákvarðana miðstöðvarinnar fer ráðuneytið með margvíslegar stjórnunar- og eftirlitsheimildir gagnvart starfseminni. Þessar heimildir byggjast á ákvæðum laga um Stjórnarráð Íslands, eins og vísað er til í 3. mgr.

Um tilteknar ákvarðanir sem kærnlegar eru skv. þessari grein gildir að með þeim er brugðist við skyndilegum breytingum á aðstæðum skjólstæðinga. Er það talið vinna gegn réttaröryggissjónarmiðum ef hægt yrði að fresta slíkum viðbrögðum með kæru. Af þeirri ástæðu er kærheimild í slíkum tilvikum með þeim áskilnaði að stjórnslukæra fresti ekki framkvæmd aðgerða, sbr. til hliðsjónar 72. gr. laga um fullnustu refsinga.

Þær ákvarðanir sem lagt er til að séu kærnlegar eru eftirfarandi:

- a) Afturköllun leyfis frá öryggisgæslustað sem ákveðin er á grundvelli 3. mgr. 35. gr. Ákvörðun um að binda enda á leyfið tekur gildi þá þegar enda getur ástæðan verið sú að skjólstæðingur sýni af sér ógnandi hegðun sem bregðast þarf strax við. Af þeirri ástæðu er mælt fyrir um að stjórnslukæra fresti ekki aðgerðum. Ákvörðun í þessu efni hefur hins vegar þá sérstöðu að afturköllun leyfis getur haft áhrif á það hvort og með hvaða hætti skjólstæðingur fær leyfi á síðara tímamarki. Þykir því eðlilegt að skjóta megi ákvörðun til úrskurðarnefndar velferðarmála með kæru. Úrskurðarnefndin myndi þá fara yfir málið út frá alvarleika atvika og komast að niðurstöðu m.a. út frá meðalhöfsreglu.

- b) Ákvarðanir um leit, líkamsleit og líkamsrannsókn, sem teknar eru á grundvelli ákvæða í VII. kafla. Aðgerðir af þessum toga ganga afar nærri skjólstæðingi og með tilliti til réttaröryggis er eðlilegt að skjólstæðingur og tilsjónarmaður hans, eftir atvikum með atbeina annarra aðila, geti kallað eftir endurskoðun á því hvort ákvörðun hafi verið tekin á viðhlítandi grundvelli. Úrskurðarnefnd velferðarmála myndi þá fara yfir málið út frá alvarleika atvika og komast að niðurstöðu m.a. út frá meðalhófsreglu. Stjórnsýslukæra frestar ekki leit eða rannsókn, en telja verður nauðsynlegt fyrir aðila málsins að geta fengið úrskurð, þrátt fyrir að aðgerðir séu um garð gengnar.

Um 62. gr.

Í greininni er fjallað um ytra eftirlit með réttindum skjólstæðinga. Þessu eftirliti er sérstaklega ætlað að vera til staðar gagnvart ákvörðunum sem ekki eru kærnlegar skv. fyrirætlum 67. gr. Ytra eftirlit hefur einnig þýðingu með því að veita bæði miðstöðinni og ráðuneytinu aðhald.

Í 1. mgr. er fjallað um tilsjónarmenn sem skipaðir eru skv. III. kafla frumvarpsins og með stoð í 62. gr. almennra hegningarlaga. Tilsjónarmenn hafa afmarkað en veigamikil hlutverk við að gæta þess að ákvarðanir miðstöðvarinnar séu í öllum tilvikum lögmætar og réttmætar. Er kveðið á um það í viðeigandi ákvæðum frumvarpsins að ákvarðanir séu birtar bæði skjólstæðingi og tilsjónarmanni.

Í 2. mgr. er fjallað um OPCAT-efirlit með frelsissviptum einstaklingum sem umboðsmaður Alþingis sinnir á grundvelli laga nr. 85/1997, um embættið, sbr. breytingar sem gerðar voru með lögum nr. 147/2018. Vakin er athygli á því að inntak öryggisgæslu skv. frumvarpi þessu fellur að öllu leyti saman við skilgreiningu á frelsissviptingu skv. 2. mgr. 4. gr. valkvæðrar bókunar við samning Sameinuðu þjóðanna sem veitt var lagagildi með lögum nr. 19/1996, gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu. Mun umboðsmaður Alþingis því fara með eftirlit með öryggisgæslustöðum. Þá mun umboðsmaður einnig hafa eftirlit með þeirri stjórnsýslu sem fram fer á grundvelli frumvarpsins verði það lögfest, hvort sem um er að ræða Miðstöð um öryggisráðstafanir, önnur stjórnvöld ríkisins, sveitarfélög eða einkaaðila sem falin kunna að verða verkefni skv. lögnum. Er sérstaklega kveðið á um það í 13. gr. frv. að í samningum að stjórnsýslulög og almennar reglur stjórnsýsluréttarins gildi um þá stjórnsýslu sem samið kann að vera um.

Í 3. mgr. er fjallað um réttindagæslumenn fatlaðs fólks, sem starfa innan Mannréttindastofnunar Íslands á grundvelli 9. gr. laga nr. 88/2024, um stofnunina. Um hlutverk réttindagæslumanna fer samkvæmt lögum nr. 88/2011, um réttindagæslu fyrir fatlað fólk.

Í 4. mgr. er fjallað um persónulega talsmenn. Í frumvarpi til laga um breytingar á lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk er lagt til að skjólstæðingur skv. þessum lögum skuli eiga rétt á persónulegum talsmanni. Er það talið mikilvægt þar sem skjólstæðingar eru að öllu jöfnu í viðkvæmri stöðu og í þörf fyrir aðstoð þegar teknar eru ákvarðanir um þjónustu. Hlutverk persónulegra talsmanna samkvæmt gildandi lögum, sem skerpt er á í umræddu frumvarpi, felur m.a. í sér að styðja skjólstæðing við ákvörðunartöku m.a. um meðferð heilbrigðisstarfsmanna og val á búsetu, atvinnu, tómstundum o.fl.

Þá er sérstaklega bent á tillögu þess efnis í 19. gr. um að nýrri stofnun sé skylt að kynna kvörtunarleiðir og málsmeðferð. Þá er einnig lagt til sbr. 2. mgr. 11. gr. að sérstök tilkynningarskylda hvíli á starfsfólki verði það þess áskynja að brotið sé á réttindum skjólstæðings.

Um 63. gr.

Í greininni er fjallað um ytra eftirlit með gæðum þeirrar þjónustu sem veitt er samhliða öryggisráðstöfunum.

Í 1. mgr. kemur fram að Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála (GEV) hafi ytra eftirlit með þeirri félagslegu velferðarþjónustu sem veitt er. Eftirlitið nær til öryggisgæslustaða á vegum miðstöðvarinnar og þeirra öryggisgæslustaða sem reknir verða af sveitarfélögum eða einkaaðilum samkvæmt samningi við miðstöðina, sbr. 13. gr. Þegar barn hefur verið dæmt eða úrskurðað í öryggisgæslu og ákveðið hefur verið að það skuli sæta vistun á grundvelli barnaverndarlaga hefur GEV eftirlit með vistuninni eins og í tilviki annarra barna. Þar sem öryggisgæslustaðir falla undir eftirlit GEV ber þeim einnig að hafa virkt innra eftirlit með starfsemi sinni, sbr. 11. gr. laga nr. 88/2021, um stofnunina. Þar að auki skulu þeir skrá óvænt atvik og tilkynna stofnuninni án tafar um alvarleg óvænt atvik, sbr. 12. gr. sömu laga.

Í 2. mgr. kemur fram að ytra eftirlit með heilbrigðisþjónustu, þ.m.t. á öryggisgæslustöðum sem teljast vera heilbrigðisstofnanir, sé á höndum embættis landlæknis. Í þessu efni er vísað til e-liðar 1. mgr. 4. gr. laga um landlækni og lýðheilsu, nr. 41/2007. Þá má geta þess að heilbrigðisráðherra og mennta- og barnamálaráðherra fara að auki með yfirstjórn og eftirlitsheimildir með heilbrigðisstofnunum og barnaverndarúrræðum og -yfirvöldum í samræmi við almennar reglur og lög þar um. Eftirlit ráðherra sem fer með yfirstjórn öryggisráðstafana samkvæmt frumvarpi þessu er eins og áður segir til viðbótar við annað eftirlit annarra aðila og kemur ekki í staðinn fyrir það. Eftirlit hvers aðila ræðst af þeirri athöfn og þeim lögum sem um ræðir hverju sinni.

Þá skal það áréttað að ákvæði frumvarpsins haggja ekki ábyrgð sem aðrir aðilar bera samkvæmt öðrum lögum, svo sem þeirri ábyrgð sveitarfélaga að veita þjónustu samkvæmt lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991, og lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018. Þá ber ríkið ábyrgð á heilbrigðisþjónustu, sbr. lög þar um.

Um XI. kafla

Í XI. kafla er fjallað um gildistöku laganna, breytingu á öðrum lögum og lagaskil.

Um 64. gr.

Greinin hefur að geyma gildistökuákvæði og tilvísun í ákvæði til bráðabirgða til þess að tryggja megi að nauðsynlegur undirbúningur fari fram áður en ný stofnun hefur starfsemi. Mikilvægt er að ákveðið svigrúm gefist til þess að skipuleggja starfsemi nýrrar stofnunar þegar er löggjöf hefur verið samþykkt. Um er að ræða grundvallarbreytingar á viðamiklu verkefni sem hefur verið á höndum ólíkra aðila. Brýnt er að allur undirbúningur verði vandaður en fyrir liggur að ganga þurfi frá samningum um fjölþætta þjónustu, skilgreina og útfæra verklag og stjórnsýslu nýrrar stofnunar þannig að henni verði unnt að gegna lögbundnu hlutverki sínu þegar við gildistöku.

Um 65. gr.

Í greininni er kveðið á um breytingar á öðrum lögum. Í fyrsta lagi er í 1. tölul. kveðið á um breytingar á lögum um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021. Er þar kveðið á

um að við 2. mgr. 1. gr. bætist tilvísun í þessi lög, verði frumvarpið samþykkt. Með því er stofnuninni falið eftirlit með gæðum þjónustu (annarrar en heilbrigðisþjónustu) óháð því hvort þjónustan teljist veitt á grundvelli einstakra sérлага eða á grundvelli frumvarpsins. Þá er jafnframt kveðið á um breytingar á lögum um vinnslu persónuupplýsinga í löggæslutilgangi.

Breytingar á fleiri lögum eru í vinnslu.

Um 66. gr.

Í greininni er fjallað um lagaskil sem taka þarf afstöðu til með tilkomu hinna nýju laga. Annars vegar er í 1. mgr. kveðið á um að gildandi samningar um öryggisráðstafanir færist yfir til nýrrar stofnunar. Hér er um að ræða samninga sem félags- og húsnæðismálaráðuneytið hefur gert við sveitarfélög og einkaaðila um úrræði. Mun 13. gr. nýrra laga taka til þessara samninga eftir gildistöku laganna, en sérstaklega er mælt fyrir um það í ákvæði til bráðabirgða (I) að forstjóri nýrrar stofnunar geri nauðsynlegar ráðstafanir til þess að aðild og framkvæmd þessara samninga verði á hendi nýju stofnunarinnar frá og með 1. september 2026.

Hins vegar er í 2. mgr. kveðið á um að eftirlitsmál sem rekin eru af Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála (GEV) vegna þjónustu sem veitt er skjólstaðingum samhliða öryggisráðstöfunum geti náð til tímabilsins fram að gildistöku nýrra laga. Ákvæðið er sett fram til áréttingar en fram hefur komið af hálfu GEV að í einhverjum tilvikum hafi komið fram vafi um að stofnunin hefði eftirlitsheimildir vegna atvika sem spanna tímabil áður en lögum er breytt. Með þessu móti á að vera tryggt að GEV geti kannað og rannsakað mál með gagnaöflun, sem varðar þjónustu sem skjólstaðingar hafa notið fram að gildistöku enda þótt sú þjónusta hafi ekki verið veitt á grundvelli nýrra laga heldur þeirra þjónustulaga sem talin eru upp í 2. mgr. 1. gr. gildandi laga um stofnunina.

Um ákvæði til bráðabirgða I.

Í ákvæðinu er fjallað um heimildir til að hefja undirbúning nýrrar stofnunar. Er lagt til að ráðherra geti hafið undirbúning að því að setja Miðstöð um öryggisráðstafanir á laggirnar og unnið að nauðsynlegum verkefnum sem farsæl innleiðing á lögnum kallar á.

Sérstaklega er mælt fyrir um ráðherra sé heimilt að skipa forstjóra miðstöðvarinnar áður en lögin öðlast að öðru leyti gildi. Þá er í ákvæðinu sérstaklega fjallað um ráðningar starfsfólks enda getur starfsfólk miðstöðvarinnar ekki hafið störf fyrr en að undangengnu ráðningarferli. Rétt er að áréttta í því sambandi að ráðningarsamningar taka ekki gildi fyrr en stofnunin hefur starfsemi með formlegum hætti.

Ákvæðið gerir enn fremur ráð fyrir að forstjóri, eftir að hann kemur til starfa, geti gert nauðsynlegar ráðstafanir til þess að gildandi samningar um öryggisráðstafanir færist yfir til miðstöðvarinnar við gildistöku laganna. Atriði sem hér reynir á er m.a. uppfærsla á texta samninga, kröfulýsinga og annarra skjala til þess að tryggja að aðild og framkvæmd samninga verði í samræmi við lög og stjórnvaldsfyrirmæli.

Húsnæðismál nýrrar stofnunar verða til vinnslu á undirbúningstímanum og áriðandi að forstjóri taki þátt í þeim verkefnum ásamt hlutaðeigandi ráðuneytum. Forstjóri mun einnig koma að öðrum verkefnum á undirbúnings- og innleiðingartímanum svo sem gerð stjórnvaldsfyrirmæla, samhæfingu gagnvart þjónustukerfum o.fl.

Um ákvæði til bráðabirgða II.

Mikilvægt er að fylgjast grannt með reynslunni af starfi nýrrar stofnunar og því hvernig ákvæði einstakra kafla þessara nýju heildarlaga þróast í framkvæmd. Af þeirri ástæðu er miðað

við að lögin komi til endurskoðunar innan þriggja ára frá því að þau koma til framkvæmda. Reiknað er með að búinn verði til farvegur fyrir úttektir og skýrslur sem gagnast geta við endurskoðunina og að hagaðilar eigi aðkomu að þeim vettvangi.

DRÖG